

ЦЕНТРАЛЬНИЙ БУДИНОК НАРОДНОЇ ТВОРЧОСТІ УРСР

О. Кулик

УКРАЇНСЬКЕ
НАРОДНЕ
ХУДОЖНЄ
ВИШИВАННЯ

ДЕРЖАВНЕ ВИДАВНИЦТВО
ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА
І МУЗИЧНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Київ—1958

Загальна редакція

С. Колоса

Редактор *Н. Хоруженко*
Художник *О. Коляхов*
Художній редактор *М. Вальчук*
Технічний редактор *Л. Петронюк*
Коректор *Н. Кожем'якіна*

А. Кулик

Украинская народная художественная вышивка

(на украинском языке)

БФ 02295. Підписано до друку 12.VII.1958 р. Папір 60 × 92¹/₁₆. 3,625 пап. арк. 7,25 друк. арк. Обліково-вид. аркушів 6 (в т. ч. вкл. 1,55 пап. арк.). Тираж 30 000. Зам. 147.

Книжкова ф-ка „Жовтень“ Голоовидаву Міністерства культури УРСР.
Київ, вул. Артема, 23.

ВІД РЕДАКТОРА

Українське народне вишивання є найпоширенішою галуззю художнього оформлення речей побуту.

Не потребуючи складного приладдя й спеціального обладнання робочого місця, ручне вишивання на Україні стало невід'ємним засобом задоволення естетичних прагнень трудящих у справі оформлення одягу й обладнання житла.

Вишивальне мистецтво бере свій початок у глибокій давнині. Як показує аналіз змісту орнаменту деяких народних вишивок, воно виникло ще за новокам'яного віку.

Первісне вишивання в своєму розвитку йшло як шляхом наслідування узорів ткацтва, що виникло раніше, так і шляхом художнього збагачування швів, якими з'єднувалися окремі частини одягу.

За призначенням усі вишивки можна поділити на дві групи: 1) для оформлення одягу та 2) для декоративного обладнання житла й громадських приміщень. Вишивки першої групи мають переважно орнаментально-рапортну побудову, для якої створено безліч різноманітних швів. Вишивки другої групи, крім орнаментального, можуть мати і образотворчий зміст, бути декоративно-тематичними. Їх можна виконувати рушниковим, декоративно-полтавським швами, а також качалочками.

Тепер на Україні для вишивок образотворчого змісту вживається і художня гладь, хрестик, портретно-пейзажний шов.

У нашій Радянській Вітчизні декоративно-побутове мистецтво будується на засадах соціалістичного реалізму. Основним джерелом розквіту його є кращі традиції та досягнення народної творчості. На всесоюзних, республіканських, обласних ви-

ставках мистецтво народних вишивальниць України раз у раз дістає заслуженого визнання.

На книжковому ринку з'являлося чимало альбомів узорів для українських художніх народних вишивок, але без пояснень, як їх виконувати. Робота О. Кулик значною мірою заповнює цю прогалину. У ній дано докладний опис техніки вишивання найбільш поширених українських народних швів.

Ця книга може бути використана як посібник у спеціальних школах з вишивальними відділами, в гуртках художнього вишивання, в артільях художньої промкооперації, а також і окремими вишивальницями, що хотіли б поповнити свої знання, вдосконалити своє уміння або самостійно опанувати ту чи іншу техніку вишивання.

РОЗДІЛ I

ЗАГАЛЬНІ ВІДОМОСТІ

Вишивання являє собою художнє оформлення речей шляхом сполучення готової тканини, шкіри тощо з вишивальними нитками, що збагачує поверхню речі. Матеріалом для узорного мотиву може бути довільний образ, узятий з навколишнього світу чи створений фантазією, а також різні геометричні фігури.

Оперуючи невеликою кількістю кольорів, вишивальниця, завдяки вдалій композиції, створює високі декоративні цінності. При цьому вишивки різних областей, а часом і районів мають свої характерні особливості.

Техніка вишивання дуже різноманітна. Назви окремих видів її походять від способу накладання стібків на тканину. У деяких швах стібки лежать близько один до одного, в інших — на певній відстані; в одних швах вони йдуть справа наліво, в інших — зліва направо, лежать трохи похило або утворюють зовсім косі шви.

Стібки утворюють елементи узору, з елементів складаються мотиви, які можуть повторюватись або утворюють викінчений узор чи орнамент.

У техніці українського народного вишивання відомо близько сотні швів. Частина їх використовується для з'єднання або закріплення країв тканини.

Для вишивання треба застосовувати нитки, які не линяють. Лише одна линюча нитка може після прання зіпсувати всю художню річ.

На крепдешині, крепжоржеті, маркізеті, шовковому полотні та інших тонких тканинах вишивають нитками муліне, тонким високоякісним шовком або ниткою ДМС, розділивши її надвоє. На більш густих тканинах — льняному й шовковому полотні, тонкій шерстяній тканині — вишивають нитками ДМС, муліне в дві-три нитки або тонкою високоякісною шерстяною ниткою, так званою волічкою, чи гарусом.

На шерстяних тканинах вишивають здебільшого волічкою. Її можна застосовувати в кілька ниток: залежно від орнаменту й тканини, можна брати шість — вісім ниток волічки.

Вишивальна нитка, яку затягують у голку, повинна бути не довша за 0,5 м, шерстяна — ще коротша, бо занадто довга нитка при багаторазовому протягуванні через тканину змінює свій колір і втрачає блиск, а також частіше заплутується і цим затримує роботу.

Вишивати можна на всіляких тканинах. Якщо під час вишивання нитки тканини рахувати дуже важко або зовсім неможливо, вишивають за рисунком або застосовують канву різної густоти.

Щоб вишивати на тонких тканинах (крепдешині, крепжоржеті, тонкому шовковому полотні, тонкій шерстяній тканині), замість канви можна застосовувати інші тканини, в яких легше рахувати нитки (маркізет, виношене льняне полотно). Для вишивання волічкою чи гарусом можна також користуватись накрохмаленою й добре випрасуваною марлею.

Канву відраховують по ширині узору, відрізають і приметують там, де має бути зроблено вишивку. Скінчивши вишивати, нитки канви витягають, і на тканині залишається тільки узор.

Голки для вишивання вживаються довгі й тонкі, що легко йдуть у тканину і лишають після себе малі дірочки. Середньої товщини голки вживаються тільки для вишивання шерстяними нитками.

Під час вишивання застосовують наперсток. З його допомогою робота йде легше, швидше і не болить палець, який підштовхує голку, щоб проколоти тканину. Наперстки бувають різного розміру. Їх добирають за товщиною середнього пальця правої руки, на який надягають. Застосовують наперстки з денцем і без денця — залежно від того, кому якими зручніше працювати.

Ножиці вживаються маленькі, з гострими кінцями для прорізування тканини та вирізування.

П'яльці можна застосовувати для всіх видів вишивання, але більше вишивають без них.

Кімната, де вишивають, повинна бути світла, чиста, добре провітрена.

Щоб вишивана річ не забруднилась, треба, беручись до роботи, старанно помити руки, одягти білий халат або білі рукавники, заслати коліна шматком білої тканини. Сидіти треба рівно, не згинаючи спини, а під ноги поставити маленький стільчик, щоб стегно й голінка утворювали прямий кут.

Не слід тримати всю роботу в руках. Найзручніше, коли вона лежить на колінах, пришпилена з правого боку до халата або шматка полотна, а частина її, яку треба вишивати, піднята лівою рукою трохи ближче до очей.

Краще вишивати при денному освітленні, сідаючи ближче до вікна, бо тоді не так втомлюються очі. Можна вишивати і при достатньому електричному освітленні, але нитки слід готувати вдень, бо під електричним світлом колір їх здається іншим.

Світло повинно падати на роботу прямо або з лівого боку. Якщо воно падатиме з правого боку, права рука затінитиме роботу і вишивати буде незручно.

Через кожні 45—60 хвилин потрібно відпочивати протягом 5 хвилин, переводячи очі на кольори інші, ніж вишивка.

Коли додержувати всіх цих правил, вишивання не втомлюватиме, а буде приємним.

РОЗДІЛ II

ТЕХНІКА ВИШИВАННЯ

Краса української вишивки залежить у значній мірі від точності рахування ниток. Отже, щоб навчитись добре вишивати, треба виробити в собі терпіння рахувати нитку за ниткою, вдивляючись у тканину.

Для навчання беруть якомога товще льняне полотно, не зовсім біле, краще кремове або сіре, і ні в якому разі не застосовують нитки багатьох кольорів, щоб багатокольоровість не дратувала ока. Взагалі можна зразу ж ознайомитись з усіма існуючими кольорами ниток, але вишивати потрібно спочатку лише якимись одними — білими, червоними або чорними.

Вивчати стібки і шви починають з вишивання на клаптях тканини, а вже потім вишивають цілі речі.

Тканину тримають так, щоб одна система ниток, наприклад нитки основи, йшла вертикально, а нитки підкання — горизонтально*.

Вузол на вишивальній нитці для закріплення її роблять лише, коли збирають зборки. Здебільшого ж її закріплюють так: кінець нитки розкручують (приблизно на 1 см), розпушують, розділяють на дві частини, кладуть на вказівний палець одну частину на одну (щоб заходила одна назустріч одній на 0,5 см) і закручують великим пальцем. Утворюється петля. Далі беруть на голку три нитки основи і протягують її у петлю, добре притягають — і нитка закріплюється.

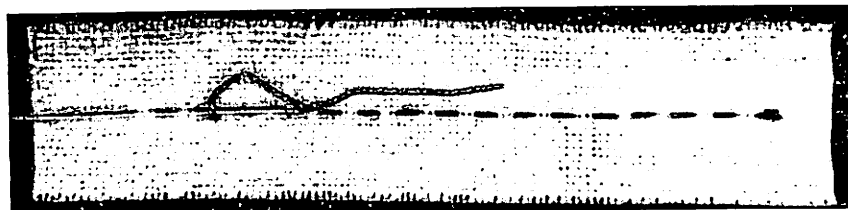
* Нитки основи йдуть паралельно пругів, нитки підкання — перпендикулярно до них.

1. ПОЧАТКОВІ ШВИ

Шов «поперед голки»

Шов «поперед голки» (мал. 1) шиють так.

Закріпивши нитку з допомогою петлі (як описано вище), вколюють голку в місце першого уколу і виколюють з вивороту через шість ниток основи (починаючи рахувати з точки першого уколу), пропускають три нитки під голку, набирають три нитки на голку і т. д. Ці стібки роблять посилаючи голку вперед, паралельно двом ниткам підкання, між якими був зроблений перший укол. Коли шов закінчено, нитки обов'язково закріплюють, заховуючи під вишивку з вивороту.

Мал. 1.

Усі стібки шва «поперед голки» однакового розміру і проходять на одній лінії на початковій відстані один від одного. Там, де на лицьовому боці стібки, на вивороті — проміжки, і навпаки.

Уживається цей шов в обвідках, при збиранні зборок, а також входить як елемент у рушникові шви, де він зветься насипкою.

Шов «позад голки»

Шов «позад голки» (мал. 2) зветься так тому, що голка при відлічуванні ниток для дальшого стібка спершу йде назад і виколюється вперед. Шиють його справа наліво.

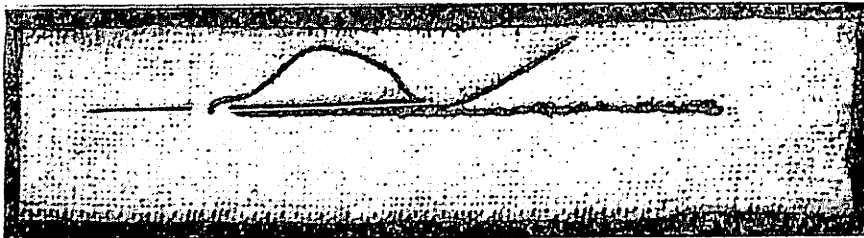
На Київщині цей шов зветься вистіг, на Полтавщині — штапівка, на Поділлі — стебнівка, в Росії — строчка. У цій книзі ми називатимемо його штапівкою.

Уживається штапівка при зубцюванні, зшиванні вишитих чоловічих і жіночих сорочок.

Початкову вишивальну нитку закріплюють так само, як і в попередньому шві, — з допомогою петлі. Потім беруть на голку шість ниток по основи (три вже захоплені петлею для закріплення і три запасні); але далі йдуть голкою не вперед (вліво), а назад, тобто вколюють її в те місце, де скінчився попередній стібок (на три нитки назад, праворуч). Далі знов набирають на голку шість ниток (три покриті вже з лицьового

боку стібком і три запасні), протягують нитку і вколюють голку в місце закінчення попереднього стібка. Повторення цього процесу дає ряд стібків, що утворюють разом штапівку. Закінчують її, як і шов «поперед голки».

З лицьового боку штапівка схожа на машинну строчку, а з вивороту стібки її вдвоє довші.

Мал. 2.

Штапівка може бути покладена і по косині, де вона утворює півхрестики.

Щоб штапівка вийшла гарна, треба точно рахувати нитки тканини.

2. МЕРЕЖКА

Мережка являє собою ажурну вишивку різної ширини. Для виконання її треба спершу витягти певну кількість горизонтальних ниток тієї частини тканини, яку мають вишивати.

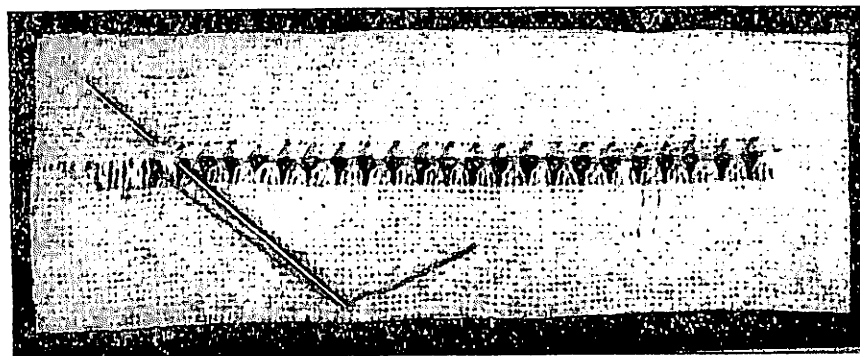
Вишивають переважно нитками білого або сірого кольору; лише для шабака вживаються нитки різних кольорів.

На тканинах, де нитки йдуть під нахилом (косо), мережку не вишивають.

Одинарний прутик

Одинарний прутик уживається при підрублюванні рушників, скатертей і т. д. На голку набирають по три, чотири або п'ять ниток і вкручують їх в окремі снопики — прутинки. Одинарний прутик складається з ряду прутинок, вкручених тільки з одного боку (мал. 3). Шиють його справа наліво. Вишивальну нитку закріплюють петлею на одній горизонтальній і одній вертикальній нитках. Біля місця закріплення вишивальної нитки перерізують і витягають одну або кілька горизонтальних ниток тканини. Далі на голку беруть чотири (або три, п'ять, шість — залежно від товщини тканини) нитки там, де витягнуто горизонтальну нитку. Протягують голку з вишивальною ниткою, повертаються назад і в місце першого уколу знову вколюють голку (тепер узяті на голку чотири нитки покриває зверху стібком вишивальної нитки), посилають її вперед і вгору на дві

горизонтальні нитки вище, тобто на чисницю*. Вколюють голку обов'язково нарівні з чотирма нитками, взятими на прутинку.

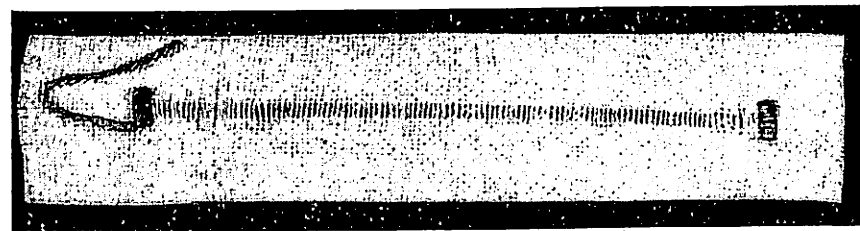
Мал. 3.

тинку. Стібки треба затягати міцно, щоб усі чотири нитки були близько одна біля одної. Потім на голку беруть далші чотири нитки і проробляють усе, як описано вище.

Подвійний прутик

Подвійний прутик вживається при зубцюванні, підрублюванні і в складних мережках.

Перш ніж прорізувати і витягати нитки, готуючи тканину для вишивання подвійного прутика, неодмінно треба закріпити тканину на початку цього вишивання, щоб нитки далі не висо-

Мал. 4.

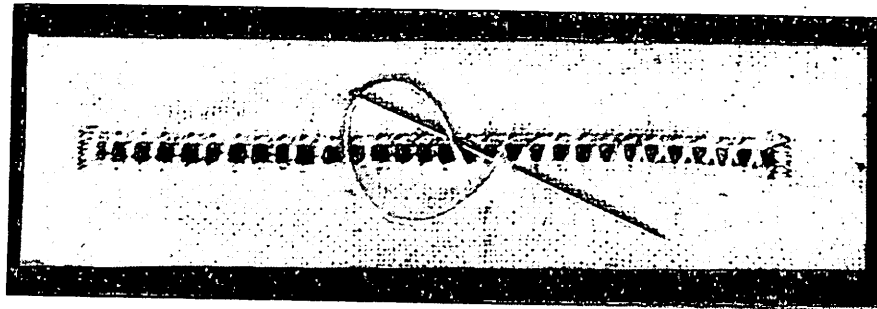
тувалися. Для цього з обох боків прутика гладьовим швом нашивають на двох-трьох вертикальних нитках закріпки (мал. 4).

* Термін „чисниця“ вживається в мережках. Ці дві-три нитки підтягання, які лишаються між витягнутими нитками, або дві-три нитки знизу й зверху від витягнутих ниток. Нитки чисниці йдуть паралельно витягнутим ниткам. За чисницю заховують голкою при вкручуванні прутинки.

Спочатку закріплюють вишивальну нитку з допомогою петлі; на голку беруть три вертикальні нитки тканини, протягують її в петлю і вколюють у місце першого уколу; вколюють голку на одну горизонтальну нитку нижче від попереднього вколу і роблять стібок паралельно першому, на одну нитку нижче.

Довжина закріпки залежить від ширини узору.

Звичайно для подвійного прутика (мал. 5) витягають три нитки, але можна витягати й більше, залежно від тканини. На чисниці залишають з обох боків прутика по дві нитки, тому закріпки шиють на семи нитках. Обидві закріпки починають і кінчають на однаковому рівні, тобто на рівні однієї горизонтальної нитки починають і на рівні іншої горизонтальної нитки кінчають.

Мал. 5.

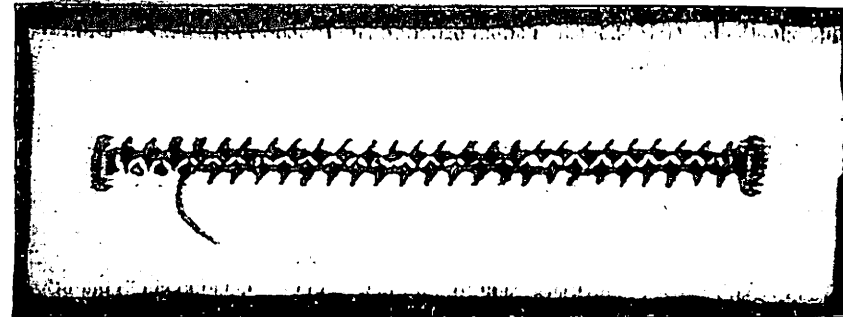
Від верхнього краю правої закріпки вниз відраховують дві нитки на чисницю, а третю перерізують. Цю ж нитку перерізують біля лівої закріпки і витягають. Закріпивши вишивальну нитку в правій закріпці (пронизуючи під нитки закріпки, її не треба дуже натягувати, щоб не вискочив кінець), шиють по витягнутій нитці одинарний прутик. Для вкручування прутинки на голку набирають по чотири нитки. Дійшовши до лівої закріпки, тканину повертають так, щоб пошитий прутик був унизу; вишивальну нитку не відривають, а пронизують під закріпкою.

Далі біля обох закріпок прорізують останні намічені для витягання нитки (в даному разі — дві нитки) і витягають їх, звільняючи основу від підкання, і починають шити одинарний прутик угорі. На голку набирають стільки ж ниток, скільки набирали раніше. Нитку притягають так само, як і при одинарному прутуванні, щоб товщина прутинки була однакою і вгорі і внизу (мал. 5).

Роздільний прутик

Роздільний прутик (мал. 6) уживається при підрублюванні, в обвідках та складних мережках.

Спочатку відраховують нитки на закріпки — наприклад, шиють їх довжиною на вісім ниток, шириною — на три. Висота роздільного прутика дорівнює довжині закріпки, тобто восьми ниткам.

Мал. 6.

Як і при подвійному прутуванні, відраховують від верхнього краю закріпки вниз дві нитки на чисницю, а третю нитку прорізують біля обох закріпок і витягають. Закріпивши вишивальну нитку під правою закріпкою, починають шити угорі справа наліво одинарний прутик.

Для вкручування прутинки на голку набирають обов'язково парне число ниток (чотири нитки, шість, вісім і т. д.). Дійшовши до лівої закріпки, пронизують голку з вишивальною ниткою під закріпкою і повертають тканину так, щоб пошитий одинарний прутик був унизу. Далі прорізують і витягають намічені для витягання нитки (в даному разі — три нитки).

Починають шити прутик з верхнього краю тканини.

Якщо на повну прутинку йшло чотири нитки, на голку беруть спочатку дві нитки, тобто половину прутинки, і вкручують їх. Потім беруть по чотири нитки (дві нитки від однієї прутинки і дві від другої) і з'єднують їх в одну прутинку, міцно притягаючи вишивальну нитку. Утворюється зигзаг.

Одинарні стовпчики

Одинарні стовпчики (мал. 7) широко вживаються при оформленні вишитих речей.

Для вишивання одинарних стовпчиків спочатку шиють на 12 нитках закріпку (шириною в три нитки), залишаючи зверху

дві горизонтальні нитки на одну чисницю, витягають третю нитку і шиють верхній (перший) 'одинарний прутик. Потім пропускають знову дві горизонтальні нитки на другу чисницю і витягають далші дві нитки. Вишивальну нитку закріплюють під правою закріпкою і починають шити другий одинарний

Мал. 7.

пругик (чисниця його знаходиться знизу, тобто де нього відноситься друга чисниця). Щоб настилати стовпчик, беруть на голку вище другої чисниці чотири нитки — ті, що брали і на верхній прутик, вколюють голку вправо, позади цих чотирьох ниток, і вколюють нижче другої чисниці, вліво від першої прутинки, міцно притягаючи вишивальну нитку. Далі знов беруть на голку чотири нитки над другою чисницею і вкручують другу прутинку, як і першу. Виходить подвійний прутик на двох прутинках.

Щоб побудувати стовпчик, голку, яка вийшла з-під другої чисниці за другою вкрученою прутинкою, вколюють за вісім ниток назад (вправо на дві вкручені прутинки), тобто роблять довгий стібок, який покриває вісім ниток, і, набравши на голку чотири нитки (першу прутинку), вколюють над стібком, перехвачують нитку стібка внизу і вколюють голку за другими чотирма нитками (за другою прутинкою). Таким чином виходить настил з одним персягом. Коли буде зроблено три таких настили, утвориться стовпчик, що ніби складається з двох половинок. Після третього персягу голку з вишивальною ниткою пропускають під настилами стовпчика вертикально вгору і вколюють вище другої чисниці між першою та другою прутинками. Вколюють голку за першим стовпчиком, нижче другої чисниці, і вкручують далші дві прутинки для настилення дальшого стовпчика.

Отже, другий одинарний прутик шиють разом з настиленням одинарних стовпчиків. Нашивши стовпчики до лівої закріпки, лишають дві горизонтальні нитки на третю чисницю і витягають одну горизонтальну нитку для пошиття третього одинарного прутика. На голку беруть по чотири тих самих нитки, що й раніше. Потім, беручи внизу по дві нитки на чис-

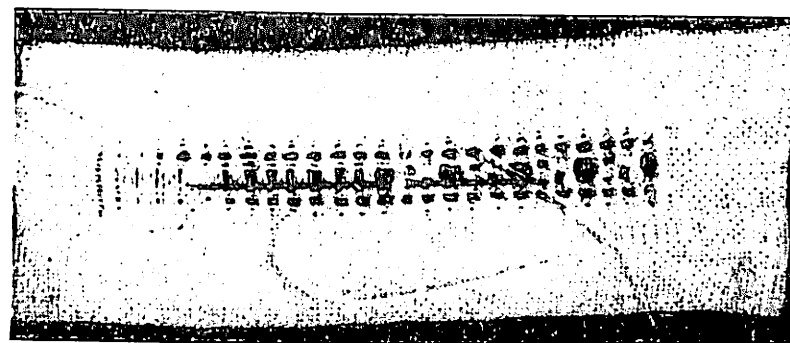
ницю, шиють четвертий одинарний прутик. Ним і закінчується одинарний стовпчик.

На вивчення одинарних стовпчиків слід звернути особливу увагу, бо на основі їх будується вишивання всіх мережок.

Подвійні стовпчики

Подвійні стовпчики (мал. 8) уживаються там, де й одинарні.

Спочатку шиють закріпки на 14 нитках (шириною в три нитки кожна). Зверху відраховують дві нитки на чисницю і витягають третю для верхнього прутика. Закінчивши перший

Мал. 8.

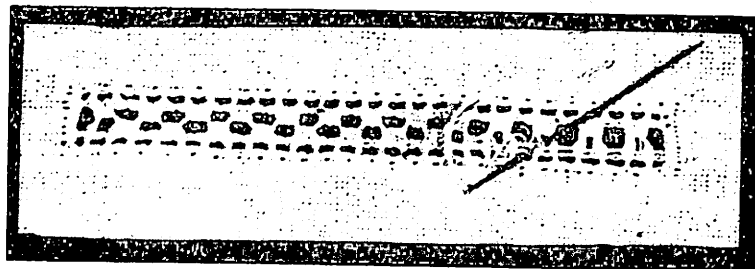
одинарний прутик, пропускають дві нитки на другу чисницю і витягають чотири нитки для настилення подвійних стовпчиків. Зробивши один одинарний стовпчик, вкручують третю прутинку. Потім, тричі обвивши нитки її на рівні першого стовпчика (вколюють голку справа від третьої прутинки і вколюють зліва), кладуть на другій і третій прутинках три настили, кожен — з одним персягом. Від третього персягу голка йде під настилом другого стовпчика і, пройшовши під третьою прутинкою, вколюється над другою чисницею зліва від третьої прутинки. Далі знову вкручують дві прутинки і знову настиляють стовпчики до лівої закріпки. Після цього залишають дві нитки на третю чисницю, витягають одну нитку і шиють третій і четвертий одинарні прутики.

Мережка-«гречка»

Цю мережку (мал. 9) застосовують як обвідку, а також прикрашають нею рубці.

Відраховавши 14 ниток по пітканню, шиють закріпки. Зверху відраховують дві нитки на чисницю, а третю витягають і шиють одинарний прутик, беручи на голку по чотири нитки.

Закінчивши його, знову пропускають дві нитки на другу чисницю і витягають дві нитки для настилання першого ряду одинарних стовпчиків. Настилають їх від правої до лівої закріпки. Потім витягають ще дві нитки, пропускають дві нитки на третю чисницю і витягають ще одну нитку.

Мал. 9.

Далі тканину повертають так, щоб нижній край вишивки був угорі, і шиють другий ряд одинарних стовпчиків також на двох витягнутих нитках, використовуючи третю чисницю. Спочатку вкручують крайню від закріпки прутинку, тобто першу половину першого стовпчика. Потім вкручують другу й третю прутинки, щоб настилати дальший одинарний стовпчик другого ряду. Настилаючи цей ряд стовпчиків, забирають одну прутинку від одного нижнього стовпчика, а другу — від другого. Другий і третій одинарні прутики шиють водночас із настиланням стовпчиків, четвертий шиють як закінчення мережки.

Узор мережки «гречки» має вигляд зигзагу, утвореного стовпчиками.

Мережка з настилом і прутиком через чисницю

Мережка з настилом і прутиком через чисницю дуже широко вживається в українських вишивках. Нею оформляють чоловічі та жіночі сорочки, рушники, скатерті і т. ін.

Мережка може бути різної ширини і форми. Для легшого засвоєння на мал. 10 показано одну з найпростіших мережок.

Нитки відраховують на всю ширину мережки (в даному разі — 20 ниток) і шиють з обох боків закріпки на три нитки завширшки. Далі відраховують зверху дві нитки на першу чисницю, а третю нитку перерізують і витягають. Закріпивши вишивальну нитку під правою закріпкою (бо мережка шиється справа наліво), шиють верхній перший одинарний прутик. Нашивши його, відраховують дві нитки на другу чисницю, а дальші дві нитки перерізують і витягають для вишивання першого ряду мережки, тобто настилання першого ряду полотенець.

Закріпивши знову вишивальну нитку під правою закріпкою,

вкручують перші чотири прутинки водночас зверху й знизу другої чисниці. Голку вколюють поряд з закріпкою над другою чисницею, опускають її вертикально вниз і вколюють під цією ж другою чисницею, тобто переступають через чисницю. Потім, ідучи голкою наліво, набирають на неї (в ряді накладання полотенець) ті самі чотири нитки, які було взято і при вкручуванні першої прутинки верхнього одинарного прутика. Виколювши голку з вишивальною ниткою за чотирма нитками першої прутинки, покривають ці чотири нитки стібком, тобто вколюють голку вправо від них (біля самої закріпки), а вколюють за першою прутинкою над другою чисницею. Таким чином обвивають прутинку знизу другої чисниці. Тепер вкручують першу прутинку зверху другої чисниці, вколювши голку вправо від першої прутинки (над чисницею) і вколювши вліво від неї. Далі починають вкручувати другу прутинку знизу другої чисниці, потім другу прутинку зверху неї (як уже описано).

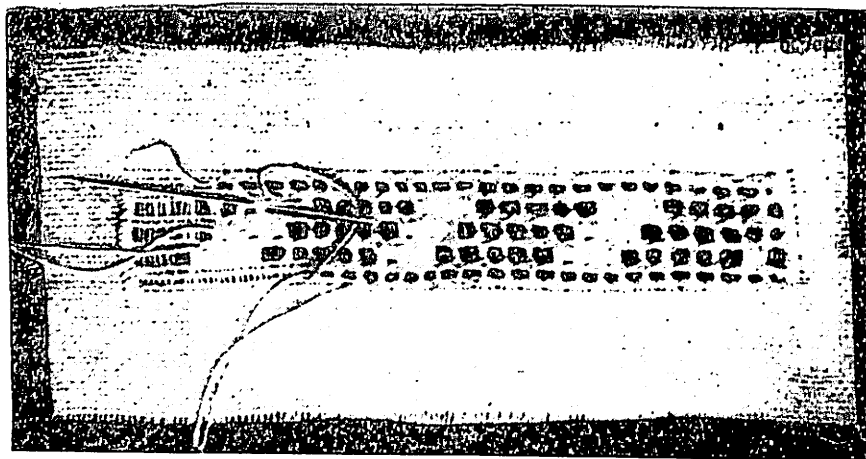
Вкрутивши таким способом чотири прутинки зверху й знизу другої чисниці, вкручують чотири дальші прутинки тільки зверху чисниці, тобто обвивають чисницю, підготовляючи їх для настилання полотенець. Це робиться так: після вкручування четвертої прутинки вище другої чисниці голку опускають вертикально вниз і вколюють під другою чисницею, а вколюють над нею за п'ятою прутинкою, тобто через чотири нитки вліво від четвертої вкрученої угорі і знизу прутинки. Ці чотири нитки покривають стібком, тобто вколюють голку з вишивальною ниткою зліва від четвертої прутинки і вколюють її під другою чисницею зліва від п'ятої прутинки, обвиваючи п'яту прутинку тільки зверху. Далі вколюють голку над другою чисницею за п'ятою прутинкою (вертикальним стібком знизу угору покривають чисницю, тобто обвивають її), набирають на голку дальші чотири нитки (шосту прутинку) і обвивають шосту прутинку (як і п'яту), потім сьому та восьму.

Обвивши восьму прутинку вище другої чисниці, вколюють голку під другою чисницею за тією ж восьмою прутинкою і починають настилати полотенець. Для цього голкою з вишивальною ниткою роблять довгий стібок, вколюють голку зліва від четвертої прутинки (вправо від п'ятої), нижче другої чисниці, покриваючи, таким чином, вишивальною ниткою чотири прутинки: восьму, сьому, шосту й п'яту. Виколюють голку вліво від п'ятої прутинки, між нижнім краєм другої чисниці і вишивальною ниткою настилу (довгого стібка). Перехвачують нитку стібка знизу (вколюють голку під ниткою настилу в тім же місці), вліво від п'ятої прутинки, і роблять такий же другий пересяг вліво від шостої прутинки (тобто між шостою й сьомою прутинками), а потім такий самий пересяг між сьомою й восьмою. Виходить один настил з трьома пересягами. Таких

настилів роблять три. Після останнього пересягу пропускають голку під настилами вгору, протягують над другою чисницею і вколюють вправо від восьмої прутинки. Виколюють її зліва від полотенця під другою чисницею.

Процес настилення полотенець такий самий, як і одинарних стовпчиків, тільки стовпчики настиляють на двох прутинках, а полотенця можна настилати на будь-якій кількості їх (у даному разі — на чотирьох).

Далі починають вкручувати дев'яту, десятую, одинадцяту й дванадцяту прутинки зверху і знизу другої чисниці. Так шиють перший ряд мережки.

Мал. 10.

Потім відраховують дві горизонтальні нитки для третьої чисниці і витягають дві дальші нитки для пошиття другого ряду мережки (настилення другого ряду полотенець). Закріпивши вишивальну нитку в правій закріпці, вкручують п'ять прутинок зверху й знизу третьої чисниці, щоб пересунути всі полотенця на одну прутинку вліво, порівнюючи з першим рядом мережки. Потім, вкрутивши чотири прутинки тільки зверху чисниці і приготувавши прутинки для настилення полотенець, настиляють полотенець з трьох настилів з трьома пересягами. Зверху й знизу третьої чисниці вкручують по чотири прутинки і настиляють полотенця також на чотирьох прутинках, тобто як і в першому ряді мережки.

Закінчивши другий ряд мережки, відраховують дві нитки на четверту чисницю і витягають дві нитки для пошиття третього ряду мережки. Вишивальну нитку закріплюють під правою закріпкою, шиють один стовпчик, а потім вкручують чотири дальші прутинки зверху й знизу четвертої чисниці і настиляють на дальших чотирьох прутинках полотенець, тобто роблять усе так, як при пошитті першого ряду мережки. Третій

ряд мережки (його полотенця) виходить пересунутим на дві прутинки вліво відносно першого ряду.

Як і в попередніх випадках, мережка внизу закінчується подвійним прутиком.

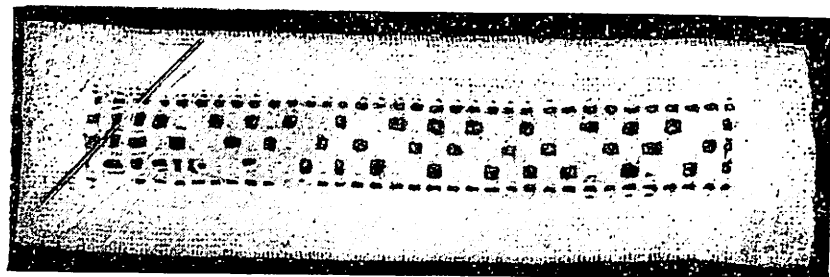
Мережка через чисницю без прутика

Ця мережка (мал. 11) вживається так само, як і мережка з настилом і прутиком через чисницю. Характеризується вона тим, що в усьому її узорі зовсім немає вільних прутинок і крайніх чисниць.

Відраховавши в даному узорі 16 ниток, шиють закріпки. Першу нитку зверху перерізують біля закріпки і витягають для пошиття одинарного прутика, який шиють разом з першим рядом мережки. Пропустивши дві горизонтальні нитки на першу чисницю, перерізують і витягають дві дальші нитки для першого ряду мережки. Потім закріплюють вишивальну нитку під правою закріпкою і вкручують три прутинки зверху першої чисниці, тобто готують місце для настилення полотенець. Для цього вишивальну нитку протягують голкою в проміжок між закріпкою та першою ниткою основи також над першою чисницею. Потім опускають голку вертикально вниз і вколюють у той же проміжок з нижнього боку чисниці, тобто покривають чисницю ниткою зверху вниз. Далі виколюють голку над першою чисницею вліво від четвертої нитки основи (рахуючи від правої закріпки). Ці чотири нитки покривають стібком, тобто вколюють голку поміж першою ниткою та закріпкою над чисницею і виколюють за четвертою ниткою під чисницею. Так закінчується вкручування першої прутинки над чисницею. Потім покривають чисницю вишивальною ниткою знизу вверх і, вколовши за першою прутинкою над чисницею, набирають на голку дальші чотири нитки, покривають їх стібком, тобто, протягнувши вишивальну нитку під цими чотирма нитками, вколюють голку зліва від першої прутинки над чисницею і виколюють зліва від восьмої нитки (другої прутинки) під чисницею. Виходить друга прутинка. Так само вкручують і третю. Потім вкручують дві прутинки тільки зверху чисниці і настиляють перший стовпчик. Далі так само вкручують ще дві прутинки і настиляють другий стовпчик, а потім знову два полотенця.

У даному узорі рапорт мережки складається з двох полотенець, розміщених поряд, та двох стовпчиків. Повторюючи його, доходять до лівої закріпки, пропускають дві нитки на чисницю і витягають дальші дві нитки для пошиття другого ряду мережки. Закріпивши нитку під закріпкою, вкручують одну прутинку під другою чисницею, а потім готують місце для настилення полотенця — обвивають чисницю один раз через

У другому ряді мережки рапорт складається з одного полотенця та одного стовпчика. Закінчивши цей ряд, відраховують дві нитки на третю чисницю і витягають дві нитки для пошиття третього ряду мережки. Спершу настиляють один стовпчик, потім два полотенця, далі два стовпчики.

Репорт у третьому ряді складається, як і в першому, з двох полотенець та двох стовпчиків. Чисниця вкручується як і при пошитті другого ряду мережки. Закінчивши цей ряд, пропускають дві нитки на четверту чисницю і шиють на місці витягнутої третьої нитки одинарний прутик. Він вкручується під четвертою чисницею і є завершенням мережки.

Безчисна мережка (мал. 12) характеризується відсутністю чисниць. Технікою виконання й кольором характерна для Полтавщини.

Нижній подвійний прутик треба шити так, щоб його прутинки точно збігалися з прутинками верхнього підвійного прутика, тобто в нижній повинні вкручуватись точно ті самі нитки основи, що й у верхній.

Біля правої закріпки прорізають усі горизонтальні нитки і, відступивши вліво від цієї закріпки на 5—6 см, прорізають знову всі ці нитки і витягають їх. Для зручності вишивання горизонтальні нитки витягають не на всьому протязі узору, а на невеликих частинах його (в даному разі — на 5—6 см). На вертикальних нитках, вкручених у прутинки подвійними прутиками, зверху й знизу настилають полотенця.

Після сьомого пересягу голку вколюють нижче його, в нитки основи сьомої прутинки, і вколюють зліва від сьомої прутинки, пройшовши під нею, щоб мати можливість настилати полотенець на шести прутинках, тобто на другій, третій, четвертій, п'ятій, шостій і сьомій.

Наславши полотенце на шести прутинках з п'ятьма персягами, нижче шиють полотенце на чотирьох прутинках (третій, четвертій, п'ятій, шостій) з трьох настилів з трьома персягами, а потім на двох прутинках (четвертій і п'ятій) з трьох настилів з одним персягом. Цим закінчується верхній трикутник.

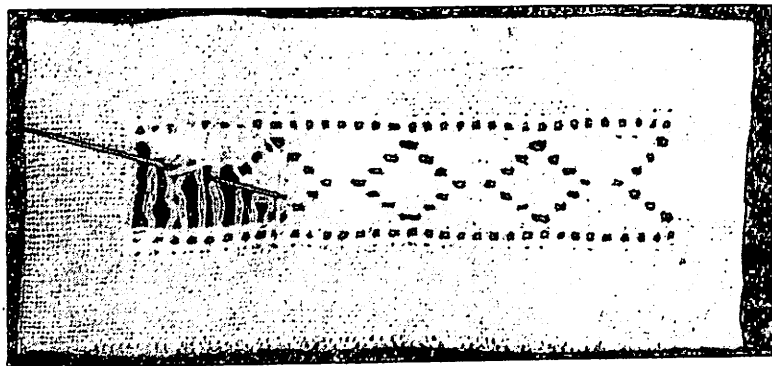
Щоб вишити нижній трикутник, при настиланні кожного дальшого полотна треба розширяти його на одну прутинку вправо і на одну прутинку вліво. Для цього після пересягу третього настилу (в полотнищі на двох прутинках) голку виконують зліва від шостої прутинки, пройшовши з вишивальною ниткою під нею, і настилають полотно знов на чотирьох прутинках (третьій, четвертій, п'ятій і шостій). Потім настилають полотно на шести і восьми прутинках. Цим закінчується нижній трикутник.

нижній трикутник.

Для вишивання ромба після останнього пересягу полотенця на восьми прутинках ідуть голкою під полотном вертикально вгору (по восьмій прутинці), а потім, на рівні полотна, набирають шитого на шести прутинках нижнього полотна на двох прутинках голку дев'яту прутинку і шиють полотном на двох прутинках (восьмій і дев'ятій), ідучи знизу вгору. Пошивши це полотном, що складається з трьох настилів, з одним пересягом, ідуть голкою під полотном вертикально вгору; далі на рівні полотна на чотирьох прутинках нижнього трикутника набирають на голку десятую прутинку і шиють полотном на шести чотирьох прутинках, а потім таким же способом на шести (на шостій, сьомій, восьмій, дев'ятій, десятій, одинадцятій). Нашивши на шести прутинках найширшу частину ромба, яка знаходиться на одному рівні з полотном, пошитим на двох прутинках у трикутниках, починають звужувати його. Для ромба після останнього пересягу найширшого полотна ромба ідуть голкою вправо, вколюють нею в нитки десятій прутинкою.

тинки і, пройшовши голкою під цією прутинкою, виколюють її зліва від десятої прутинки.

Далі настиляють полотенець на чотирьох прутинках (десятій, дев'ятій, восьмій та сьомій) і таким же способом звужують його ще на дві прутинки, тобто шиють на двох прутинках точно на одному рівні з полотенцем, пошитим на шести прутинках у верхньому трикутнику. Таким чином нашивають рапорт узору, який складається з двох трикутників та одного ромба.

Мал. 12.

Закінчивши фігуру ромба, голку з вишивальною ниткою, після останнього пересягу, посилають вліво, набирають на неї дальші вісім прутинок (від дев'ятої до шістнадцятої) і, виколювши голку зліва від шістнадцятої прутинки (під другою чисницею), починають настиляти полотенець на восьми прутинках — від дев'ятої до шістнадцятої, тобто повторюють усе так само, як було вже описано.

Мережка-затяганка

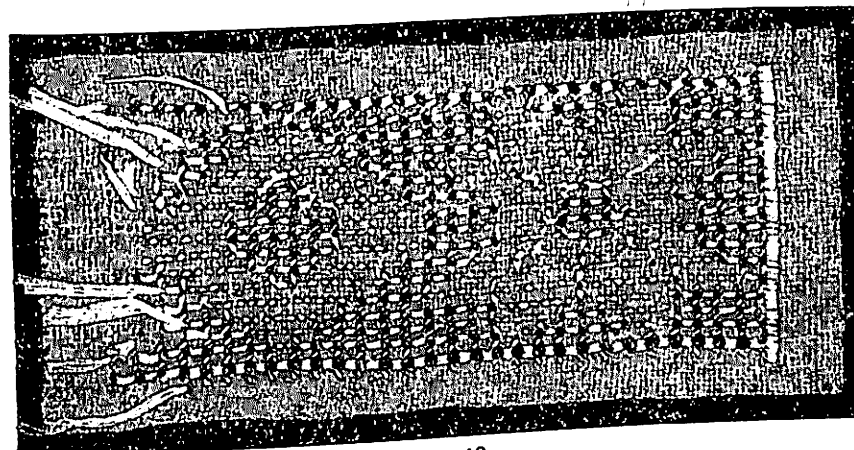
Мережка-затяганка (мал. 13) характерна для Полтавщини. Вишивають її через чисницю з прутинками, але узор утворюється не настилянням полотенець, а затягуванням вишивальної нитки.

У мережці-затяганці, як і в інших мережках, можна вишивати який завгодно узор. У даному випадку рапорт його складається з фігур ромба й зірки.

Визначивши місце на тканині, відраховують 53 горизонтальні нитки і шиють закріпку на трьох нитках основи. Відрахувавши від верхнього краю закріпки вниз дві горизонтальні нитки на першу чисницю, витягають третю і шиють верхній одинарний прутик. Дальші дві нитки пропускають на другу чисницю і витягають одну нитку на мережку.

У даному узорі, щоб пошити перший ряд мережки, вкручують перші чотири прутинки вище й нижче другої чисниці, тобто вгорі й внизу, а через дві дальші прутинки пронизують

вишивальну нитку, як показано на мал. 13. Вколюють голку (покриваючи чисницю вишивальною ниткою) за шостою прутинкою над другою чисницею і вкручують чотири прутинки вище й нижче цієї чисниці. Після цього пронизують дальші дві прутинки, перебираючи нитку через нитку, а потім знову вколюють голку вище другої чисниці, вліво від дванадцятої прутинки, і вкручують водночас зверху й знизу дев'ять прутинок. Далі пронизують одну прутинку ниткою, вкручують п'ять і повторюють усе, як при вишиванні першого рапорту.

Мал. 13.

Закінчивши перший ряд мережки, пропускають дві нитки на третю чисницю і витягають дальшу нитку для вишивання другого ряду. Прутинки мережки цього і дальших рядів вкручують тільки знизу, тобто, в даному разі, під третьою чисницею і з її допомогою.

У другому ряді вкручують чотири прутинки, пронизують три, вкручують дві, пронизують знову три, вкручують усе спочатку.

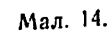
У третьому ряді вкручують спершу чотири прутинки, потім пронизують чотири і перев'язують четверту чисницю, йдуть голкою вертикально вгору, вколюють під четвертою чисницею зліва від восьмої прутинки і виколюють під четвертою чисницею зліва від цієї ж прутинки. Потім пронизують дальші чотири прутинки, вкручують сім прутинок, пронизують п'ять, вкручують три і повторюють рапорт спочатку.

У четвертому ряді спочатку вкручують одну прутинку, пронизують сім, перев'язують чисницю (як і в третьому ряді) і пронизують знову сім прутинок. Потім вкручують три прутинки, пронизують сім, вкручують дві і починають шити знов, як на початку.

Другу половину узору шиють так само, як описано вище.

Визначивши місце на тканині, шиють закріпки (в даному разі — на 24 нитках). Від верхнього й нижнього країв правої закріпки відраховують по дві горизонтальні нитки на першу й останню (тобто четверту) чисниці і витягають по одній (третій) нитці для пошиття подвійних прутиків. Спочатку шиють подвійний прутик зверху, а потім, захвачуючи ті самі нитки основи, які брали для верхнього ряду прутиків, шиють нижній ряд подвійних прутиків. На застигання узору лишається 14 ниток (чотири нитки пішло на чисниці, дві витягли, чотири на дальші чисниці, разом 10 ниток з 24). Ці 14 горизонтальних ниток перерізують рядом з правою закріпкою і, відступивши від неї зліво приблизно на ширину одного рапорту, перерізують ці нитки і витягають їх. Вишивальну нитку закріплюють під правою закріпкою вгорі і білими нитками вишивають спершу верхній¹ трикутник, що складається з десяти стовпчиків. Ці стовпчики вишивають не настилами (полотенцями), як у мережці, а способом обкидання двох сусідніх прутиньок, кладучи на кожную прутиньку по чотири обкиди. Закріпивши нитку під закріпкою

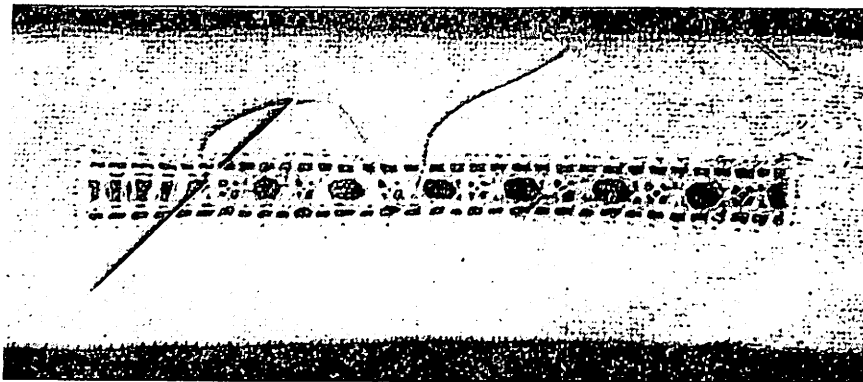
Перші чотири стовпчики шують зверху вниз справа наліво (як показано на мал. 14), а потім нашивають три стовпчики знизу вгору і теж справа наліво, тобто вишивають ніби контур трикутника. Середину його зашивають трьома стовпчиками.

Дальший рапорт починають знову з двох трикутників, пошитих на мал. 14 білими нитками.

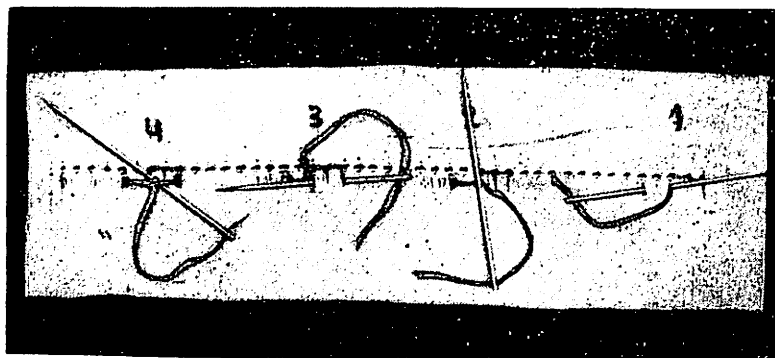
Відраховують на тканині 14 ниток на закріпки і шиють їх. Від верхнього краю правої закріпки відраховують дві нитки. Чисницю, третю нитку перерізують, витягають і шиють верх-

ній одинарний прутик. Після його закінчення знову пропускають дві нитки на другу чисницю і витягають чотири нитки для настилення павучків ляхівки.

Мал. 15.

Закріпивши вишивальну нитку під правою закріпкою, вкручують дві прутинки другого прутика (над другою чисницею і з її допомогою, як це робили, коли шили одинарні стовпчики). Голкою, яка знаходиться за другою вкрученою прутинкою (в ряді настилення павучків), кладуть стібок над вісьмома дальшими нитками, покриваючи дві дальші прутинки, ще не вкручені, тобто вколюють голку вліво ще за вісім ниток і виколують її зліва від другої вкрученої прутинки, вище нитки,

Мал. 16.

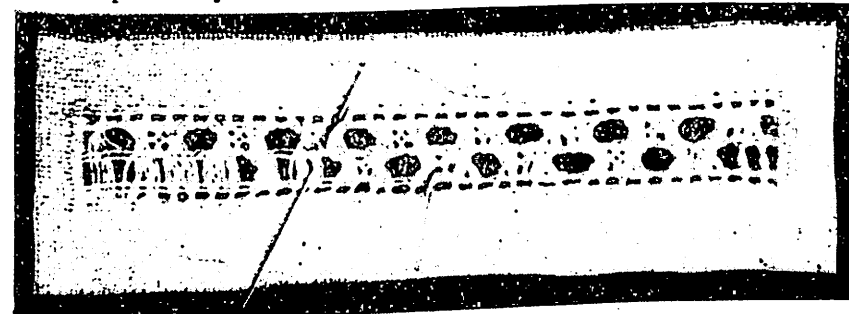
якою покладено стібок (мал. 16, етап 1). Після цього голку з вишивальною ниткою спускають униз, вколюють між двома першими та двома другими прутинками під третьою чисницею і виколують над цією ж чисницею зліва від вишивальної нитки (етап 2). Потім кладуть стібок поверх двох вкручених прутинок, тобто вправо за вісім ниток, і виколують голку зліва

від вкрученої другої прутинки під нитку стібка (етап 3). Нарешті нашивають закінчення павучка, тобто голку пропускають під вишивальну нитку, яка знаходиться за другою вкрученою прутинкою і якою почали вишивати павучок (етап 4). Вкрутивши третю й четверту прутинки над другою чисницею, готують п'яту й шосту прутинки для настилення дальшого павучка.

Дійшовши до лівої закріпки, пропускають дві нитки на чисницю і витягають третю для пошиття третього одинарного прутика, пов'язаного з павучками. Ще нижче шиють четвертий одинарний прутик, беручи на чисницю дві нитки. Цим і закінчується ляхівка.

Подвійна ляхівка

Для вишивання подвійної ляхівки (мал. 17) відраховують 20 ниток і шиють закріпки. Зверху відраховують дві нитки на чисницю, а третю витягають і шиють перший одинарний прутик. Потім пропустивши дві нитки на другу чисницю, витягають чотири нитки, закріплюють вишивальну нитку і настиляють ряд павучків одинарної ляхівки.

Мал. 17.

Закінчивши цей ряд павучків, тобто дійшовши до лівої закріпки, знову пропускають дві горизонтальні нитки на третю чисницю і витягають дальші чотири нитки для настилення другого ряду павучків. Вишивальну нитку закріплюють під правою закріпкою і вкручують дві прутинки в ряді, де шитимуться павучки. Далі прутинки не вкручують, а лише обвивають третю чисницю відповідно третій і четвертій прутинкам першого павучка верхньої одинарної ляхівки і шиють павучок, покриваючи чотири нитки вліво, тобто нитки, які відповідають першій і другій прутинкам другого павучка верхньої одинарної ляхівки. Утворюється павучок, що знаходиться проти прогалини на першій ляхівці.

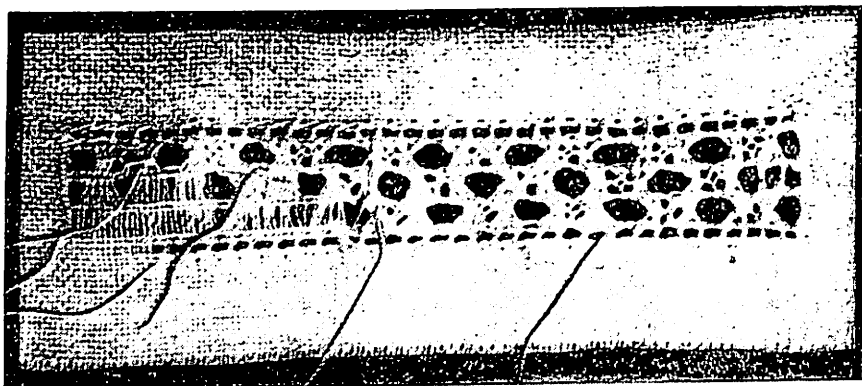
Усі дальші павучки розміщують так само.

Нашивши всі павучки другого ряду, пропускають дві нитки на четверту чисницю, витягають одну нитку і шиють третій та четвертий одинарні прутики.

Потрійна ляхівка

Потрійна ляхівка (мал. 18) вживається як узор у жіночих сорочках, скатертях, рушниках.

Спочатку відраховують 26 ниток на закріпки і шиють їх. Пропустивши дві нитки на першу чисницю і витягши третю нитку, шиють перший одинарний прутик. Потім знову пропускають дві нитки на другу чисницю і витягають чотири нитки для пошиття павучків одинарної ляхівки.

Мал. 18.

Другий одинарний прутик шиють разом з павучками, як при вишиванні одинарної та подвійної ляхівок.

Закінчивши один ряд павучків, пропускають дві нитки на третю чисницю і витягають чотири нитки для вишивання павучків другого ряду. Роблять це так само, як при вишиванні подвійної ляхівки.

Закінчивши другий ряд павучків, пропускають дві нитки на четверту чисницю і витягають чотири нитки для третього ряду павучків.

Павучки третього ряду повинні бути обов'язково проти павучків першого ряду, тобто павучки і проміжки повинні лежати в шаховому порядку. Тому третій ряд починають зразу з пошиття павучка, а не з вкручування двох прутинь, як це робили при пошитті другого ряду. Після третього ряду павучків пропускають дві нитки на п'яту чисницю і витягають одну нитку для пошиття третього й четвертого одинарних прутинь.

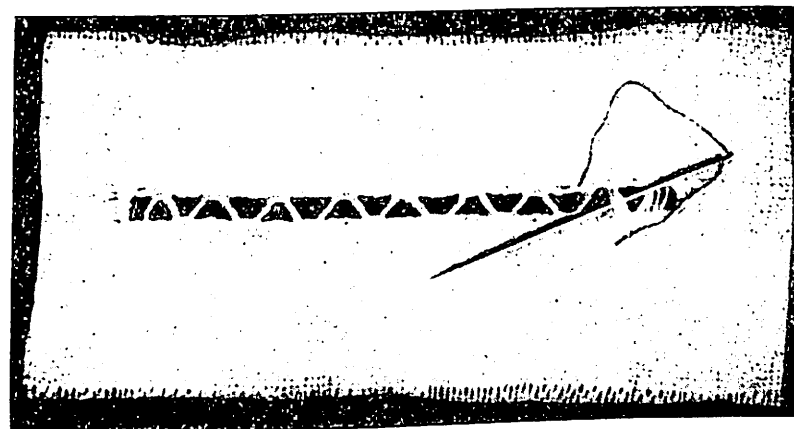
Одинарний витяганий верхоплут

Ця техніка вишивання (мал. 19) уживається в обвідках, під рубцями та в багатьох інших випадках.

На відміну від усіх описаних раніше технік одинарний витяганий верхоплут шиють зліва направо. Визначивши місце на тканині, відраховують чотири горизонтальні нитки і шиють на

них закріпки. Після цього перерізують закріплені чотири нитки і витягають їх, звільняючи основу від піткання. Вишивальну нитку закріплюють під лівою закріпкою, вишивати починають знизу.

Від нижньої частини лівої закріпки відраховують чотири нитки, вколюють голку вправо від четвертої нитки, протягують вишивальну нитку під цими чотирма нитками, тобто з вивороту, вертаються назад і вколюють голку між закріпкою й першою ниткою. Таким чином чотири нитки обкидано один раз.

Мал. 19.

Ці ж нитки обкидають ще тричі, йдучи знизу вгору. Потім кладуть об'єднуючий п'ятий стібок, який заважає чотири обкидані вже нитки та ще чотири нові, тобто настилається на восьми нитках. Кладуть його зверху впритул до горизонтальних ниток піткання і міцно притягають.

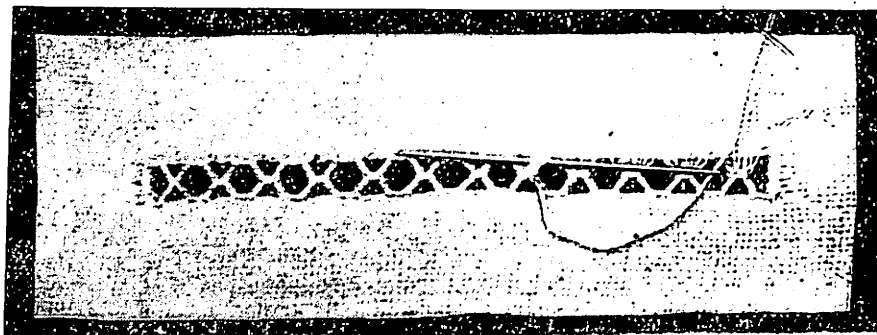
Після п'ятого об'єднуючого стібка голку вколюють справа від обкиданих чотирьох ниток, тобто між обкиданими і ще не обкиданими, але вже захованими чотирма нитками. Далі обкидають сусідні чотири нитки знов чотири рази, йдучи зверху вниз, а п'ятий стібок знову міцно притягають, поклавши впритул до горизонтальних ниток піткання знизу. Цим закінчується ряд одинарного витяганого верхоплуту.

Подвійний витяганий верхоплут

Подвійний витяганий верхоплут (мал. 20) уживається в обвідках, рубцях і т. д.

Відраховують вісім ниток на пітканні і шиють закріпки. Потім прорізують і витягають чотири горизонтальні нитки і шиють одинарний витяганий верхоплут. Прорізавши й витягнувши далші чотири горизонтальні нитки, повертають тканину так, щоб верхній край став нижнім. Вишивальну нитку (не

відриваючи її) протягують під закріпкою і шиють такий самий одинарний верхоплут, як на мал. 19, додержуючи усіх попередніх правил обкидання. Особливо потрібно точно й акуратно

Мал. 20.

притягати п'ятий об'єднуючий стібок, який настиляють посередині, рядом з п'ятим стібком першого витяганого одинарного верхоплуту. Від цього залежить утворення подвійного витяганого верхоплуту і його подібність до ланцюжка.

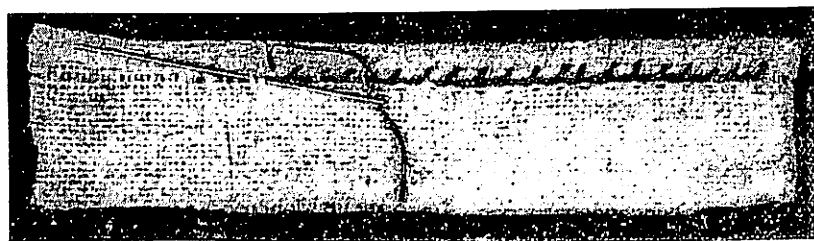
3. РУБЦІ

Рубці вживаються при підрублюванні. Подолки чоловічої та жіночої сорочок підрублюють рубцями завширшки не більш як 0,5 см, серветки — рубцями до 1 см завширшки, рушники та скатерті — до 3 см.

Загортають рубці навиворіт і шиють спочатку зісподу. Але більш складне підрублювання часто закінчують з лицьового боку, як це буде описано далі.

Рубець з одинарним прутиком

Відміряють 1 см від верхнього краю тканини і на цій відстані, паралельно краю, витягають одну горизонтальну нитку (мал. 21).

Мал. 21.

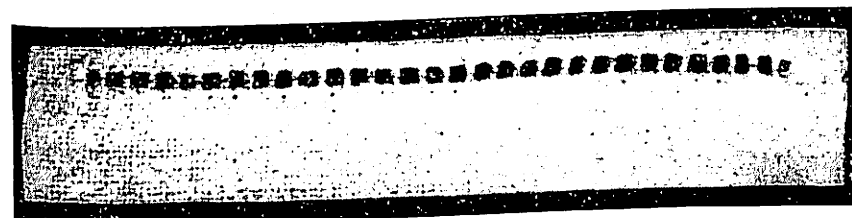
Паралельно витягнутій нитці загортають 0,2 см від краю тканини і ще раз перегортають так, щоб край рубця ліг уздовж

витягнутої нитки. Вишивальну нитку закріплюють під рубцем і на місці витягнутої нитки з правого краю тканини набирають на голку чотири нитки, протягують під ними справа наліво вишивальну нитку і покривають їх стібком, ідучи голкою вліво вгору. Нитку з загнутого краю тканини захвачують обов'язково проти четвертої нитки, набраної на голку. Утворюється ніби одна прутинка. Повторюючи описаний процес, одержують ряд одинарного прутика, чиснищею в якому є одна нитка з загнутого краю тканини, що йде паралельно витягнутій нитці.

Рубець з подвійним прутиком

Більше поширений рубець з подвійним прутиком (мал. 22).

На лицьовому боці, вниз від одинарного прутика, яким підрублено рубець з вивороту, відраховують від нитки на вишивання другого одинарного прутика (тобто другої частини под-

Мал. 22.

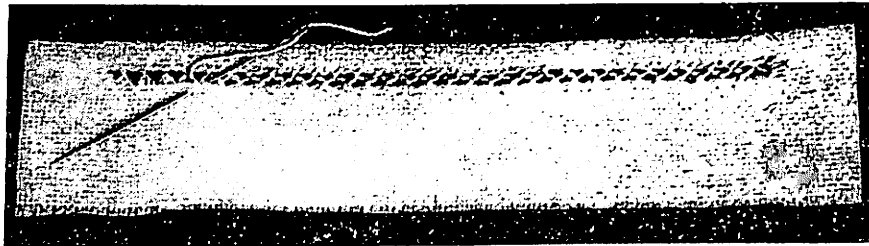
війного) та дві нитки на його чиснище. Закріпивши вишивальну нитку під рубцем, шиють зліва й справа дві закріпки, перерізують біля закріпок і витягають дві раніше відраховані нитки. Вишивальну нитку закріплюють під правою закріпкою і шиють подвійний прутик, набираючи на голку ті ж самі нитки для прутинки, які брали при вишиванні одинарного (верхнього) прутика. Прутинки вкручують, добре притягаючи вишивальну нитку. Закінчивши прутик, тобто дійшовши до лівої закріпки, нитку ховають під нею.

Рубець з роздільним прутиком

Роздільним прутиком прикрашають рубці в жіночих сорочках, серветках, рушниках, скатертях тощо.

Підрубивши одинарним прутиком рубець з вивороту, повертають тканину на лицьовий бік, відраховують від витягнутої нитки чотири нитки (дві на чиснище та дві для вишивання роздільного прутика) і шиють закріпки. Перерізують і витягають дві нитки, відраховані для пошиття роздільного прутика. Закріпивши вишивальну нитку під правою закріпкою, починають від нижнього краю її шити прутик. Спочатку на

голку беруть половину першої прутинки (дві нитки) і вкручують, як показано на мал. 23. Так, набираючи на голку по половині ниток (у даному випадку — по дві) від двох сусідніх

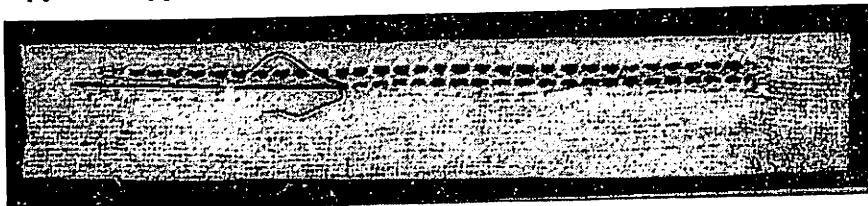
Мал. 23.

прутинок, утворених верхнім одинарним прутиком, вкручують прутинки роздільного прутика.

Рубець з подвійним прутиком через чисницю

Таким рубцем (мал. 24) прикрашають чоловічі та жіночі сорочки.

Підрубивши рубець одинарним прутиком з вивороту, повертають тканину на лицьовий бік. Від витягнутої вже нитки відраховують униз дві нитки на верхню чисницю, одну — на витягання і ще дві — на нижню чисницю. Пошивши з обох боків закріпки на шести нитках і закріпивши вишивальну нитку під правою закріпкою, починають вишивати другий одинарний прутик. Прутинки вкручують під першою чисницею.

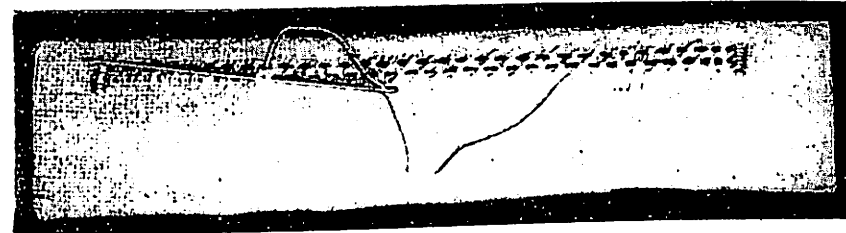
Мал. 24.

Щоб пошити третій одинарний прутик, беруть на голку ті самі прутинки, що й в першому та другому одинарних прутиках, і вкручують їх з допомогою другої чисниці, що знаходиться нижче другої витягнутої нитки.

Рубець з роздільним прутиком через чисницю

Підрубивши рубець з вивороту одинарним прутиком, повертають тканину на лицьовий бік, відраховують дві нитки на чисницю і витягають третю для вишивання роздільного пру-

тика. Нашивши з обох боків закріпки, закріплюють вишивальну нитку під правою закріпкою і виколують голку над першою чисницею біля закріпки. Потім ідуть вниз через чисницю і під нею (в місці витягнутої другої нитки) набирають на голку половину першої прутинки (в даному разі — дві нитки), вкручують її і виколують голку зліва від першої прутинки над чисницею. Потім ідуть униз і напроти дірочки, що знаходиться

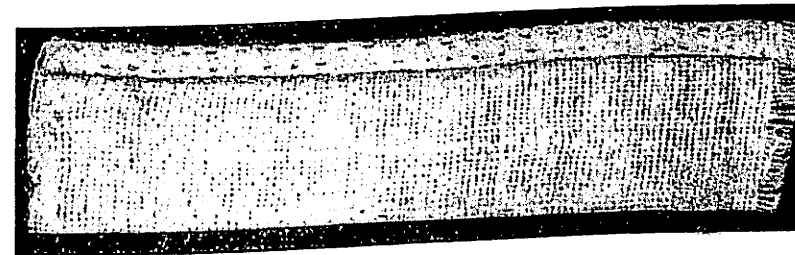
Мал. 25.

зліва від першої прутинки вгорі, набирають на голку дві нитки від нижньої першої та дві нитки від нижньої другої прутинки і вкручують одну прутинку. Голку виколують зліва від другої верхньої прутинки над чисницею. Повторюючи описаний процес, одержують роздільний прутик через чисницю (мал. 25).

Закінчується рубець одинарним прутиком, який шиється з допомогою другої чисниці під другою витягнутою ниткою.

Рубець жіночої сорочки з двома штапівками

Цей рубець (мал. 26) роблять на подолках жіночої сорочки. Загортають його на лицьовий бік.

Мал. 26.

Від краю подолка відміряють 7 мм. Взявши тканину в ліву руку, загинають на лицьовий бік ці 7 мм лише в одному місці. Гострий кінець голки підводять у цьому місці під загнутий віскрай, щільно до перегнутого ребра тканини, і, натискуючи віскраєм, рухають уздовж тканини. Голка при такому натискуванні йде по одній нитці і ніби прокреслює лінію, по якій має бути загнутий рубець. Тканина після цього лишається злегка пере-

гнутою по одній нитці. Її ще трохи перегинають рукою — і край загортається точно по одній нитці. Далі цей край підгортають ще раз так, щоб на рубець лишилось 4 мм, а підгорнулось 3 мм. Підгорнутий край підметують і вишивають штапівку, відступивши на дві нитки від верхнього краю тканини.

Відступивши на чотири нитки, паралельно вишивають другу штапівку, набираючи на голку також по чотири нитки.

4. ЗУБЦЮВАННЯ

Зубці широко вживаються при вишиванні чоловічих та жіночих українських сорочок. Ними оформляють коміри й чохла, що надає сорочкам особливої витонченості і краси.

Вишивають зубці здебільшого білими нитками, рідше — сірими. На Поділлі для вишивання їх часто застосовують червоні нитки.

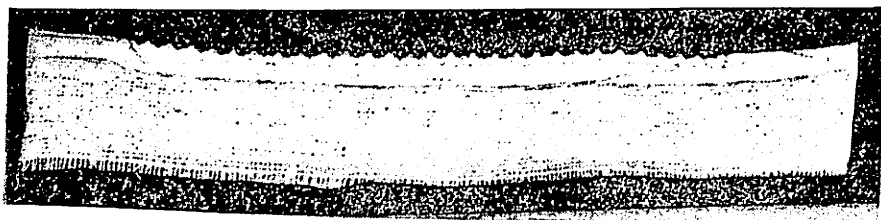
Зубці шиють паралельно узорові, відступивши від нього на дві горизонтальні нитки.

Починаючи вишивати сорочку, розміряють тканину так, щоб лишився достатньої ширини край. У готовій речі, коли його підгортають, він закриває з вивороту всю вишивку коміру або чохла.

Зубцювання через прутик на рубцях

Зубцювання через прутик (мал. 27) застосовують на подолках жіночих сорочок. Рубці загортають на лицьовий бік.

Відступивши від краю тканини на 1 см, витягають одну нитку і на лицьовому боці шиють одинарний прутик. Рядом з ним витягають дві нитки і шиють ще один одинарний прутик.

Мал. 27.

Утворюється подвійний прутик. Далі перегинають його навпіл уздовж (для більшої точності можна прокреслити голкою з вивороту посередині подвійного прутика, вздовж нього) і загортають на лицьовий бік 1 см тканини. Від перегнутих навпіл прутини подвійного прутика утворюється зубчастий край.

Щоб надати зубцям стійкості, проміжки між ними обкидають вишивальною ниткою, міцно притягаючи її. Кінець вишивальної нитки заховують під загнутий край або зав'язують вузлик. Голку виколюють у дірочку на чисниці, в яку вико-

лювали при вкручуванні верхнього першого одинарного прутика. Узор тримають вверху зубцями.

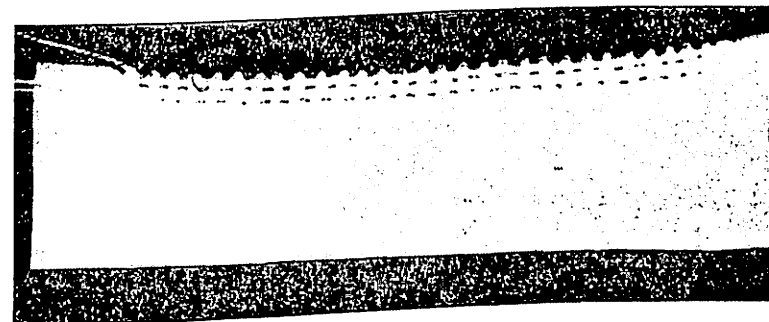
Вишивальну нитку кладуть на проміжок між двома зубцями і виколюють голку з вивороту в дірочку на чисниці, яка лежить проти цього проміжку. Далі проштовхують голку під загнутим краєм вперед (вліво) і виколюють на лицьовий бік в дальшу дірочку на чисниці, тобто через одну прутинку. Таким чином обкидано перший зубець.

Інші зубці обкидають так само.

Закінчивши обкидання зубців, шиють перший ряд штапівки. При цьому голку виколюють точно в ті самі дірочки, в які виколювали при обкиданні зубців і вкручуванні прутини, тобто набирають на голку стільки ж ниток, скільки брали на прутинки. Штапівку прошивають водночас через два шари тканини, тобто через загнутий край та основний шматок. 4—5 мм загнутого краю ховають під рубець і, відступивши від першої штапівки на три нитки, вишивають другу через три шари тканини. Стібки її треба класти точно проти стібків першої штапівки і міцно притягувати, щоб зубці виразніше обрисовувались.

Зубцювання витягане з одинарним прутиком

Таке зубцювання (мал. 28) найпоширеніше на Україні. При зубцюванні чохла та коміра жіночих сорочок і коміра чоловічих сорочок штапівку вздовж зубців шиють один раз, а на манжетах чоловічих сорочок — двічі.

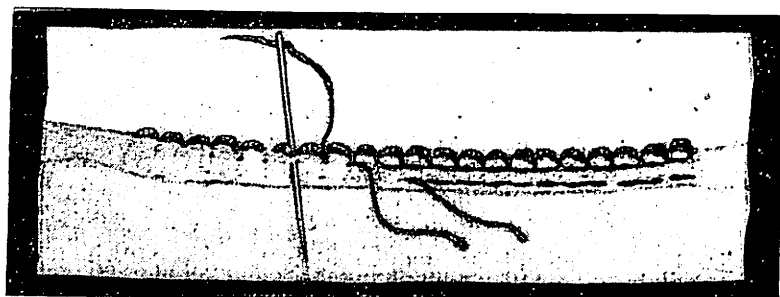
Мал. 28.

Відступивши від краю тканини на відстань, рівну ширині узору, плюс ширина штапівки й підгортання, витягають одну горизонтальну нитку і на лицьовому боці шиють одинарний прутик. Витягнувши ще дві дальші нитки, шиють другий одинарний прутик, беручи на голку ті самі прутинки, що й в першому. Таким чином утворюється подвійний прутик. Перегнувши шому. Таким чином утворюється подвійний прутик. Перегнувши його навпіл уздовж так, щоб край тканини був підгорнутий на виворіт, починають обкидати зубці. Потім вишивають першу й другу штапівки.

Наметувані зубці на рубцях

Наметувані зубці (мал. 29) починають шити справа наліво на відстані 7 мм від краю тканини з вивороту.

Вишивальну нитку закріплюють з допомогою петлі, набравши на голку чотири вертикальні нитки на відстані 7 мм від краю. Вколюють голку в місце першого уколу і, викловши її за четвертою набраною на неї ниткою (між четвертою й п'ятою), роблять вишивальною ниткою петлю. Голку пронизують спершу під стібком штапівки, а потім вколюють у петлю і притягають її. Ряд притягнутих петель і утворює зубець.

Мал. 29.

Наметавши чотири петлі (в даному випадку), вколюють голку в місце початку першого стібка, набирають на неї, йдучи справа наліво, вісім ниток — чотири вже покриті наметаним зубцем і чотири запасні. Протягують вишивальну нитку і вколюють голку в кінець першого стібка, тобто за чотири нитки вправо (роблять стібок «позад голки»), набирають на голку знов ті самі чотири нитки, а потім наметують чотири петлі. Утворюється другий зубець.

Наметавши таким чином усі зубці, загинають на лицьовий бік 7 мм тканини, на які відступили від краю її, і обкидають проміжки між ними, беручи на голку по дві горизонтальні нитки. При обкиданні зубців голку виколоють на дві нитки нижче проміжку між двома зубцями і кладуть вишивальну нитку поверх проміжку, йдучи з вивороту справа наліво.

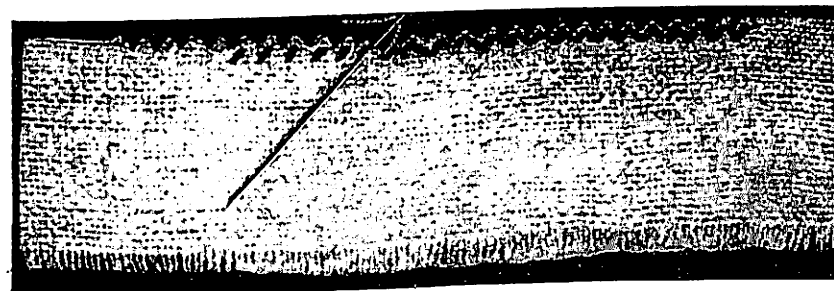
Далі шиють першу штапівку, вколюючи голку в ті самі дірочки, що й при обкиданні.

Загнутий край підгортають так, щоб він добре заховався під рубець, пропускають три нитки і шиють другу штапівку, відступивши від краю на одну-дві нитки. Цим і закінчується рубець.

Зубцювання витягане з черв'ячком

Це зубцювання (мал. 30) характерне для Поділля.

Спочатку шиють подвійний прутик, беручи на прутинку обов'язково парне число ниток (чотири, шість чи вісім — залежно від густоти тканини). Потім перегнувши прутик уздовж навпіл так, щоб утворилися зубці, обкидають їх і шиють кольоровою ниткою спершу одну половину черв'ячка вздовж усіх зубців, а потім другу. Для цього, закріпивши нитку під згином і викловши голку на вивороті, вколюють її з вивороту в се-

Мал. 30.

редину основи зубця і протягують на лицьовий бік теж через середину основи зубця. Далі, йдучи голкою вліво, вколюють її на одну горизонтальну нитку нижче дальшого стібка обкидання, тобто на три нитки нижче дальшого (лівішого) проміжку між зубцями. Утворюється ряд похилих паралельних стібків.

Другий ряд стібків шиють так, щоб у сполученні з першим рядом утворився зигзаг-черв'ячок.

Закінчивши черв'ячок, вишивають штапівку, вколюючи голку в ті самі дірочки, що й при вишиванні черв'ячка.

У зубцях, оформлених кольоровою ниткою, шиють лише один ряд штапівки.

Наметувані зубці з черв'ячком

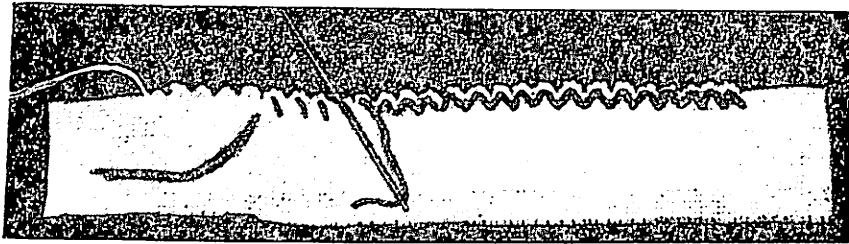
На лінії, де мають знаходитися зубці, шиють штапівку і на кожному стібку її наметують по чотири петлі (див. «Наметувані зубці на рубцях»). Далі перегортають тканину так, щоб лінія згину збіглася з лінією штапівки, тобто з лінією, по якій наметано зубці.

Зубців не обкидають, а шиють черв'ячок.

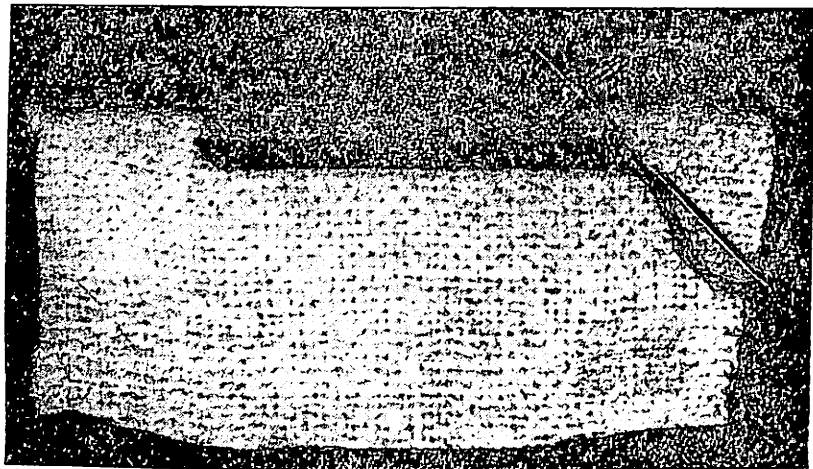
Утворений червоною ниткою зигзаг (мал. 31) надає зубцям рельєфності й декоративності.

У західних областях України замість зубців на краях комірів та чохла вишивають кіску (мал. 32). Для цього беруть нитки різних кольорів, частіше чорні, червоні, інколи домішують жовті та інші.

Кіска складається з двох рядів качалочок, пошитих навкоси, зліва направо. Посередині клаптя тканини, призначеного для вишивання коміра або чохли, по довжині його шиють першу половину кіски. Голку з вишивальною ниткою вколюють з лівого боку йдучи з вивороту вверху і вліво. Вколюють голку за чотири вертикальні нитки вліво, на дві горизонтальні нитки вище від місця першого уколу, і закріплюють кінець

Мал. 31.

Мал. 32.

вишивальної нитки петлею. Далі вколюють голку в місце першого уколу і вколюють її за дві нитки вправо від місця попереднього вколу. Таким чином кладуть стібки, паралельний першому, тобто вколюють голку також за дві вертикальні нитки вправо від місця першого уколу. Ряд таких косих паралельних стібків утворює верхню половину кіски.

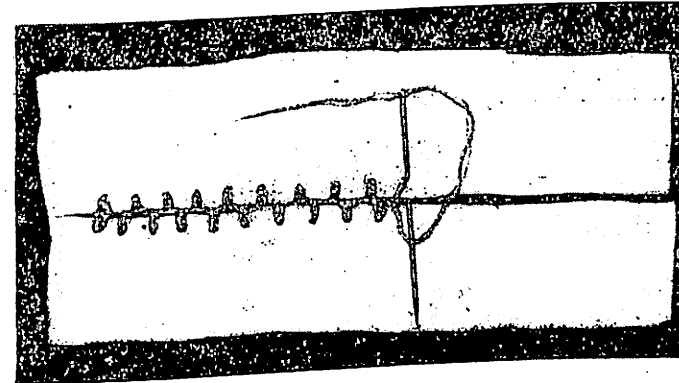
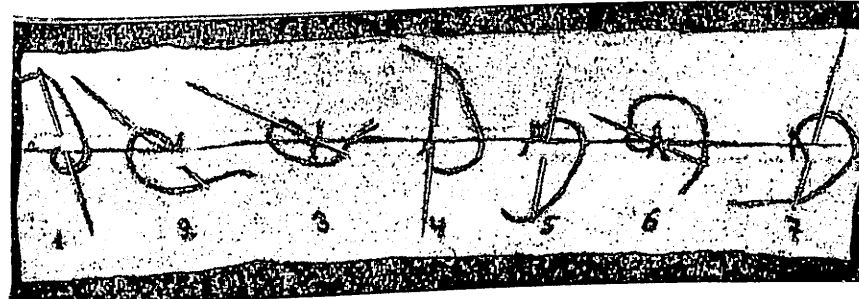
Другу половину кіски шиють паралельно першій на двох дальших горизонтальних нитках. Потім згинають тканину по верхньому краю верхньої кіски так, щоб уся кіска була на лицьовому боці.

5. Змережування

Змережування вживається замість зшивання окремих частин чоловічих та жіночих сорочок, а також для з'єднання пілок плахти і різних тканин.

Змережування черв'ячком

Змережування черв'ячком (мал. 33) дуже розповсюджене на Київщині, Полтавщині й Поділлі. На Полтавщині та Київщині черв'ячок вишивають червоним кольором, на Поділлі — 7 — 10 см червоним, потім 7 — 10 см чорним, потім жовтим, потім знову червоним і т. д.

Мал. 33.

Для вишивання черв'ячка спочатку треба підготувати край тканини, тобто підгорнути навиворіт рубець приблизно 3 мм завширшки і підшити його білою ниткою, захвачуючи тільки за одну нитку на тканині, щоб не було видно стібків.

Шиють черв'ячок зліва направо на лицьовому боці тканини. Вишивальну нитку, зав'язавши вузлик, закріплюють під верхнім рубцем з лівого краю тканини і, зробивши голкою ніби

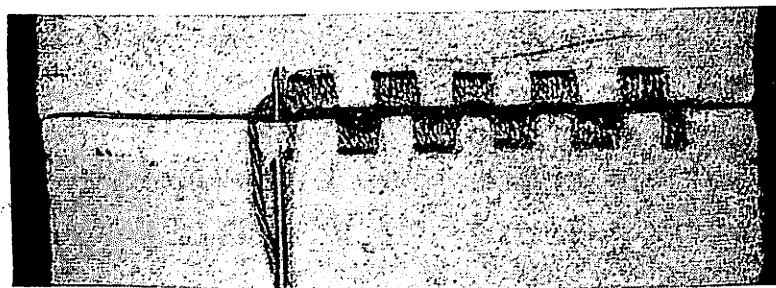
коло з нитки вправо, вколюють її над верхнім рубцем, щоб покрити його стібком (етап 1). Далі протягують голку в петлю і притягають нитку. Потім роблять таку ж петлю і протягують у неї голку з ниткою, наславши стібок на нижньому рубці (етап 2). Повернувши петлю назад вліво і захвативши голкою обидва попередні стібки між рубцями, протягують нитку в петлю і міцно її притягають (етап 3). Таким чином зроблено закріплення вишивальної нитки на рубцях.

Далі починається вишивання черв'ячка, яке складається з трьох етапів (4, 5, 6). Ці етапи повторюються то на верхньому, то на нижньому рубці.

Голкою з вишивальною ниткою роблять петлю вправо, вколюють голку в місце уколу першого стібка на верхньому рубці, тобто знов покривають стібком рубець у тому ж місці, протягують голку в петлю і притягають нитку (етап 4). Далі знов роблять петлю вправо і покривають нижній рубець стібком, паралельним попередньому і однаковим з ним за розміром (етап 5). Після цього роблять третю петлю, але вліво, і, захвативши попередні стібки голкою між рубцями, протягують нитку в петлю і міцно притягають її (етап 6). Дальший стібок кладуть униз, поряд з уже притягнутим, і притягають петлю. Щоб зубці черв'ячка були рівні, притягати треба достатньо, але не занадто.

Змережування городками

Змережування городками (мал. 34) вживається в тих же місцевостях, де й змережування черв'ячком. Вишивають городки різними кольорами.

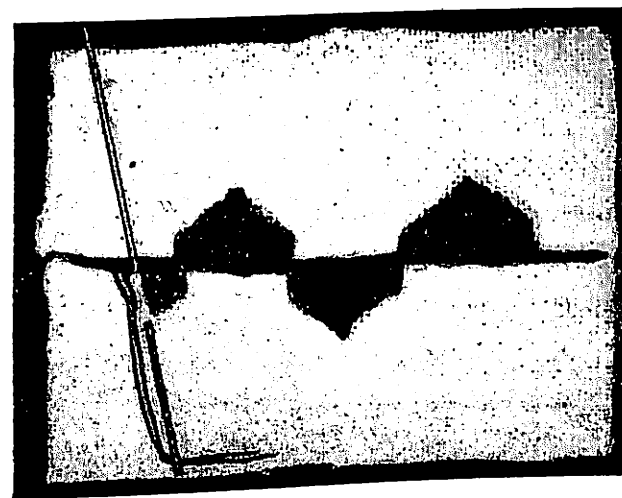
Мал. 34.

Як і при попередньому змережуванні, спершу треба зробити два тоненькі рубці і вже на них вишивати городки, йдучи голкою зліва направо. Один городок настилають такою кількістю стібків, щоб ширина його дорівнювала висоті. Кожен стібок шиють на однаковій кількості горизонтальних ниток і через одну вертикальну.

Особливістю цього змережування є те, що на кожен стібок накладають петлю і притягають її. Нашивши городок на верхньому рубці (вісім стібків), переходять на нижній рубець і шують на ньому другий городок і т. д.

Змережування зубцями

Змережування зубцями (мал. 35) дуже схоже на змережування городками, проте складніше за нього.

Мал. 35.

При вишиванні зубців довжину стібків поступово збільшують, а потім зменшують на одну горизонтальну нитку.

Вишивають зліва направо, різними кольорами. Часто відрізок в 5 см змережують одним кольором, інші 5 см — другим і т. д.

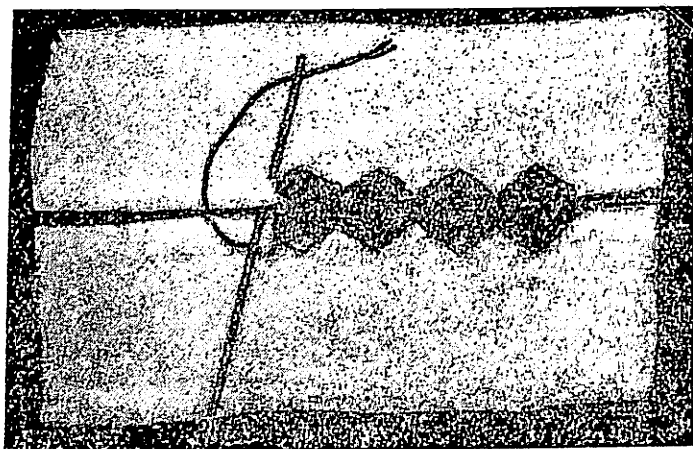
Це вишивання називають ще змережуванням гладьовими зубцями.

Змережування плахтовим швом

Змережування плахтовим швом (мал. 36) нагадує собою змережування зубцями, тільки в даному разі зубці розміщують один проти одного.

Підрубивши краї тканини тоненькими рубцями, проводять кольоровою ниткою лінію, паралельну підрубленому краю, на відстані, що дорівнює висоті зубця. Вишивають зліва направо. Стібки кладуть то на верхній, то на нижній рубець, притягаючи кожен стібок петлею.

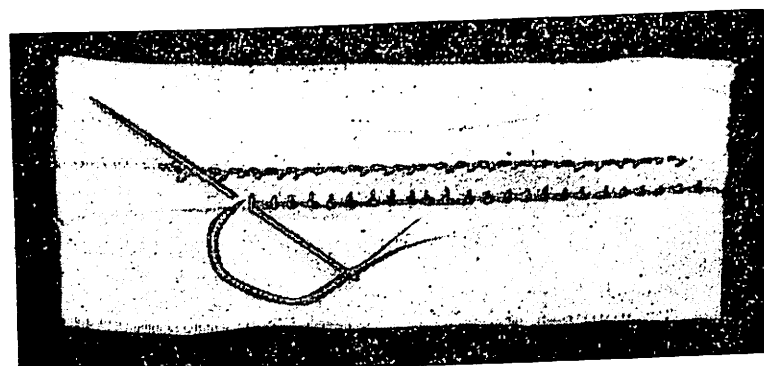
Треба пильнувати, щоб верхній і нижній стібки були однакової довжини і щоб вони збільшувались і зменшувались поступово, утворюючи зубці правильної форми й однакової величини.

Мал. 36.

Чернігівське змережування прутиком

Змережування прутиком (мал. 37) зустрічається виключно на Чернігівщині. Цим способом змережують скатерті, рушники, чоловічі та жіночі сорочки тощо.

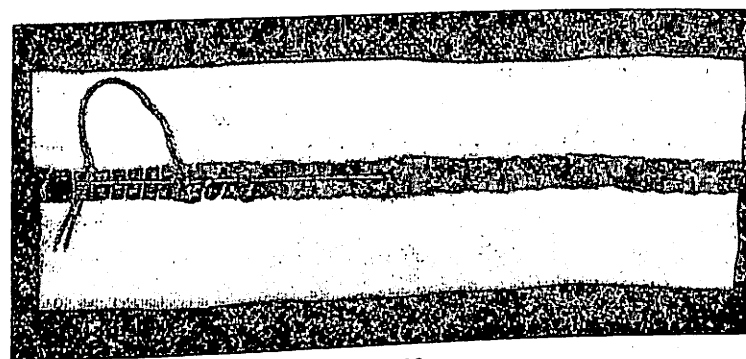
Мал. 37.

Відступивши від краю тканини на 7—8 мм, витягають дві горизонтальні нитки. Край другого шматка тканини підгортають на 2—3 мм, лінією згину прикладають до першого шматка уздовж витягнутих на ньому ниток і приметують так, щоб підгорнутий край заховався. Далі шиють одинарний пруттик, беручи на голку по п'ять ниток і захвачуючи за підгорнутий край,

Пришивши один край, повертають тканину навиворіт, підгортають на першому шматку 2—3 мм (із згаданих 7—8 мм) і по лінії згину витягають дві горизонтальні нитки на другому шматку. На витягнутих нитках шиють одинарний пруттик таким же способом, як і попередній.

Змережування шабаком

Змережування шабаком (мал. 38) зустрічається на Поділлі та Чернігівщині. Цим способом змережують чоловічі й жіночі сорочки. На Чернігівщині для змережування шабаком уживаються чорний та червоний кольори, на Поділлі до них додають білий та жовтий.

Мал. 38.

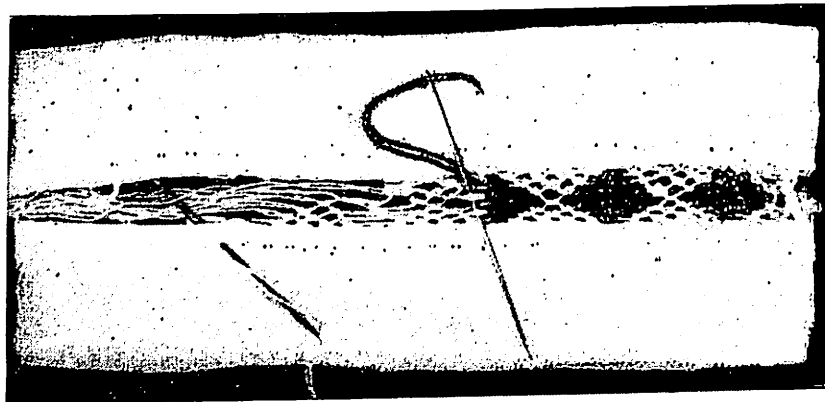
Спочатку підрублюють обидва шматки тканини і білою ниткою протягують між рубцями однакової довжини стібки для утворення основи, на якій можна було б шити шабак. Нитку закріплюють під верхнім рубцем справа, виколюють її на згині цього рубця і вколюють у згин другого нижнього рубця. Далі йдуть голкою під нижнім рубцем вліво на п'ять-шість вертикальних ниток, виколюють у згині рубця і роблять другий стібкальний ниток, виколюють у згині рубця і рівний йому величиною. бок основи, паралельний першому і рівний йому величиною.

Починають вишивати чорною технікою шабака, по чотири настільки на двох нитках основи технікою шабака, по чотири настільки на кожен стовпчик узору. Далі шиють червоним кольором та кож по чотири настільки на уступ, тобто на шести нитках — чотири настільки, потім на чотирьох нитках чотири настільки, потім на двох і т. д.

Широке чернігівське змережування, або шеляжок

Підрубивши два шматки тканини вузькими рубцями, вишивають на одному, а потім і на другому городки. Кожен городок шиється через п'ять вертикальних ниток і складається з двох стібків (мал. 39).

Потім беруть один з обшитих городками шматків і починають вишивати квадратики. Кожен квадратик складається з двох притягнутих петель, які закріплюються за нитку між городками. Вишивши чотири квадратики, пропускають нитку, що з'єднує п'ятий і шостий городки, і знов шиють чотири квадратики і т. д.

Мал. 39.

У другому ряді вишивають по три квадратики у проміжках між чотирма квадратами першого ряду (між першим і другим, другим і третім, третім і четвертим), закріплюючи петлі за нитку між квадратами першого ряду. В місцях, де квадратиків не настиляють, утворюються пересяги з вишивальної нитки. Це майбутня основа для вишивання ромба червоним кольором.

У третьому ряді вишивають по два квадратики у проміжках між трьома квадратами попереднього ряду. В четвертому ряді шиють по одному квадратику, в п'ятому — знову по два, в шостому — по три, в сьомому — по чотири і т. д. По закінченні останнього ряду квадратиків беруть другий обшитий городками підрублений шматок і з'єднують з першим обметуванням ниток, що йдуть між городками, і ниток, що йдуть між квадратами.

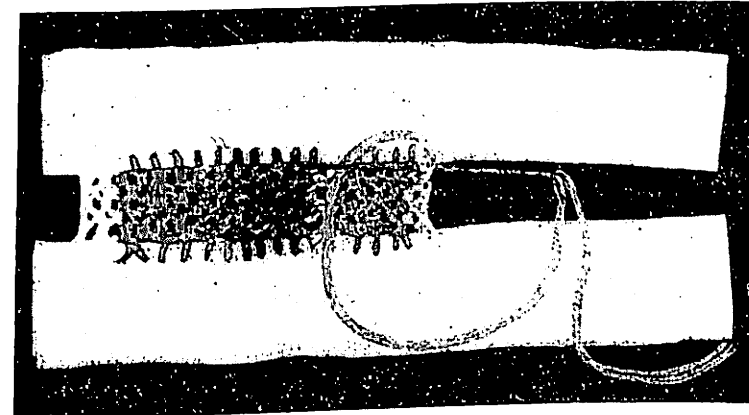
Далі на довгих пересягах вишивають червоні ромби, настиляючи їх паралельно вертикальним ниткам. На двох найдовших пересягах шиють справа наліво по чотири настили технікою шабака, потім на чотирьох пересягах чотири настили, далі на шести пересягах — також чотири настили.

Таким же способом шиють другу половину ромба, звужуючи його. Закінчивши, вишивальну нитку ховають з вивороту, під вишивкою ромба.

Змережування подільською розшивкою

На Поділлі розшивкою (мал. 40) змережують жіночі сорочки на 15—20 см від низу. Ця частина сорочки видніється з-під дерги чи спідниці. Примережують цим швом і уставки («полики») та рукава, вмережують ластки, клинці (прямокутні шматки тканини) для розширення станка сорочки, змережують чоловічі сорочки.

Як і в попередніх змережуваннях край тканини підрублюють тоненьким рубцем. Вишивальну білу нитку закріплюють з лівого боку нижнього рубця, протягують до верхнього рубця і захвачують його стібком. Довжина білої вишиваль-

Мал. 40.

ної нитки, протягнутої між рубцями, дорівнює ширині розшивки. Далі повертаються вниз і нашивають три квадратики. Кожен квадратик складається з двох стібків, притягнутих петлею, як і при вишиванні широкого чернігівського змережування. Нашивши третій квадратик, захвачують нижній рубець, покривають його стібком і знову повертаються до верхнього рубця. Перший квадратик нашивають на нитці, що йде від третього квадрата першого ряду до нижнього рубця. Другий і третій квадратики другого ряду нашивають у проміжках між квадратами першого ряду. Після третього квадрата голку виколоють на верхній рубець, покриваючи його стібком.

Виколовши голку з-під нитки стібка, нашивають на нитці між третім квадратиком попереднього ряду і верхнім рубцем, перший квадратик третього ряду, йдучи зверху вниз. Два другі квадратики шиють у проміжках.

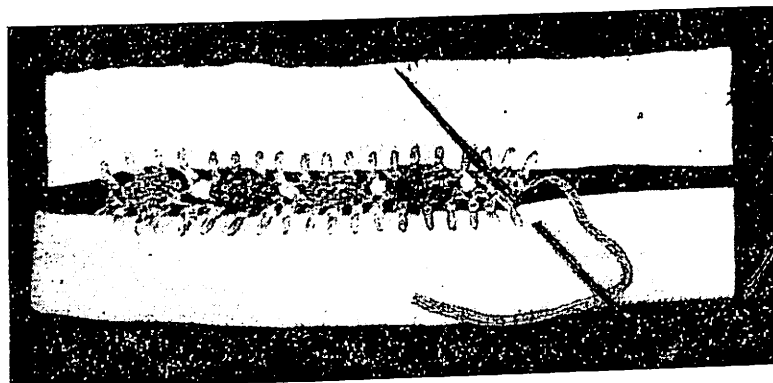
Пошивши білою ниткою три ряди, закріплюють її під рубцем і починають вишивати червоною ниткою вісім рядів. Червону нитку закріплюють з допомогою петлі на білій нитці, яка йде від нижнього до середнього білого квадрата третього

ряду. Потім на цьому ж місці затягують ще одну петлю, — утворюється нижній червоний квадратик. Угорі шиють ще два квадратика. Далі вишивають три ряди квадратиків жовтими нитками, а потім вісім рядів чорними. Цим закінчують перший рапорт узору і починають шити знову білими нитками.

Змережування павучками

Змережування павучками (мал. 41) характерне для Поділля й західних областей України. Ним змережують жіночі сорочки на погрудках і рукавах, примережують рукава й уставки, а також шматки тканини для розширення рукавів.

Підрубивши тоненькі плоскі рубці, нашивають жовтою ниткою квадратиками — по два в ряді. Утворюється жовта сітка, на якій нашивають чорні, червоні та білі павучки.

Мал. 41.

Чорні й червоні фігури починають шити з середини, тобто з найдовшого полотенця, що шиється на трьох рядах квадратиків, по два настили з двома пересягами на кожному квадратіку. Знизу й зверху від нього шиють полотенце на двох рядах квадратиків, по два настили з одним пересягом на квадратіку. Чорні та червоні павучки чергуються між собою і відокремлені один від одного квадратиком, на якому шиють біленькі купочки (хрестики).

Спершу нашивають усі червоні павучки, далі — всі чорні, потім — білі купочки.

6. ХРЕСТИКОВА ТЕХНІКА

Хрестик — це одна з найпоширеніших у сучасних українських народних вишивках точних рахункових технік. Краса цього шва великою мірою залежить від точності та певного порядку накладання стібків: усі верхні стібки повинні лежати в одному напрямі, нижні — в іншому.

Щоб гарно вишивати хрестиком, треба уважно рахувати нитки, а це легше робити на грубому полотні.

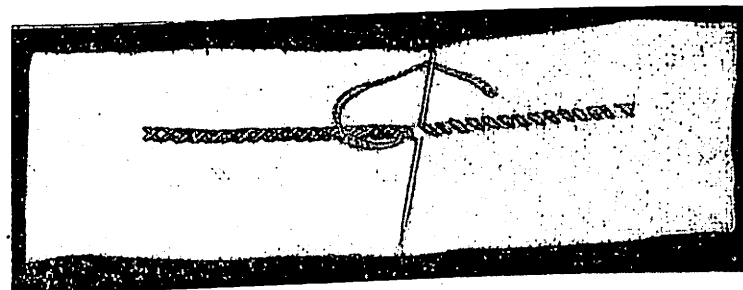
Перший час, для полегшення процесу рахування, можна витягати з тканини нитки, на лінії яких мають проходити верхня й нижня частини хрестиків.

Вивчення хрестикової техніки починають з найпростіших узорів, переходячи поступово до складних, багатокольорових.

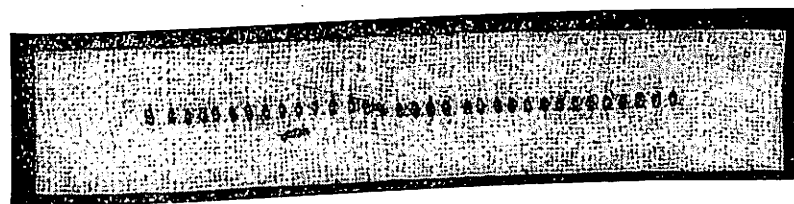
Простий хрестик, або ретяз

Простий хрестик (мал. 42) вживається в обвідках. Його можна вишивати двома способами: або півхрестиковою технікою, або відразу цілими хрестиками.

З лиця

З вивороту

Мал. 42.

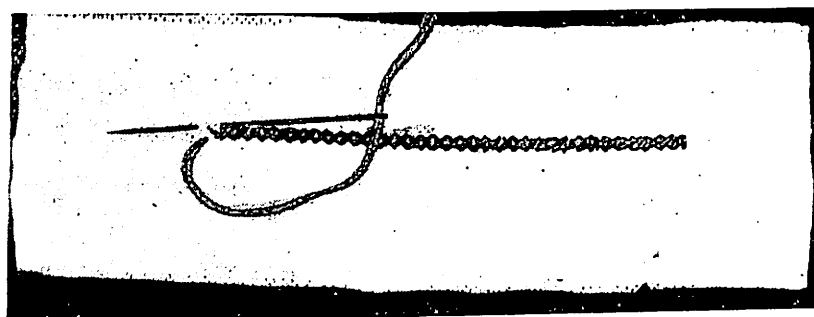
Щоб вишивати півхрестиком, вишивальну нитку закріплюють з допомогою петлі на трьох горизонтальних нитках. Від місця першого уколу, йдучи вліво по верхній горизонтальній лінії, призначеній для ретезя, відраховують три вертикальні нитки і набирають на голку три горизонтальні нитки, йдучи з вивороту вертикально зверху вниз. Виколовши голку, притягають нитку. Утворюється перший півхрестик, стібок якого лежить по косині справа наліво знизу вверху. Потім відрахсвужить по косині справа наліво знизу вверху. Потім відрахсвужить по верхній лінії далші три нитки і набирають на голку знову три горизонтальні нитки, тобто кладуть стібок, паралельний попередньому. Таким чином утворюється ряд паралельних косих стібків — ряд півхрестиків.

Для утворення повних хрестиків треба пошити другі півхрестики (доповнення до перших); їх шиють як і попередні, тільки зліва направо.

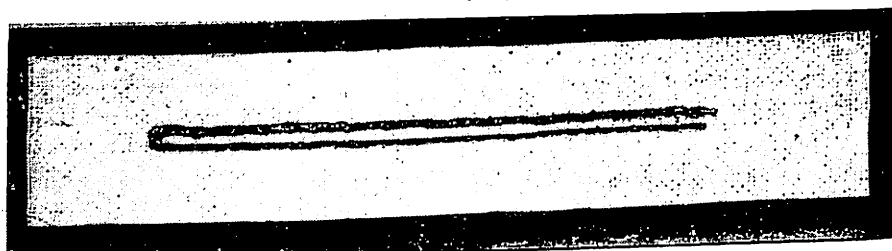
Одразу цілі хрестики (мал. 43) шиють інакше.

Закріпивши вишивальну нитку, як і в попередньому випадку, вколюють голку в точку першого уколу на верхній лінії, набирають на неї три вертикальні нитки, йдучи справа наліво, і виколують на лице. Вишивальну нитку кладуть по косині зверху вниз направо, голку вколюють на три горизонтальні нитки нижче першого уколу. Утворюється перший півхрестик, стібок якого лежить по косині зверху вниз направо.

3 лиця

3 вивороту

Мал. 43.

Потім набирають на голку три вертикальні нитки, йдучи справа наліво, і виколують на нижній лінії вишивки. Далі, накладаючи нитку по косині зліва вверху направо, вколюють голку в місце першого уколу. Утворюється перший хрестик.

Щоб пошити другий хрестик, набирають на голку, рахуючи від точки першого уколу, шість вертикальних ниток по верхній лінії і виколують її на лице. Далі шують так само, як перший хрестик.

На лицьовому боці тканини утворюють хрестики, а з вивороту стібки йдуть двома горизонтальними рядами, з яких верхній складається із стібків по шість ниток, а нижній — по три.

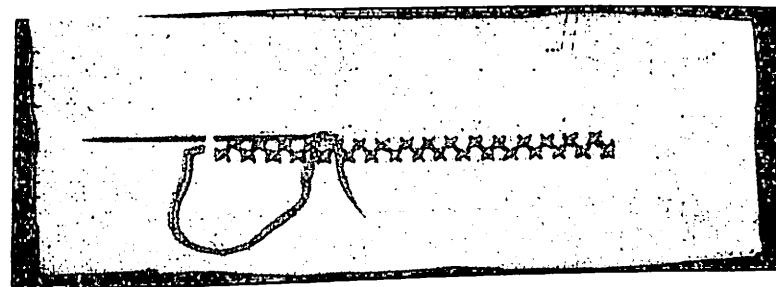
Подвійний хрестик, або кривулька на двох хрестиках

Подвійний хрестик (мал. 44) вживається в обвідках. Він являє собою два ряди хрестиків, розміщених у шаховому по-

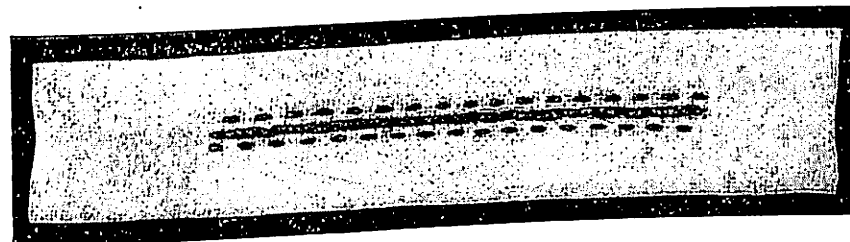
рядку. Вишивають подвійний хрестик на шести горизонтальних нитках.

Якщо провести уявно на місці, призначеному для вишивання, три горизонтальні лінії — верхню, середню та нижню, віддалені одна від одної (у даному прикладі) на три горизонтальні нитки тканини, то між середньою й верхньою міститиметься верхній ряд хрестиків, а між середньою та нижньою — нижній ряд.

3 лиця

3 вивороту

Мал. 44.

Шити починають з нижнього хрестика, справа наліво. На середній лінії набирають на голку три вертикальні нитки, йдучи справа наліво, і закріплюють на них вишивальну нитку з допомогою петлі. Ці самі три нитки у тому ж порядку набирають на нижній лінії. Утворюється нижній півхрестик, стібок якого лежить по косині зверху вниз направо.

Другий стібок хрестика утворюється набиранням на голку шести ниток на середній лінії. Голку вколюють у точку першого уколу і виколують на три вертикальні нитки вліво від верхнього лівого кута першого (нижнього) хрестика. Далі ці самі три вертикальні нитки набирають на голку в тому ж порядку на верхній лінії, закріпивши вишивальну нитку під голку (як показано на мал. 44) для утворення стібка хрестика в одному напрямі. Потім голку вколюють на середній лінії у верхній лівий кут першого (нижнього) хрестика. Утворюється верхній хрестик.

Щоб почати шити другий нижній хрестик, виколують голку на три вертикальні нитки вліво від нижнього лівого кута

49

верхнього хрестика, тобто набирають на середній лінії шість вертикальних ниток.

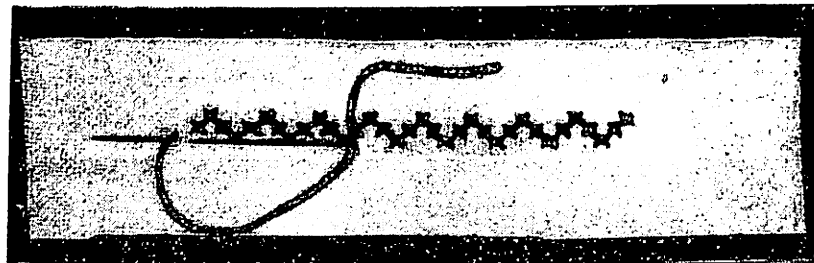
На середній лінії весь час набирають на голку по шість ниток, на верхній і нижній — по три.

Потрійний хрестик, або кривулька на трьох хрестиках

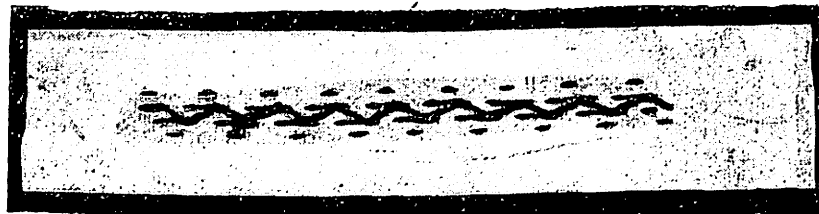
Потрійний хрестик (мал. 45) вживається в обвідках. Вишивають його на дев'яти горизонтальних нитках тканини.

На місці, призначеному для вишивання, можна провести уявно чотири горизонтальні лінії (через кожні три горизонтальні нитки тканини), між якими міститимуться три ряди хрестиків: верхній, середній та нижній.

3 лиця

3 вивороту

Мал. 45.

З правого боку другої (рахуючи зверху) лінії на трьох вертикальних нитках закріплюють вишивальну нитку з допомогою петлі. Ці самі три вертикальні нитки набирають, йдучи справа наліво, на першій (верхній) лінії. Утворюється перший півхрестик. Потім на другій лінії голку вколюють в точку першого уколу і набирають шість вертикальних ниток. Таким чином утворився перший верхній хрестик і набрано на голку три нитки для дальшого (середнього) хрестика.

На третій лінії набирають у тому ж порядку ті самі три нитки, а вишивальну нитку підкладають під голку так, як це показано на мал. 45, щоб стібки хрестиків ішли в одному напрямі. Потім голку вколюють у нижній лівий кут першого хре-

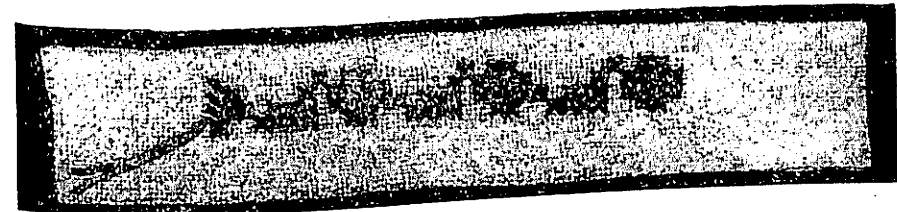
стика і вколюють на третій лінії на три вертикальні нитки вліво від лівого нижнього кута другого (середнього) хрестика. Утворився другий хрестик.

Ті самі три нитки набирають на голку на четвертій лінії, підкладаючи вишивальну нитку під голку для утворення нижнього, третього, хрестика із стібками одного напрямку.

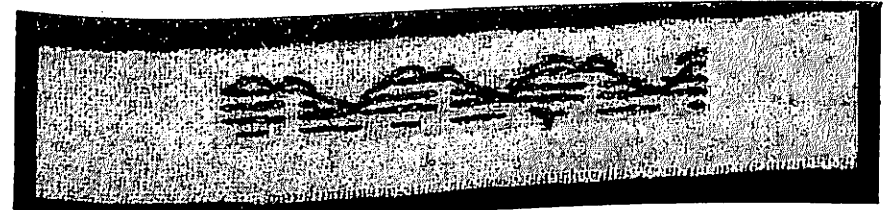
Голку вколюють у нижній лівий кут середнього (другого) хрестика і вколюють тут же на третій лінії, набираючи шість ниток, тобто на три вертикальні нитки вліво від верхнього лівого кута третього хрестика. Утворюється півхрестик четвертого хрестика. Ті самі три нитки набирають на голку на другій лінії, а потім голку вколюють у верхній лівий кут третього хрестика. Утворюється четвертий хрестик.

Вколюють голку на другій лінії на три вертикальні нитки вліво від верхнього лівого кута четвертого хрестика. Ті самі три нитки набирають на голку на першій (верхній) лінії. Утворюється півхрестик п'ятого хрестика. Потім вколюють голку у верхній лівий кут четвертого хрестика і набирають на голку на другій лінії шість вертикальних ниток. Утворюється п'ятий хрестик.

3 лиця

3 вивороту

Мал. 46.

Рапорт кривульки на трьох хрестиках складається з чотирьох хрестиків (першого, другого, третього і четвертого). Дальші рапорти вишивають так само, як і перший.

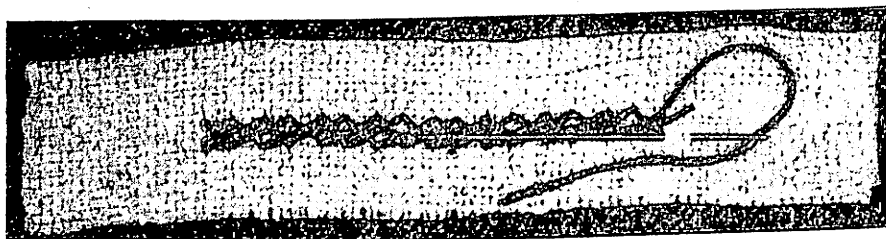
Добре оволодівши технікою вишивання ретязя та кривульок, приступають до вивчення примітивного хрестикового узору — наприклад, ягідок з листочками (мал. 46). Шийть його вертикальними рядами хрестиків.

31

Виколовши голку на три нитки вгору і на три нитки зліво від верхнього лівого кута верхнього хрестика першого вертикального ряду, шиють зверху вниз чотири спідні півхрестики другого вертикального ряду. Після цього, йдучи вгору, покривають їх верхніми півхрестиками і вишивають далі.

Ретяз з назад хрестиків

Ретяз з назад хрестиків (мал. 47) уживається як обвідка біля узорів, вишитих точною гладдю, вирізуванням, виколом і мережкою. Шийють його зліва направо.

Мал. 47.

Закріпивши нитку, нашивають хрестик на трьох нитках. Потім з нижнього лівого кута першого хрестика кладуть стібок, ведучи його вгору вправо і вколюючи голку за три вертикальні нитки вправо від правого верхнього кута першого хрестика. Утворюється довгий стібок. Ідучи справа наліво, набирають на голку три нитки і вколюють її в точці правого верхнього кута першого хрестика. Так, набираючи по три нитки то вниз, то вгору, шийть до кінця.

7. ТОЧНА ГЛАДЬ

Вишивання гладдю характеризується накладанням паралельних стібків, віддалених один від одного на одну нитку. Точна гладь буває пряма й коса.

Пряма гладь, або лиштва (мал. 48), — це дуже тонке й точне вишивання. Вживається вона найбільше на Полтавщині та Чернігівщині, де виконується білими й сірими нитками. На Поділлі її вишивають чорними, червоними та іншими нитками.

Мал. 48.

Шиють пряму гладь справа наліво. Посередині клаптя тканини беруть на голку чотири вертикальні нитки і з допомогою петлі закріплюють на них вишивальну нитку. Потім вколюють голку в місце першого уколу і виколують на одну горизонталь-ну нитку нижче й на одну вертикальну нитку лівіше від пер-шого стібка. Другий стібок кладуть на чотирьох нитках, пара-льно першому, але на одну горизонтальну нитку нижче й на одну вертикальну нитку лівіше. Кожен з дальших трьох стіб-ків теж є паралельним попередньому, лежить на одну нитку нижче від нього й на одну нитку лівіше. Шостий стібок лежить на закругленні і насталяється на шести нитках. Нашивши його, починають вишувати знову п'ять паралельних стібків, тільки тепер кожний з них піднімається на одну нитку вище від попереднього. Утворюється зигзаг обвідки. Після цього нашивають листочки та вироби, кладучи паралельні стібки й відряхову-ючи точно стільки ниток, скільки показано на мал. 48.

Освоївши вишивання зразка гладьової обивки, можна перейти до вивчення більш складного узору, в якому є стібки і горизонтальні і вертикальні (мал. 49).

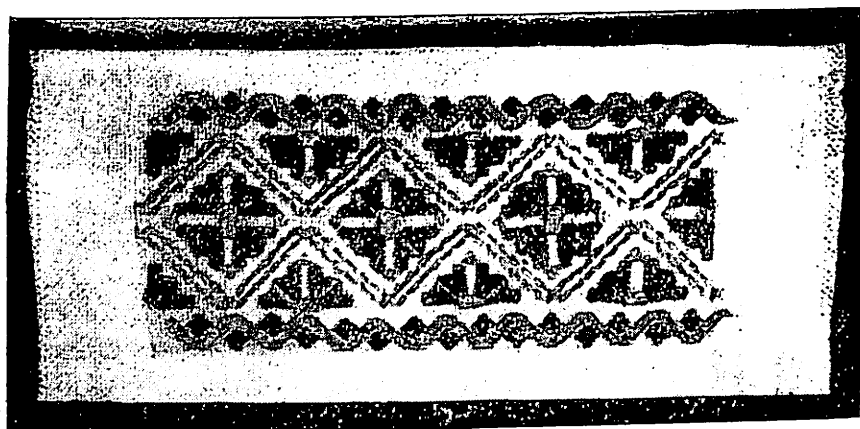
Коса гладь характеризується тим, що стібки вишивальної нитки кладуть похило до ниток основи або підкання. Цією гладдю оформляють найрізноманітніші речі. Найбільш поширена вона на Київщині, де вишивається переважно червоним та чорним кольорами.

Перший стібок косої гладі являє собою діагональ квадрата побудованого на чотирьох нитках, тобто на тканині беруть квадрат, кожна сторона якого дорівнює чотирьом ниткам, і сполучають два протилежні кути його. Лінія, яка їх сполучає, являє собою діагональ і лежить до сторін квадрата, тобто до ниток основи або підкання, під кутом в 45° .

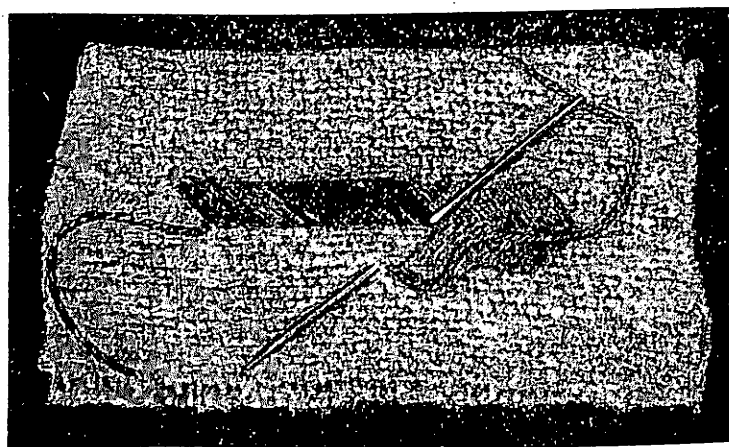
Усі дальші стібки кладуть паралельно першому, відступаючи від нього на одну нитку в будь-який бік, залежно від узору.

Щоб освоїти техніку вишивання косою гладдю, спершу треба навчитися вишивати так звану кіску (мал. 50).

Потім учаться робити кути і повороти в косій гладі (мал. 51). Принцип побудови кута полягає в тому, що після ряду паралельних стібків кладуть стібок між двома певними

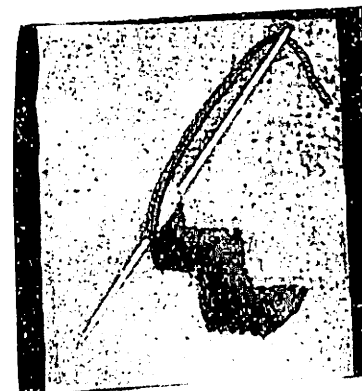

Мал. 49.

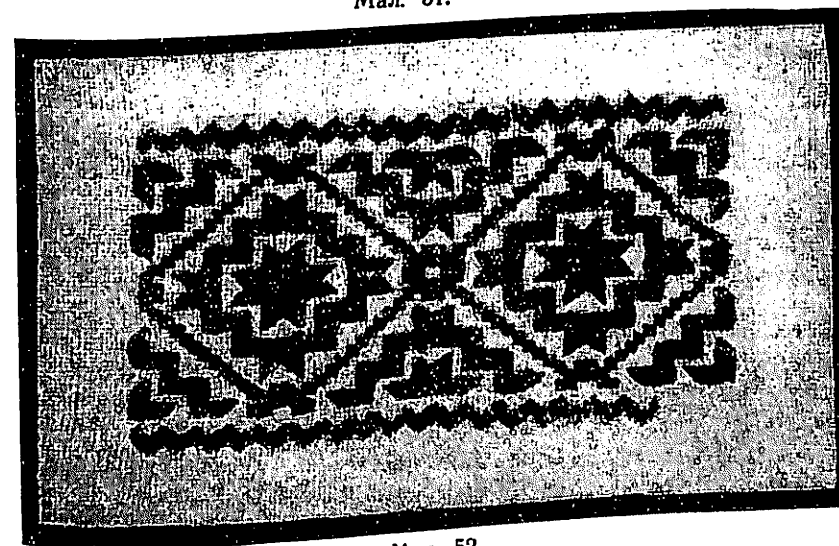

Мал. 50.

нитками також паралельно попереднім, але вище за них на одну нитку. Усі дальші стібки кладуть паралельно йому, і кожен з них — на одну нитку вище за попередній.

Мал. 51.

Мал. 52.

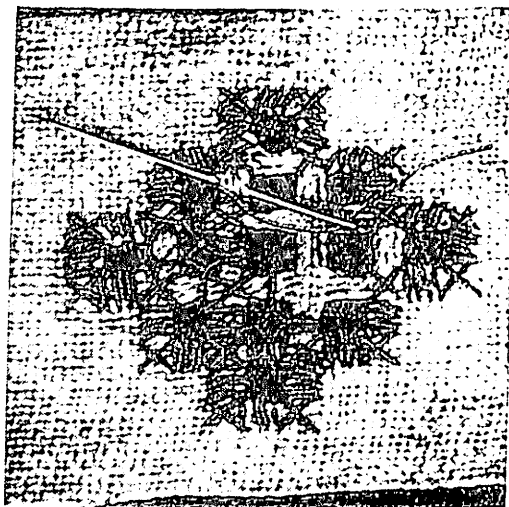
Освоївши вишивання кіски та кутів, можна перейти до вишивання складного узору (мал. 52).

8. ВИРІЗУВАННЯ

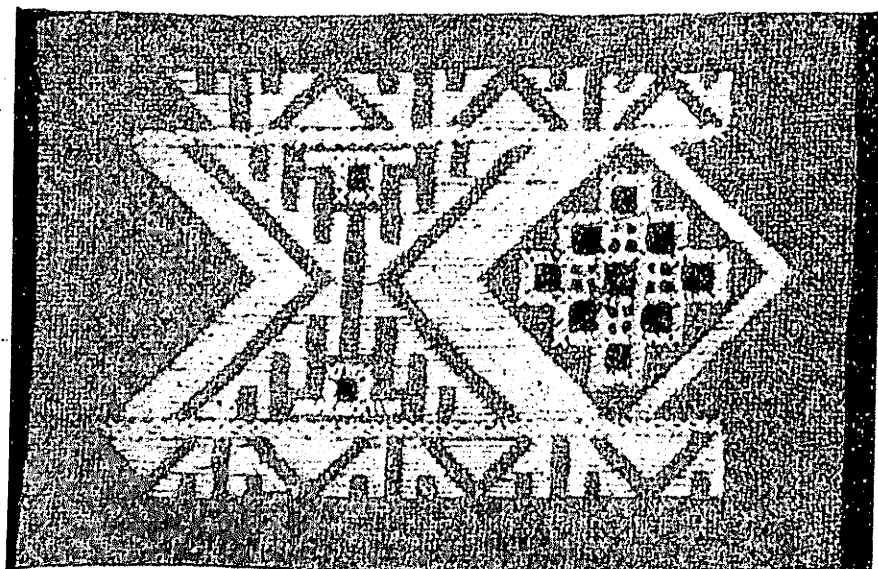
Вирізування звичайно комбінують з гладдю. Воно поширене майже по всій Україні і застосовується для вишивання найрізноманітніших речей. Вишивається білими та сірими нитками, а на Поділлі — і кольоровими.

Спочатку вишивають контур фігури для вирізування. Він складається з хрестиків та обкидання, що закріплює нитки,

призначені для вирізування й витягання. На мал. 53 хрестики пошиті на чотирьох нитках; на вирізування взято теж по чотири нитки. Для обкидання чотирьох ниток потрібно зробити чотири стібки через одну нитку. Стібки в чотири нитки завдовжки кладуть паралельно один одному.

Мал. 53.

Мал. 54.

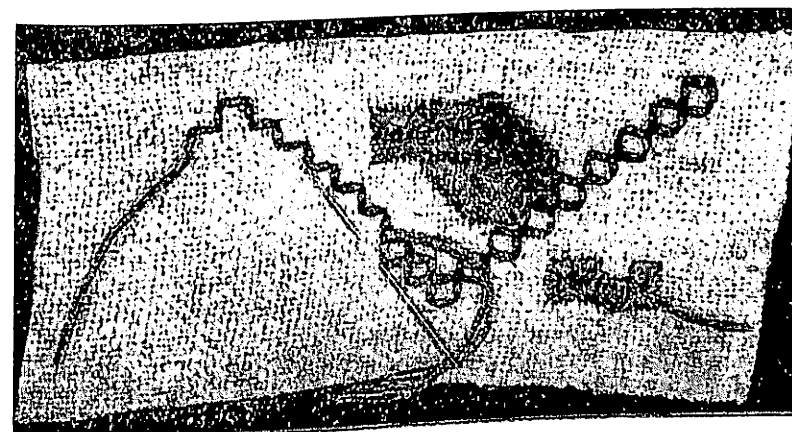
Щоб нитки основи або підкання міцніше тримались після вирізування та витягання намічених ниток, стібки кладуть з

невеликим нахилом. Кожен з них починається на одній нитці основи або підкання, а закінчується на нитку вище (або нижче, залежно від частини узору, яку вишивають).

Пошивши контур, обережно прорізають нитки біля стібків обкидання і витягають їх. Утворюється сітка з ниток основи та підкання. Потім настиляють павучки (як в одинарній ляхівці) і починають вкручувати сітку. Її вкручують паралельними стібками, не відриваючи нитки; дійшовши до краю ряду, переходять на інший ряд (мал. 54). Вкручування роблять густо, щоб з-під вишивальної нитки не проглядали нитки сітки.

9. ЗЕРНОВИЙ ВИВІД

Зерновий вивід (мал. 55) без вирізування й витягування ниток утворює на тканині прозору, ажурну вишивку. Це до-

Мал. 55.

сягається тим, що на одному й тому самому місці кладуть по два однакові стібки (один поверх одного), міцно притягаючи вишивальну нитку.

Часто для вишивання його вживаються нитки такого ж кольору, як і для вишивання всього узору, вишитого іншим швом. А іноді узор буває сірого кольору, а зерновий вивід — білого.

Вишивальну нитку закріплюють з допомогою петлі на чотирьох вертикальних нитках тканини з правого боку. Шиють справа наліво. На цих же нитках роблять ще такий самий стібок, тобто вколюють голку в точку першого уколу (правий край стібка) і виколують на чотири горизонтальні нитки нижче лівого краю першого (горизонтального) стібка. При цьому вишивальну нитку весь час міцно притягають. Утворюється перший горизонтальний подвійний стібок.

Далі вколюють голку в лівий край горизонтального стібка і виколують по цій же вертикалі на чотири горизонтальні нитки нижче, притягаючи нитку. Утворюється перший вертикаль-

ний стібок. Щоб зробити його подвійним, треба голку вколоти знов у лівий край горизонтального стібка і виколоти на чотири вертикальні нитки вліво від нижнього краю першого вертикального (одинарного) стібка.

Весь час чергуючи горизонтальні подвійні стібки з вертикальними, йдуть зверху вниз справа наліво. Дійшовши до сімнадцятого (в даному прикладі) подвійного стібка, починають підніматися знизу вгору справа наліво і доходять до рівня першого горизонтального стібка.

Таким чином утворюється перший ряд зернового виводу, який являє собою зигзаг.

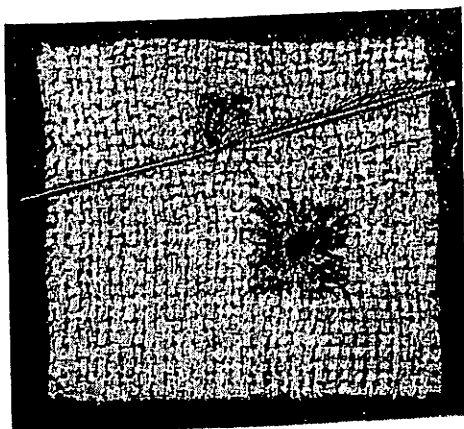
Другий ряд доповнює перший і утворює разом з ним квадратики (вічка), сторонами яких є подвійні стібки.

Подвійні стібки другого ряду виводу шиють паралельно стібкам першого ряду за тими ж правилами і на тих самих нитках, лише відступивши від попередніх на чотири вертикальні або горизонтальні нитки тканини.

Цією технікою вишивають не лише виводи, але й цілі орнаменти, застосовуючи кольорові нитки.

10. ВИКОЛЮВАННЯ

Виколювання (мал. 56) вживається в поєднанні з іншими способами вишивання. Техніка його виконання характеризується тим, що стібки весь час кладуть між сторонами квадрата й центром його.

Мал. 56.

Усі стібки починають у центрі, де утворюється дірочка, а кінчають на сторонах квадрата (утворюваного при вишиванні) на одній і тій же горизонтальній або вертикальній нитці.

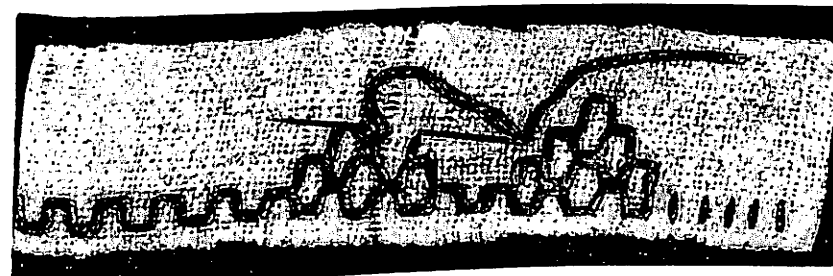
Набравши на голку чотири горизонтальні нитки, закріплюють на них вишивальну нитку і виконують голку в центрі ква-

драта. Другий стібок роблять на тій же самій горизонтальній нитці на одну вертикальну нитку правіше від попереднього. Дальший стібок закінчують ще на одну нитку правіше і т. д.

11. ПОВЕРХОВИЙ ВЕРХОПЛУТ

Поверховий верхоплут (мал. 57) часто вживається як обвідка, а також як самостійний узор. Вишивають його різними кольорами.

Починають вишивання з однакових вертикальних паралельних стібків, ідучи справа наліво. Закріпивши вишивальну нитку з допомогою петлі на чотирьох горизонтальних нитках з правого боку узору, вколюють голку в точку першого уколу,

Мал. 57.

Йдуть з вивороту за чотири нитки вліво по горизонтальній нитці, на якій знаходиться верхній край першого стібка, і ви-
колюють на лицьовий бік. Далі кладуть стібок, паралельний
першому, йдучи зверху вниз. Потім, відступивши на чотири
вертикальні нитки вліво від нижнього краю другого стібка,
кладуть третій вертикальний стібок, паралельний першим
двом, йдучи знизу вверх, і т. д. Дійшовши до лівого краю зраз-
ка, починають накладати горизонтальні стібки, які замикають
вертикальні, утворюючи меандр.

Горизонтальні стібки, що йдуть лише на лицьовому боці, ніде не переходячи на виворіт, обвивають вертикальні стібки, як показано на мал. 57.

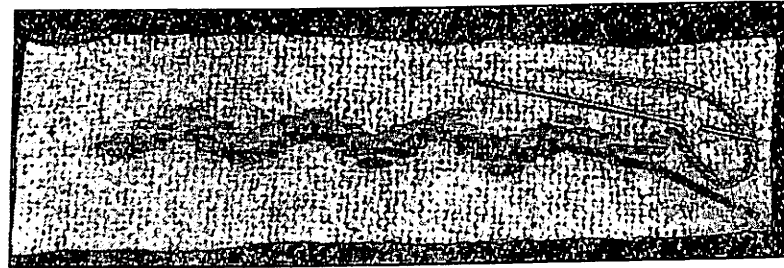
Не дійшовши горизонтальними стібками до правого краю зразка на п'ять вертикальних стібків, шиють на чотири горизонтальні нитки вище шість вертикальних паралельних стібків. Потім і зв'язують їх горизонтальними паралельними стібками. Потім ще на чотири горизонтальні нитки вище нашивають чотири вертикальні стібки. Зв'язавши їх горизонтальними стібками, шиють на чотири горизонтальні нитки вище два вертикальні стібки і зв'язують їх одним горизонтальним. Утворюється фігура, подібна до трикутника.

Так само вишивають і всі інші фігури поверхового верхоплету.

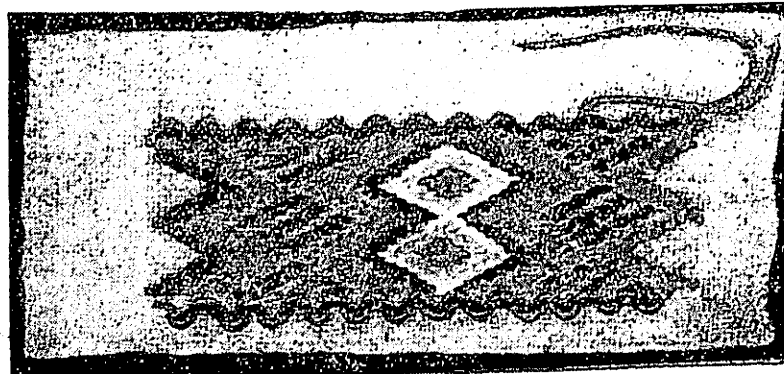
12. НАБІРУВАННЯ

Набірування характерне для Чернігівщини та Київщини. Цим способом вишивають в основному чоловічі та жіночі сорочки.

Зліва направо настилають вишивальною ниткою стібки, паралельні горизонтальним ниткам і один одному. На голку набирають парне число вертикальних ниток. Кожен дальший

Мал. 58.

Мал. 59.

стібок кладуть правіше від попереднього на половину кількості вертикальних ниток тканини, які займає цей попередній стібок.

На мал. 58 показано обвідку, вишиту набіруванням.

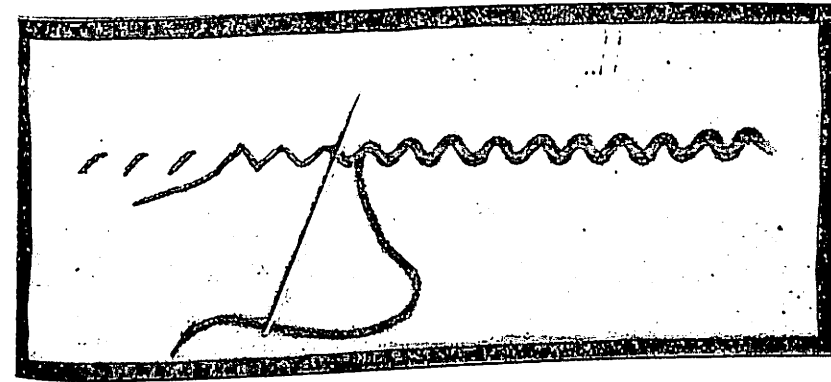
Ідучи справа наліво, беруть на голку чотири вертикальні нитки і закріплюють вишивальну нитку з допомогою петлі. Потім виколують голку на одну горизонтальну нитку вище, посередині попереднього стібка, і роблять стібок знову на чотирьох нитках, тобто виступають вправо на дві нитки, і т. д. Потім так само шиють нитками іншого кольору впритул до попередніх стібків.

При вишиванні набіруванням тканину устилають без найменших пропусків, зовсім не лишаючи вільного поля. Отже, чим більше кольорів входить до узору, тим він складніший. На мал. 59 показано узор з п'яти кольорів.

Черв'ячок, або бігунець

Цей шов (мал. 60) уживається головним чином як обвідка при вишиванні узору набіруванням.

Спочатку біля лівого краю тканини закріплюють вишивальну нитку на косому стібку і шиють зліва направо паралельні до нього стібки на тому ж рівні, через кожні вісім ниток.

Мал. 60.

Перший стібок являє собою діагональ квадрата, побудованого на чотирьох нитках (див. «Коса гладь»). Дійшовши до правого краю тканини, нашивають стібки, нахилені у протилежний бік. Вони доповнюють попередні, утворюючи разом з ними зигзаг.

Після цього беруть вишивальну нитку іншого кольору і закріплюють її з правого боку, біля початку зигзагу. Виколовши голку на лицьовий бік, протягують вишивальну нитку по зигзагу до кінця вишивки, ніде не переходячи на виворіт.

13. ЗАНИЗУВАННЯ

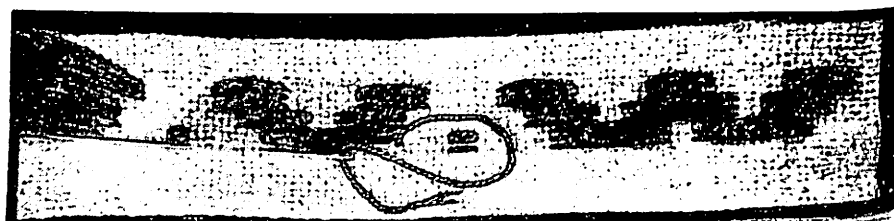
Занизування, або затягування (мал. 61 і 62), поширене на Поліссі. Воно ніби імітує тканину.

Для ткання й вишивання цим способом уживаються майже виключно червоні нитки, і лише інколи в узорах зустрічаються невеличкі вкраплення синього або чорного кольору (мал. 62), що пронизують усю вишивку вздовж, від краю до краю.

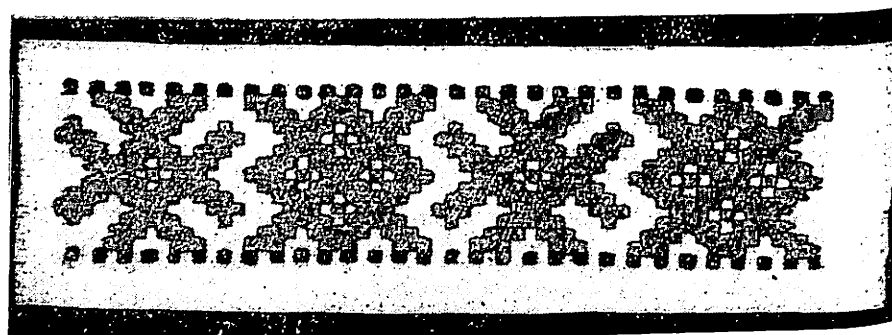
Звичайно одноколірні узори вишивають зразу по всій довжині способом шва «поперед голки», як показано на мал. 61.

Репорт узору мал. 62 складається з фігур ромба й рака. Шити його починають справа наліво. Голку закріплюють на одній вертикальній нитці з допомогою петлі. Відрахувавши

вліво від місця закріплення дев'ять ниток (разом з ниткою закріплення), покривають їх стібком. Дальші дев'ять ниток набирають на голку, тобто протягують вишивальну нитку під ними, а дальші дев'ять покривають вишивальною ниткою, тобто роблять стібок зверху. Так шиють весь час до другого краю узору.

Мал. 61.

Мал. 62.

Другий ряд стібків шиють на одну горизонтальну нитку нижче, третій ряд — ще на одну нитку нижче. Після цього розраховують за нитками на тканині, як шити дальші три ряди.

14. ПОДОВЖНЯ НИЗЬ

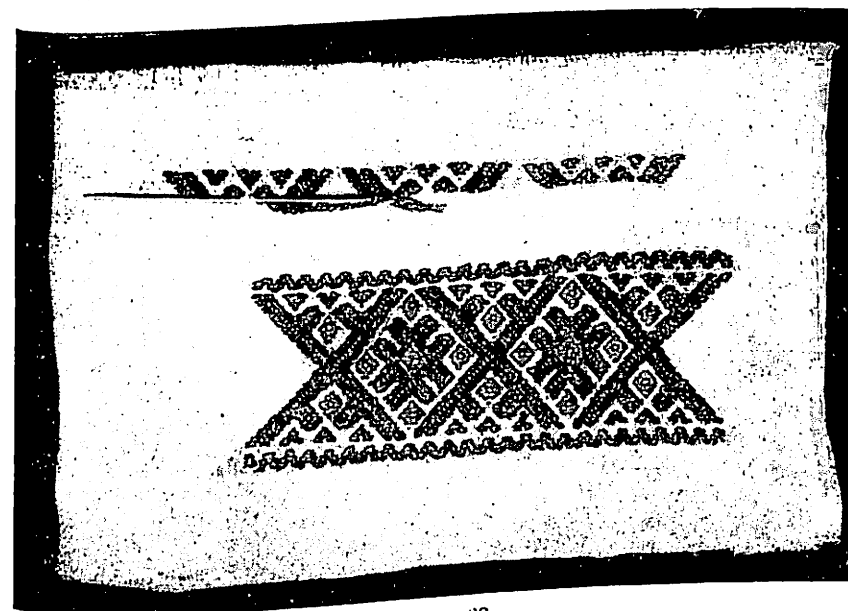
Подовжня низь (мал. 63) характерна для Житомирської області. Нею вишивають чоловічі та жіночі сорочки.

Для подовжньої низі найчастіше вживається чорний колір, поцвіткований червоним, але зустрічається низь і синього кольору. Шиють її одразу на всю довжину узору, справа наліво. Але спершу вивчають узор, тобто визначають, з чого складається один рапорт його та по скільки треба набирати ниток на голку при вишиванні першого ряду рапорту.

Щоб пошити рапорт мал. 63, вишивальну нитку закріплюють на чотирьох вертикальних нитках тканини, набирають на

голку одну вертикальну нитку (йдучи справа наліво), пропускають під голку чотири нитки (тобто кладуть стібок на чотирьох нитках), набирають на голку три нитки, пропускають під голку п'ять, набирають на голку п'ять, пропускають п'ять, набирають на голку п'ять, пропускають п'ять, набирають три, пропускають чотири, набирають одну, пропускають чотири, набирають чотири нитки. Таким чином, пошито перший ряд першого рапорту. Повторюючи його, продовжують шити узор до кінця.

Вишиваючи перший ряд, треба дуже уважно рахувати нитки, — від цього залежать форма й точність усього узору. Другий ряд вишивати значно легше, бо вже можна орієнтуватися

Мал. 63.

за першим. Залежно від узору, в кожному дальшому ряді стібки посувають вправо або вліво лише на одну вертикальну нитку.

Коли весь узор вишито основним кольором (у даному разі — синім), потрібні місця цвіткують червоним, а вже після цього тією ж технікою вишивають обвідки.

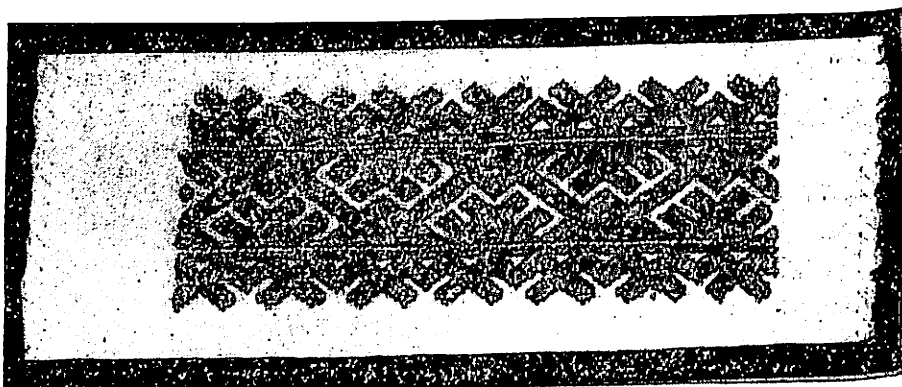
15. ПОПЕРЕЧНА НИЗЬ

Поперечна низь найбільш поширена на Поділлі та в західних областях України. Вишивають її здебільшого одним кольором — чорним або червоним (мал. 64). Проте часто після за-

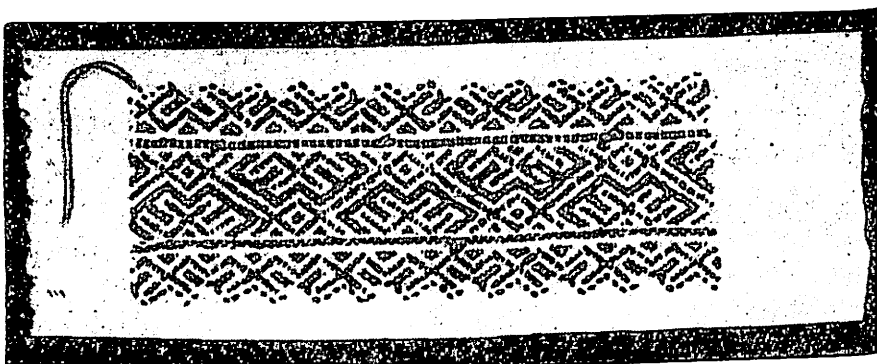
кінчення узору його зацвітковують гладдю інших кольорів (див. мал. 66): чорну низь цвіткують червоним, синім, зеленим, жовтим кольорами, червону—чорним, синім, зеленим, жовтим.

Шиють поперечну низь з вивороту, впоперек узору. Спочатку йдуть зверху вниз, а потім, закінчивши один поперечний ряд (по всій ширині узору разом з обвідками), відступають на

З лиця

З вивороту

Мал. 64.

одну нитку вліво (вперед) і шиють дальший поперечний ряд уже знизу вверху. На голку набирають завжди непарну кількість ниток (одну, три, п'ять), тобто стібки на лицьовому боці завжди лежать на непарній кількості ниток.

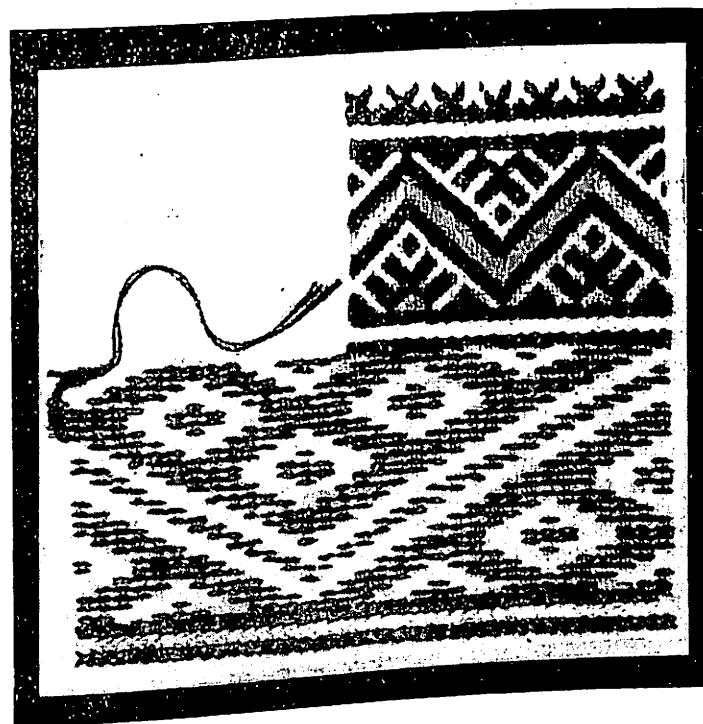
Якщо стібок покриває більше п'яти ниток тканини, на кожній четвертій нитці обов'язково роблять замок. Для цього на голку набирають чотири нитки і виклюють її до себе (на вивороті). Потім повертаються на одну нитку назад і набирають

на голку знов ту саму четверту нитку та ще три, тобто закручують четверту нитку тканини вишивальною ниткою на місці або, інакше кажучи, прикріплюють вишивальну нитку до тканини.

Стібок на 11 нитках закріплюють двома замками.

16. ПОВЕРХНЯ

Поверхня (мал. 65) уживається на Поділлі та в західних областях України.

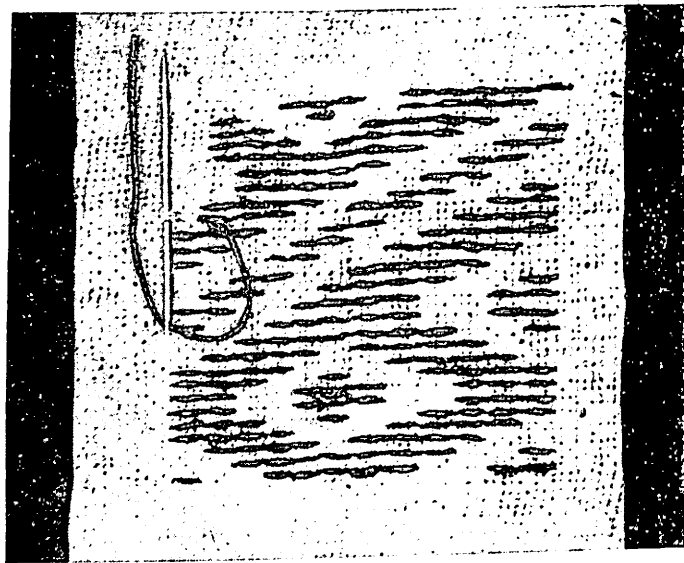

Мал. 65.

Самою поверхницею не вишивають, а обов'язково сполучають її з узорами, виконаними іншою технікою,— низзю, хрестиком тощо. Одноколірна, легка, прозора поверхня ніби полегшує густу, важку вишивку узору, розташованого вище від неї.

Спочатку треба навчитись вишивати один рапорт узору, поданого на мал. 66. Для цього у верхньому правому кутку тканини на чотирьох вертикальних нитках закріплюють вишивальну нитку з допомогою петлі. Потім вколюють голку в точку першого уколу, спускаються на шість горизонтальних

ниток з вивороту і покривають ті самі чотири вертикальні нитки стібком, ідучи справа наліво. Далі спускаються з вивороту на дві горизонтальні нитки і покривають ті ж самі чотири вертикальні нитки, йдучи вже зліва направо, і т. д. Таким чином

Мал. 66.

доходять до нижнього краю узору, а потім піднімаються вгору, вишиваючи другий ряд. Отже, кожен ряд вишивають на тих самих чотирьох вертикальних нитках, а всі стібки в кожному ряді паралельні між собою.

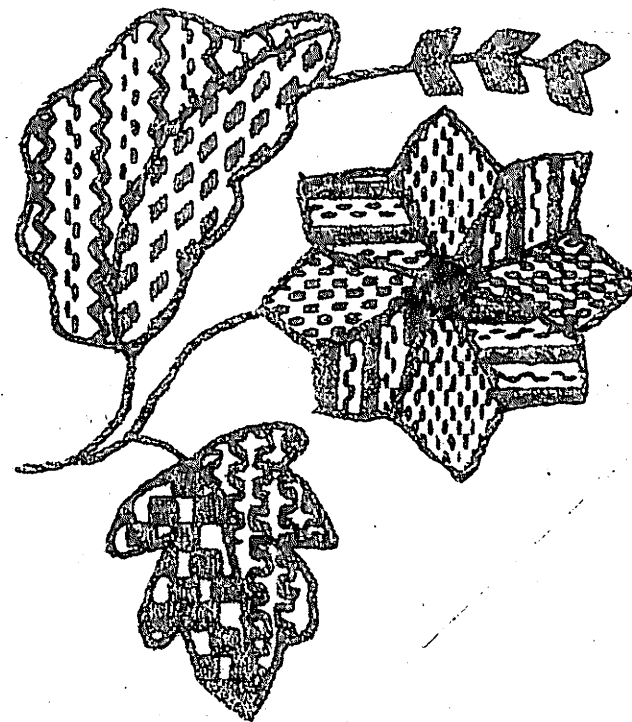
17. ДЕКОРАТИВНЕ ВИШИВАННЯ

Рушниковий шов

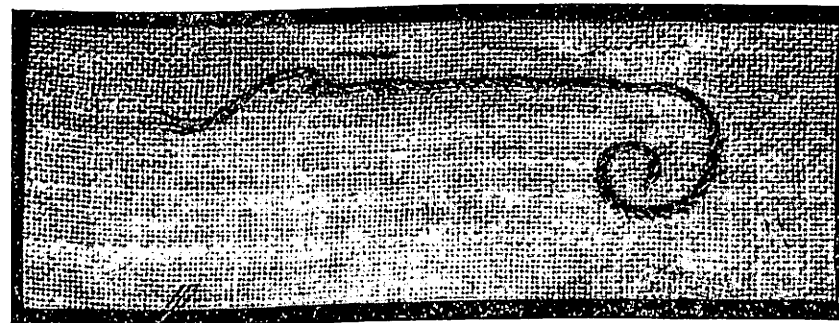
Рушниковим двобічним швом (мал. 67) вишивають декоративні речі побуту. Він поширений у центральних областях України.

Спочатку на тканині малюють олівцем контур узору і вишивають його стебловим швом, ідучи голкою зліва направо (мал. 68). Нитку закріплюють на намальованому контурі на кількох вертикальних нитках тканини з допомогою петлі і вколюють голку вправо від першого уколу; утворюється перший стібок. Далі набирають на голку справа наліво певну кількість ниток і вколюють її поверх першого стібка, посередині його. Ідучи зліва направо, накривають вишивальною ниткою таку ж кількість ниток тканини, як і першим стібком, вколю-

ють голку і, йдучи з вивороту справа наліво, вколюють на лице в місці правого уколу першого стібка. Отже, всі лицьові

Мал. 67.

Мал. 68.

стібки йдуть вправо, а стібки з вивороту — вліво, і довжина їх вдвоє менша. На тканині утворюється ніби тоненький цнурочок, нашитий по контуру малюнка.

Оконтуровані площі заповнюють різними швами: косю й прямою гладдю, качалочками, вівсюгом, кривулькою, хрестиком, суцільною гладдю і т. ін. Більші форми заповнюються дрібнішими, рідшими швами, а менші — густішими, навіть суцільними.

Для рушникового шва вживається переважно червоний колір, але подекуди, особливо на Київщині, його зацвітковують синім.

Двобічна штапівка

Двобічну штапівку вишивають за правилами шва «перед голки», точно рахуючи нитки тканини. Спочатку шиють

Мал. 69.

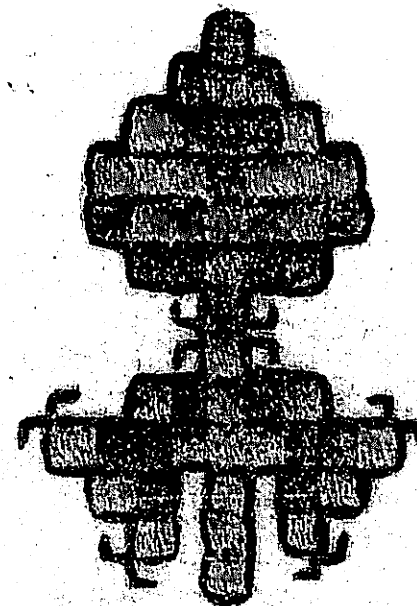
половину узору в одному напрямі, а потім, ідучи назад (зліва направо), покривають стібками всі проміжки на лицьовому боці. При цьому покриваються проміжки і на вивороті.

Цей шов широко застосовують на Поділлі для вишивання рушників і сорочок.

На мал. 69 показано фрагмент узору з обвідками, вишитого двобічною штапівкою. Усі стібки його являють собою сторони або, здебільшого, діагоналі квадрата, побудованого (в даному випадку) на трьох нитках тканини.

Качалочки

Качалочками зветься такий гладьовий шов, у якому кожний стібок лягає паралельно попередньому й охоплює ту ж саму кількість ниток (мал. 70). При цьому весь узор виконується стібками однакового розміру, які кладуть тільки вертикально. Розмір стібків залежить від характеру узору.

Мал. 70.

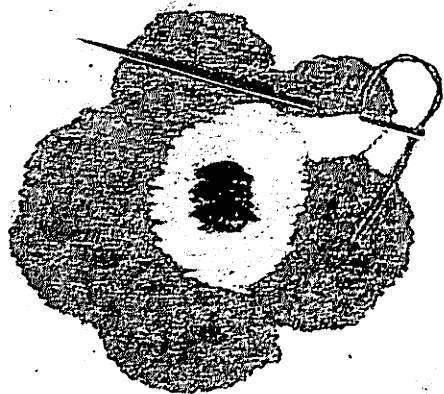
З різнокольорових качалочок утворюють складні декоративні і навіть образотворчі композиції.

Цей шов характерний для Поділля. Ним вишивають рушники й хустки, застосовуючи різнобарвну волічку з дуже контрастним сполученням кольорів (червоний, зелений, чорний, жовтий, оранжовий і т. д.).

Узору, вишиті качалочками, часто обшивають волічкою чорного кольору технікою двобічної штапівки.

Полтавська гладь

Полтавська гладь (мал. 71) розповсюджена по всій Україні. Нею вишивають рушники, фартухи, хустки, кожухи, свитки і т. ін. Широко вживається вона для вишивання панно, серветок, скатертей.

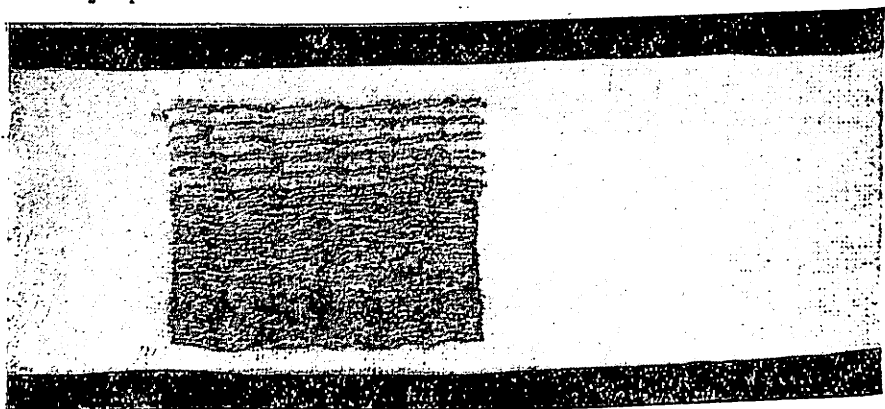
Мал. 71.

Перш, ніж вишивати, на тканині малюють узор олівцем. Стібки настиляють зліва направо, паралельно горизонтальним ниткам і так густо, щоб не проглядала тканина. Якщо узор великий, стібки можуть бути великої довжини. Щоб вишивальна нитка не відставала від тканини, приблизно через кожні 0,5 см довжини стібка роблять персяги, тобто виколюють голку на

лицьовий бік і навскіс покривають нею нитку стібка. Якщо в суміжних стібках персяги накладати більш косо і не на одному рівні, то їх майже непомітно.

Муаровий шов

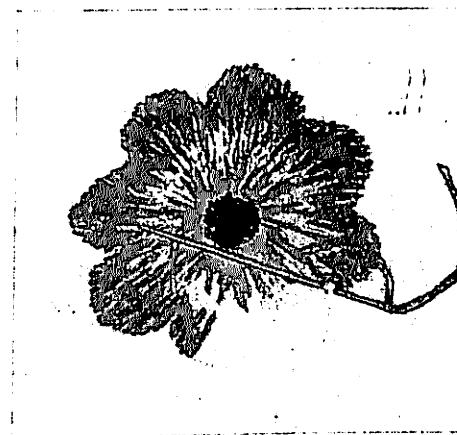
Муаровий шов (мал. 72) шиють, як і полтавську гладь, паралельними горизонтальними стібками. Але персяги в усіх стібках роблять на одному рівні, тобто один проти одного на всьому протязі. Вишита площа має вигляд хвиль — муару.

Мал. 72.

Художня гладь

Художньою гладдю вишивають панно, подушки, картини, серветки, доріжки, скатерті і т. ін. При цьому вживаються нитки багатьох різних кольорів та відтінків, щоб вишите зображення було якнайбільш схоже на реальне.

Мал. 73.

Спочатку малюють олівцем на тканині контур узору, а вже потім вишивають його. Квітку, зображену на мал. 73, вишито чотирма кольорами. Середину її шиють чорними нитками, а решту площі ділять приблизно на три частини для розміщення інших трьох кольорів. У радіальному напрямі від центра кладуть стібки різної довжини нитками бурякового кольору. Настиляють їх з персягами і не суцільно, щоб поміж них можна було накласти стібки іншого кольору. Жовтими нитками зашивають прогалини між буряковими, залишаючи щілини для ниток червоного кольору.

Взагалі під час вишивання художньою гладдю треба пильнувати, щоб один колір якнайкраще входив в інший.

РОЗДІЛ III

КОМПОЗИЦІЯ ХУДОЖНЬОЇ ВИШИВКИ

Композиція вишивки—це творчо обдумане сполучення різних елементів узору, єдине щодо змісту, колірної гами, характеру ліній, силуетів, форм, кольорових плям. Художнє вишивання без композиції стає механічним перезніманням узорів, уже давно створених народом або окремим художником. Композиція оновлює узор, змінює прості рисунки на більш складні, і навпаки, дає нові узори з вдалим використанням сучасної емблематики: герба СРСР чи союзних республік, п'ятикутної зірки, серпа й молота тощо.

Природні можливості для композиції вишивок дає рослинний і тваринний світ. При створенні узору, побудованого на основі рослинних чи тваринних форм, ці форми творчо переробляються, залежно від матеріалу та вишивальної нитки, способу вишивання й призначення художньої речі. Наприклад, окремі частини рослин (квіти, листя тощо) у процесі композиції часом доходять до цілковитої геометризації, зберігаючи лише деякі типові риси природи.

Композиція вишивки може бути одноколірна й багатоколірна. Для свідомого підбирання її кольорів треба знати, як вони утворюються.

Усі кольори можна поділити на дві групи: до першої належать білий, чорний колір та всі відтінки сірого, до другої — всі спектральні кольори: червоний, оранжевий, жовтий, синій і т. д. Кольори першої групи звуться ахроматичними, безбарвними, кольори другої групи — хроматичними, кольоровими.

Існують три способи утворення різних кольорів:

- 1) змішування кольорових тонів;
- 2) домішування білого кольору;
- 3) домішування чорного кольору.

Відтінки, одержані способом домішування білого кольору до хроматичного, звуться розбіленими, а одержані способом домішування чорного кольору — затемненими.

Чорний та білий кольори можна домішувати не лише до основних кольорів спектра, але й до будь-яких тонів. Це дає змогу створювати безмежну кількість різноманітних кольорів і тонів.

Різнманітні композиції вишивок та деякі типові узори в застосуванні до художніх речей наведено в додатках до цієї книги.

ЗМІСТ

	Стор.
Від редактора	3
Розділ I. Загальні відомості	5
Розділ II. Техніка вишивання	8
1. Початкові шви	9
• Шов «поперед голки»	9
• Шов «позад голки»	10
2. Мережка	10
• Одинарний прутик	11
• Подвійний прутик	13
• Роздільний прутик	13
• Одинарні стовпчики	15
• Подвійні стовпчики	15
Мережка-«гречка»	16
• Мережка з настилом і прутиком через чисницю	19
• Мережка через чисницю без прутика	20
• Безчисна мережка	22
• Мережка-затягання	24
• Мережка-шабак	25
Одинарна ляхівка	27
Подвійна ляхівка	28
Потрійна ляхівка	28
Одинарний витяганий верхоплут	29
Подвійний витяганий верхоплут	29

	Стор.
3. Рубці	30
Рубець з одинарним прутиком	30
Рубець з подвійним прутиком	31
Рубець з роздільним прутиком	31
Рубець з подвійним прутиком через чисницю	32
Рубець з роздільним прутиком через чисницю	32
Рубець жіночої сорочки з двома штапівками	33
4. Зубцювання	34
Зубцювання через прутик на рубцях	34
Зубцювання витягнене з одинарним прутиком	35
Наметувані зубці на рубцях	36
Зубцювання витягане з черв'ячком	37
Наметувані зубці з черв'ячком	37
5. Змережування	39
Змережування черв'ячком	39
Змережування городками	40
Змережування зубцями	41
Змережування плахтовим швом	41
Чернігівське змережування прутиком	42
Змережування шабаком	43
Широке чернігівське змережування, або шеляжок	43
Змережування подільською розшивкою	45
Змережування павучками	46
6. Хрестикова техніка	46
Простий хрестик, або ретяз	47
Подвійний хрестик, або кривулька на двох хрестиках	48
Потрійний хрестик, або кривулька на трьох хрестиках	50
Ретяз з назад хрестиків	52
7. Точна гладь	53
8. Вирізування	55
9. Зерновий вивід	57
10. Виколювання	58
11. Поверховий верхоплут	59
12. Набірування	60
Черв'ячок, або бігунець	61
13. Занизування	61
14. Подовжня низь	62
15. Поперечна низь	63

	Стор.
16. Поверхниця	65
17. Декоративне вишивання	66
Рушниковий шов	66
Двобічна штапівка	68
Качалочки	69
Полтавська гладь	70
Муаровий шов	70
Художня гладь	71
Розділ III. Композиція художньої вишивки	72
Додатки	

ДОДАТКИ

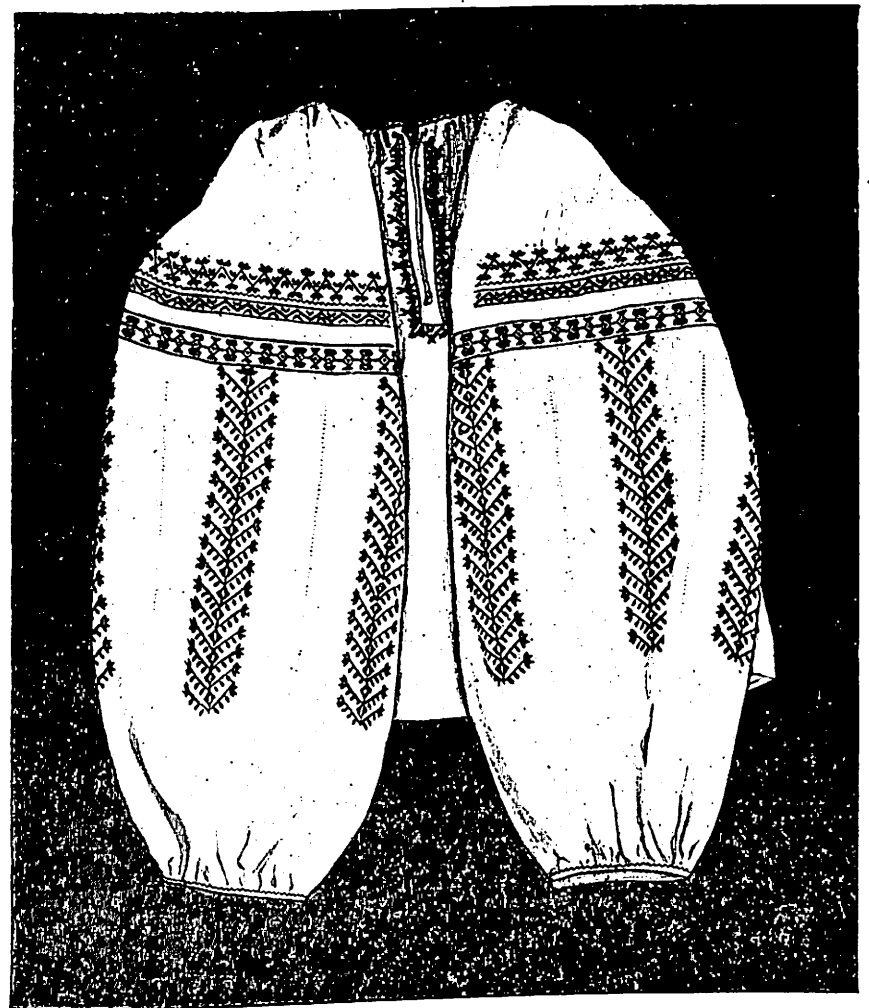

Жіноча сукня

Сукня оформлена в подільському характері. Вишито її хрестиком і виолом, нитками чорного, червоного, жовтого й білого кольорів. Вишивку розміщено на рукавах і подолі, на переді — в формі фартуха. Комір, чохла і на пазусі вишито як в українських сорочках. Узор на кінцях пояса такий самий, як і на рукавах.

У хрестиковому узорі вишито виол.

Таке сполучення швів характерне для Поділля.

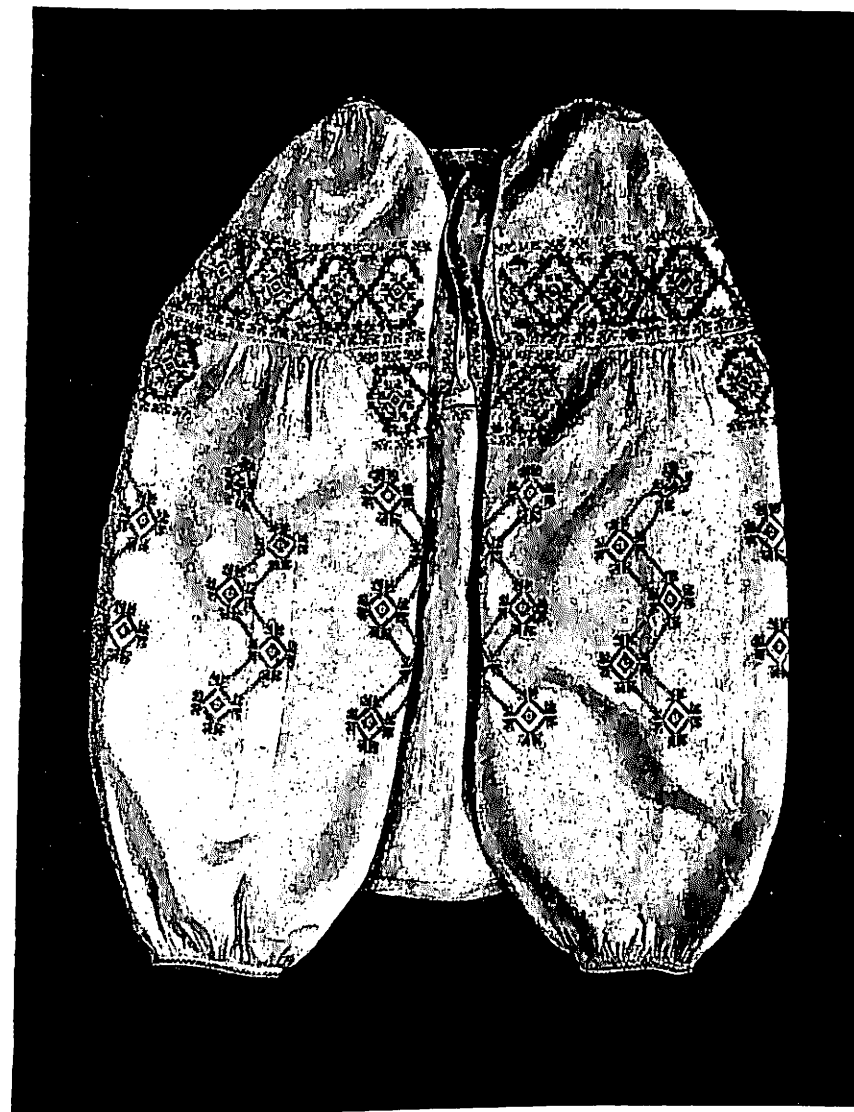

Полтавська жіноча сорочка

Рукав сорочки вишито геометризованим рослинним узором, нитками сірого кольору, прямою гладдю. До уставки рукав приєднано двома рядами штапівки.

Крім основного вузького горизонтального ряду узору, на уставці пошито ще ряд легкого широкого узору, що збагачує оформлення.

Від низу рукава до широкого горизонтального узору піднімаються три широкі вертикальні гілки, які нагадують собою ростучі дерева. Кожне таке «дерево» складається з 16 рядів симетрично розміщених гілочок, на кожній — по три повислі листочки з півквіткою на кінці. «Дерева» знаходяться на значній відстані одне від одного і відокремлюються рядами мережки-«гречки», вишитої нитками білого кольору.

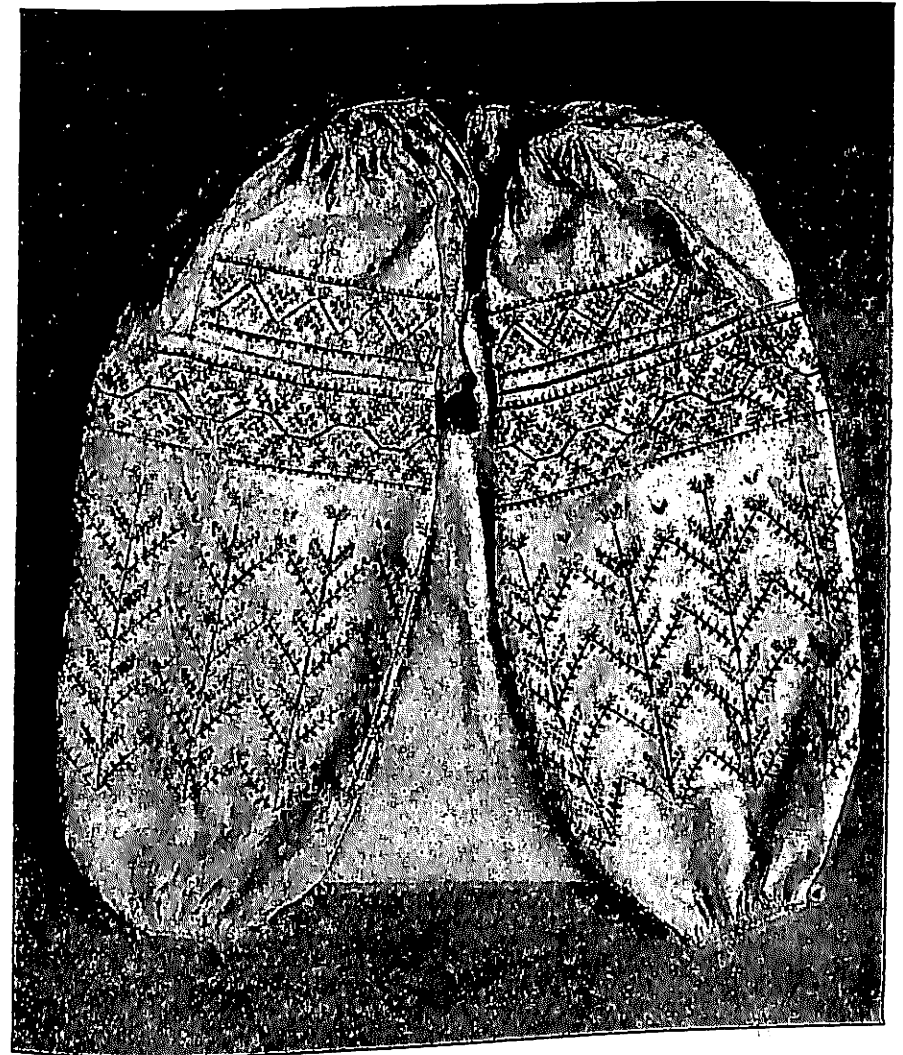
Полтавська жіноча сорочка

Рукав сорочки вишито геометризованим рослинним узором, нитками сірого кольору, прямою гладдю з невеликою домішкою зернового виводу.

Рукав до уставки на протязі 10—15 см приєднано з допомогою пухлів, а далі — двома рядами штапівки. Обабіч пухлів ідуть горизонтальні смуги геометризованого узору — такого ж, як і на уставці.

Проти пухлів та горизонтальних відрізків узору розміщено розкидку. Вона складається з трьох гілок, скомпонованих з елементів, які входять до горизонтальних смуг.

Розміщення вишивки на рукаві, колір і техніка вишивання є характерними для Полтавщини.

Полтавська жіноча сорочка

Весь рукав сорочки оформлено рослинним геометризованим узором, вишитим нитками сірого кольору, прямою гладдю й вирізуванням, які поєднуються між собою штапівкою та ретязями з назад хрестиків.

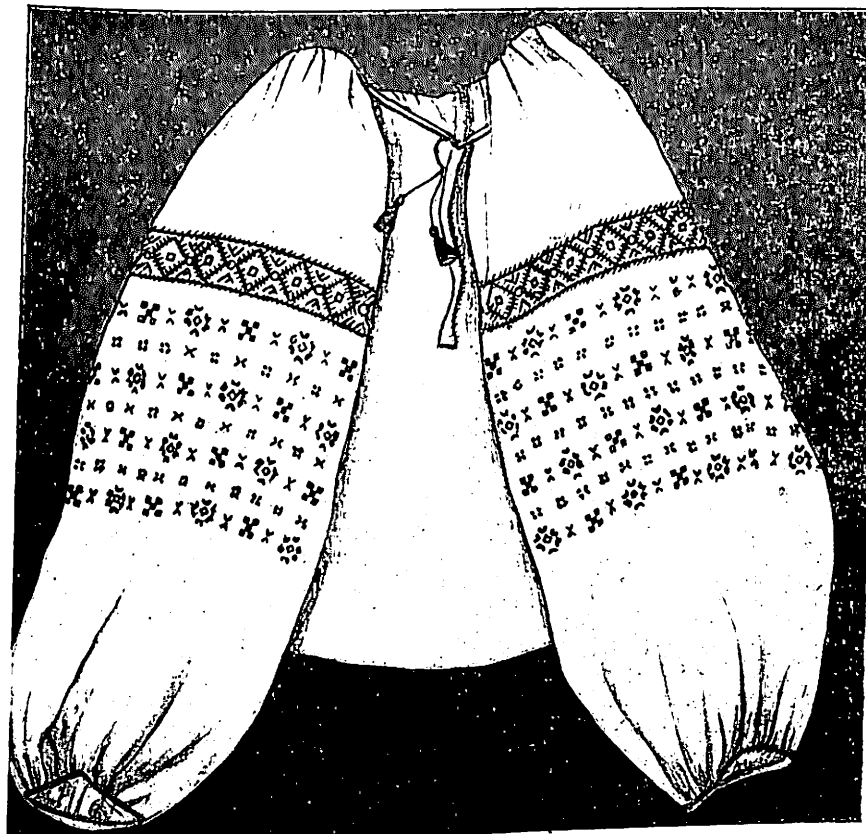
Рукав до уставки приєднано двома рядами штапівки. На рукаві і на уставці проходять дві горизонтальні паралельні смуги узору. На уставці узор вужчий і коротший, ніж на рукаві. Обидва вони складаються з фігур, вишитих вирізуванням, та геометризованих листочків, вишитих прямою гладдю. Знизу й зверху узори замкнені обвідками, які складаються з ретязя з назад хрестиків та гладьових листочків.

Майже впритул до горизонтальної смуги узору на рукаві підходять чотири вертикальні прямі гілки, які йдуть від самого низу. До цих основних гілок прикріплюються під кутом, ритмічно повторюючись, то фігури з вирізуванням, то гілочки з штапівки, на яких розміщено гладьові листочки.

Ці гілочки, з'єднуючись з такими ж гілочками від другої великої гілки, розміщеної поряд, утворюють суцільну композицію — «розводи».

Ідучи вгору, гілочки ніби підтримують горизонтальні смуги узору на рукаві та уставці.

Вирізування надає рукаву прозорості, легкості, своєрідної краси.

Чернігівська жіноча сорочка

Геометризований рослинний узор на рукаві вишито сірими нитками, точною гладдю з домішкою штапівки.

Угорі на рукаві — горизонтальна смуга, а нижче по всьому рукаву — розкидка. Вона зв'язана в одне ціле штапівкою і утворює сітку, яка задекорує весь рукав. Елементи розкидки взято з горизонтальної смуги узору.

Техніка вишивання, колір ниток та розподіл вишивки характерні для Чернігівщини.

Жіноча сорочка Київщини

Рукав сорочки оформлено рослинним геометризаним узором «ламане дерево», вишитим чорними та червоними нитками, хрестиком.

Угорі рукава йде горизонтальна смуга узору, яка складається з восьмипелюсткових стилізованих квіток, з'єднаних між собою. Знизу й зверху смуга замкнена двома ретязями. По другий бік ретязів йде по одному ряду півквіток.

Від низу рукава майже до горизонтальної смуги піднімаються дві великі розложисті гілки. Кожна з них складається з чотирьох симетрично розміщених, спрямованих угору і ніби зламаних, звислих на кінцях, гілочок. Вони вкриті пелюстками, які являють собою елементи узору головної горизонтальної смуги.

Узор, техніка його виконання й кольори ниток є характерними для Київщини.

Жіноча сорочка Волині

Рукав вишито геометризованим рослинним узором хрестиком, нитками червоного кольору. Композиція узору проста, але в той же час дуже багата.

Головна смуга узору на рукаві побудована на ламаній лінії, на вигнутих місцях якої прикріплено половинки зірок, а між ними в западинах розміщено по два листочки з купочками. Вгорі вишивку замикає вузенький узор — повторення ромбів, який імітує змережування шеляжками. Внизу узору спущено розводи для закінчення й полегшення його.

Вишивка характерна для Волині.

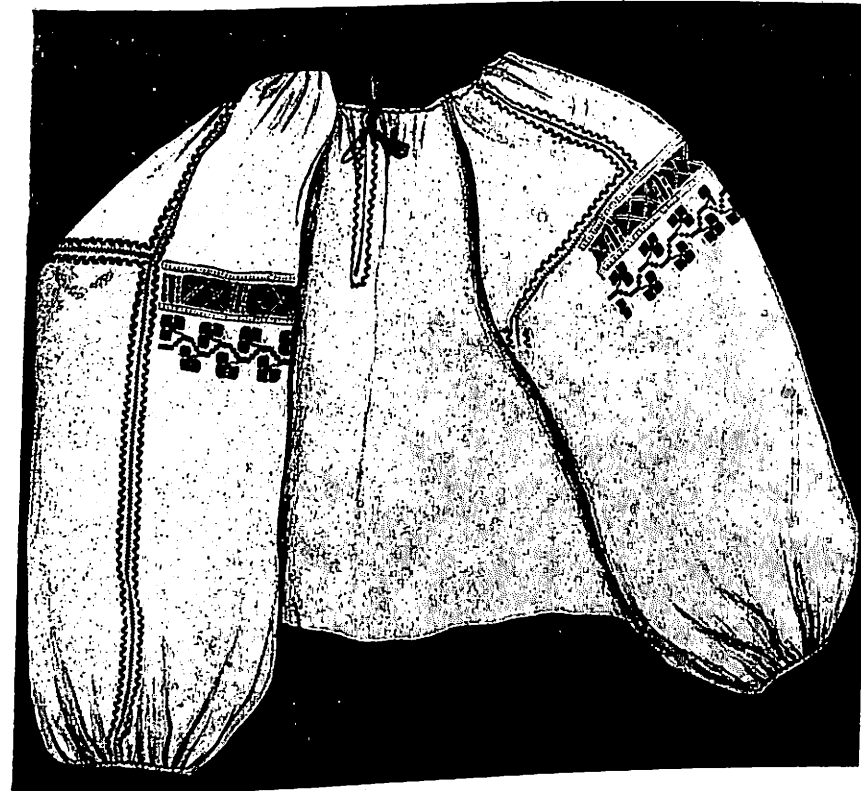

Жіноча сорочка Поділля

Рукав цієї сорочки вишито геометричним узором, чорними та вохристими нитками. Техніка виконання — шабак, низь, подвійні стовпчики.

У верхній частині рукава йдуть дві широкі смуги геометричного узору, розділені між собою кривулькою. Кожна із смуг складається з шабака, замкненого знизу й зверху рядом подвійних стовпчиків, а далі ще рядом трикутників, вишитих чорною низзю. Від широкої горизонтальної смуги узору вниз на рукав спускаються дві широкі (короткі) і одна вузька (довша) смуги, вишиті чорною низзю.

Сполучення різних швів, особливо шабака й низі, поєднання чорного, білого та вохристого кольорів, скупчення узору в одному місці з розрядкою донизу, вишивка погрудок і особливість крою характерні для Поділля.

Жіноча сорочка Поділля

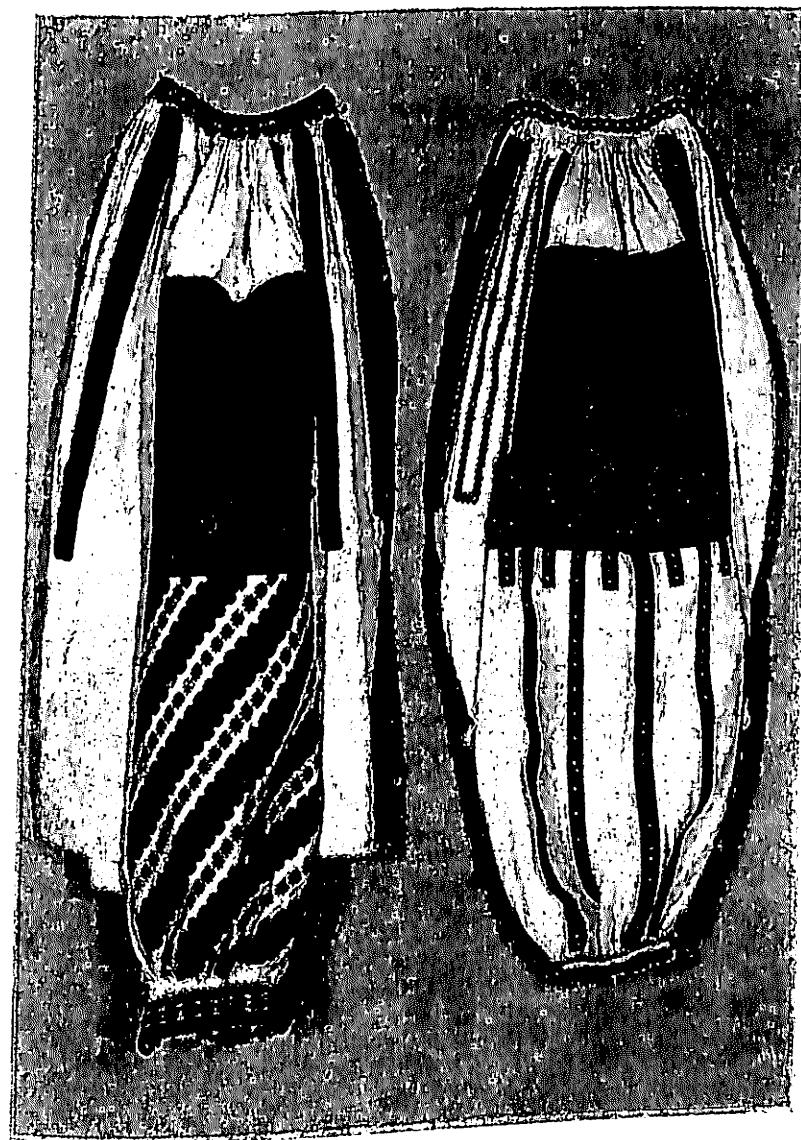
Рукав вишито геометричним і рослинно-геометризованим узором, чорними та червоними нитками, прямою гладдю, мережкою-«гречкою», черв'ячком, вівсюгом та іншими швами.

На поліку йде горизонтальна смуга суцільного геометричного узору, замкненого обвідками з мережки-«гречки», нижче — смуга геометризovanого рослинного орнаменту, що складається з ламаної лінії, до згинів якої прикріплено геометризовані квітки.

Уся сорочка змережується черв'ячком. Уздовж черв'ячка, яким з'єднано частини рукава ззаду та приєднано ластки до станка, йдуть з обох боків рядки вівсюга (обвідки з косої гладі), вишиті чорними нитками.

Нижній край рукава підрублений городками і зібраний у шлярку-рюш. На зборках вишито невеличкий узор.

Рукав характерний для Поділля сполученням різних швів, кольорами, змережуванням та кроєм.

Жіночі сорочки західних областей України

Рукав сорочки вишито геометричним узором, прямою гладдю та качалочками, переважно чорною й червоною волічкою. Густий узор на уставці (полику) насичений, чорний з вкрапленням червоних ягідок.

На рукаві (підполіччі) — узор вишито чорною волічкою, а по ньому розміщено великі червоні зірки та маленькі ромбики у формі квіток.

Розкидка на рукаві розміщена у вигляді паралельних смуг узору, що складається то з густих, широких, то з вузьких, легеньких зірочок. Насичено вишито комір, манжети (до застібка), погрудки спереду й ззаду.

Жіноча сорочка вишита червоними та чорними нитками, густим узором. На полику йде шість горизонтальних рядів зірок, які з'єднані між собою і утворюють суцільно вишиту поверхню. Широка горизонтальна смуга на підполіччі заповнена ромбовидним узором. Від нього вниз йде легка розкидка, що складається з вертикальних вузьких смужок узору, то коротких, то довгих.

Дитяче літнє пальто

Пальто з червоного сукна оформлено геометричним узором. Вишито нитками сірого кольору, прямою гладдю.

Поли і низ пальта підрублено городками. Спереду, у вигляді маніжки довжиною 15 см, вишито узор типової чоловічої сорочки Полтавщини. Із зовнішнього боку він замикається обвідкою, а з внутрішнього (від краю поли) — качалочкою.

На чохлах вишито лише половину основного узору, внизу якого йде обвідка, а зверху — качалочка.

Комір вишито теж лише обвідкою.

Усе оформлення пальта, пов'язане в одне ціле композицією узору, технікою виконання та кольорами, є простим і стильним.

Дитяче плаття

Це плаття для дівчаток дошкільного віку оформлено подільським узором. Вишито його хрестиком, нитками чорного, червоного та жовтого кольорів.

Узор скомпоновано із стилізованих дерев та птахів. Розміщені по двоє біля кожного дерева, птахи ніби клюють його з обох боків. Ритмічно повторюючись, такі рапорти утворюють узор на подолі плаття. Тільки спереду він не з'єднується на 10—15 см. Понад цим узором розміщено на значній відстані один від одного ряд стилізованих птахів.

Основний узор проходить і внизу рукава. Над ним розміщено розкидку з двох горизонтальних рядків птахів.

На комірі і на гестці вишито маленьку обвідку, якою підкреслено узор на рукаві і подолі.

Жіночий спортивний костюм для коньків

Костюм пошито з зеленої шерсті. Складається він з плаття з рясною спідницею і рукавом з манжетом у народному характері та кептаря (безрукавки). Геометризований узор вишито качалочками чорного, червоного та жовтого кольорів. Узор створено на підставі вивчення подільських рушників.

По низу спідниці розміщено великі орнаментальні форми. Кептар і манжети обшито однаковим вузьким узором, комір на платті — вузьенькою качалочкою.

Сучасний жіночий костюм

Цей костюм сконструйовано й оформлено за типом народного вбрання Закарпаття. Складається він із спідниці й кептаря, пошитих із сірої легкої шерсті, та блузи з білого крепдешину. Вишивка — хрестиком, нитками чорного, червоного й жовтого кольорів.

Дві смуги узору проходять навколо шиї, йдуть на полах кептаря і продовжуються такими ж двома смугами на спідниці, від верху й до низу її.

Кожна смуга вишита хрестиком, нитками чорного й червоного кольорів і теж складається з двох смуг — вузької та ширшої. Ширша смуга, повертаючись під прямим кутом вниз полами кептаря, йде навкруги.

Пройми оформлено вузькою смужкою узору.

Пишний рукав блузи вишито типовим закарпатським узором — хрестиком, нитками червоного, чорного та жовтого кольорів.

Пазуху, чохла і комір вишито небагато.

Усе оформлення костюма зв'язане в одне ціле композицією узору, технікою виконання та кольорами.

Жіночий халат

Жіночий халат з кремової чесучі вишито рушниковим швом, нитками червоного кольору.

Халат складається із сарафана, пелерини та червоного шерстяного пояса.

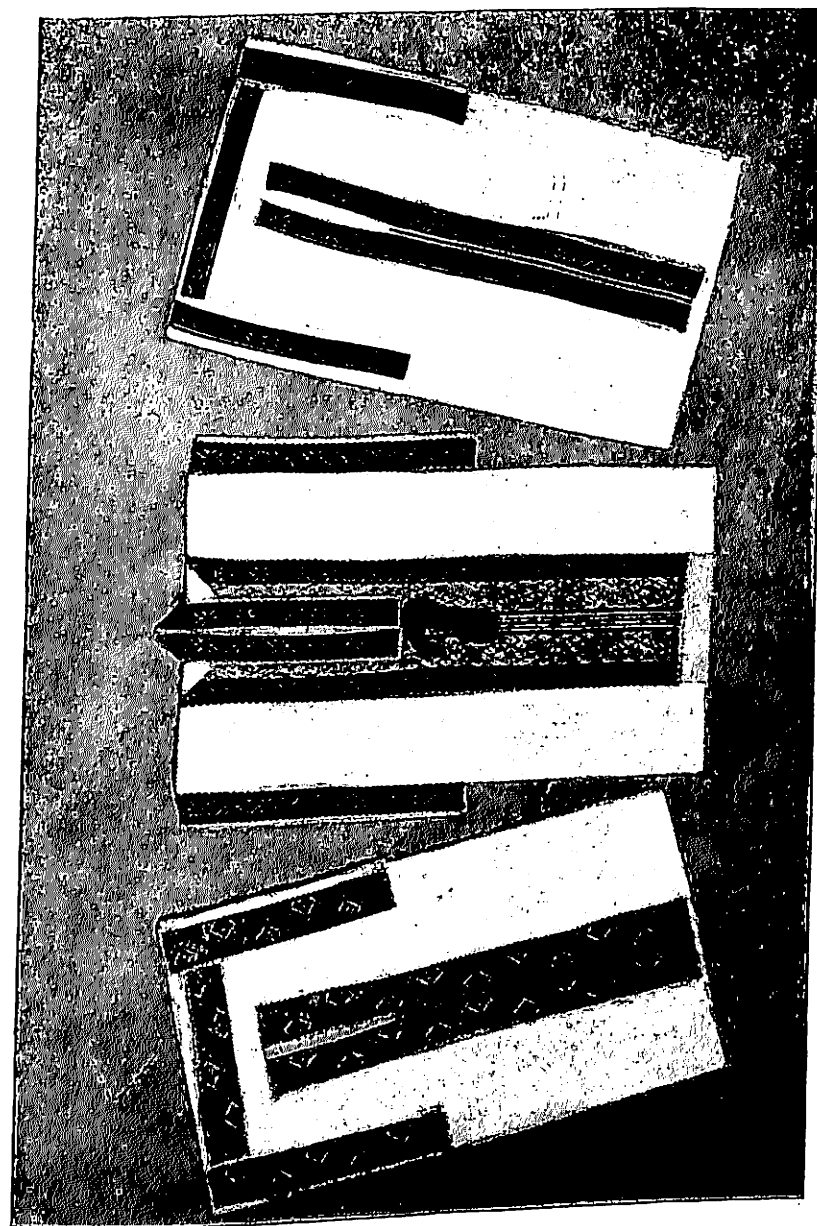
Увесь низ халата оформлений легким рушниковим узором, створеним на підставі вивчення полтавських рушників. Узор скомпоновано у вигляді гірлянди, яка то піднімається, то опускається.

Такий самий узор вишито і по нижньому краю пелерини. Верхній край її зібрано в заглажені складки, а по самому краю їх, по шиї, вишито червону качалочку.

Низ халата, який являє собою смугу тканини 30 см завширшки, вишито й примережано до основного станка плахтовим швом — подвійними зубцями.

Нижній край пелерини, нижній край халата й праву полу (від талії до примережування) підрублено червоними плахтовими зубцями.

Підрублювання, змережування й узор добре пов'язані між собою в одну загальну композицію.

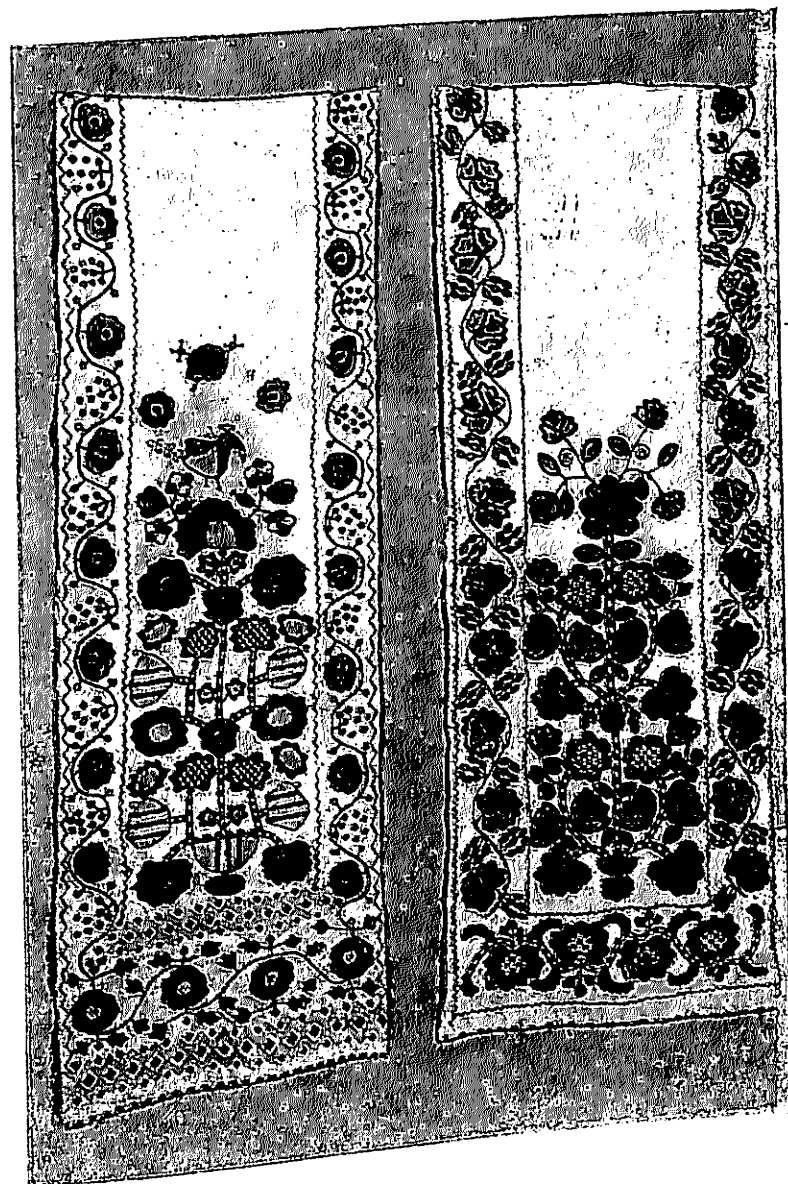

Чоловічі сорочки

I чоловіча сорочка вишита прямою гладдю й зерновим виводом, нитками чорного кольору. Цей орнамент характерний для Поділля.

II чоловіча сорочка вишита хрестиком і поверхницею. Хрестики вишито нитками чорного кольору, поверхницю — нитками сірого кольору.

III чоловіча сорочка вишита низзю, нитками чорного, червоного й жовтого кольорів. Цей орнамент і техніка характерні для Поділля.

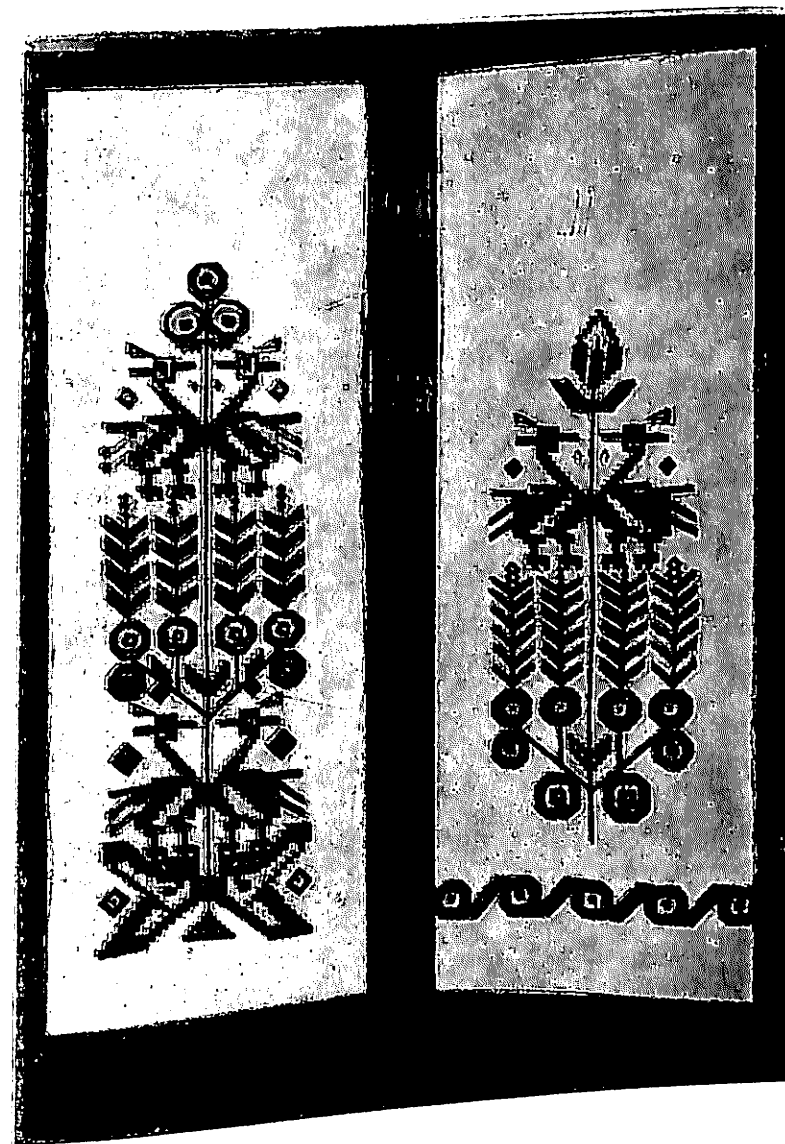
Рушники

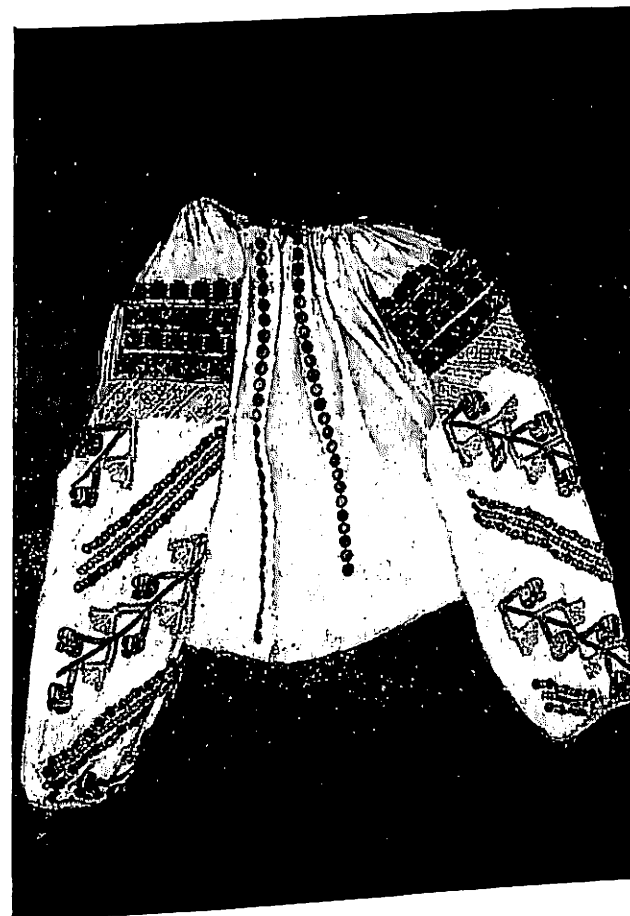
I рушник багатий своєю композицією, вишито рушниковим швом, нитками червоного кольору з невеликою домішкою синього.

Центральний вазон насичений фарбами. До обвідки входять елементи центрального вазона. Підрублено рушник городками.

Це композиція рушника характерна для Полтавщини.

II рушник своїми композиційними особливостями характерний для Київщини. Внизу його важка широка смуга з великою кількістю синього кольору. У вишивку центрального вазона введено багато декоративної полтавської гладі.

Ширма

Композиція ширми на три стулки створена на підставі вивчення подільських рушників. Вишивають її червоною, чорною, жовтою, синьою та коричневою волічкою геометричними та геометризаними узорами, шов — качалочки. Фон вишивки — сіре полотно, рама — коричнева.

Композиція середньої стулки трохи коротша, ніж бокових.

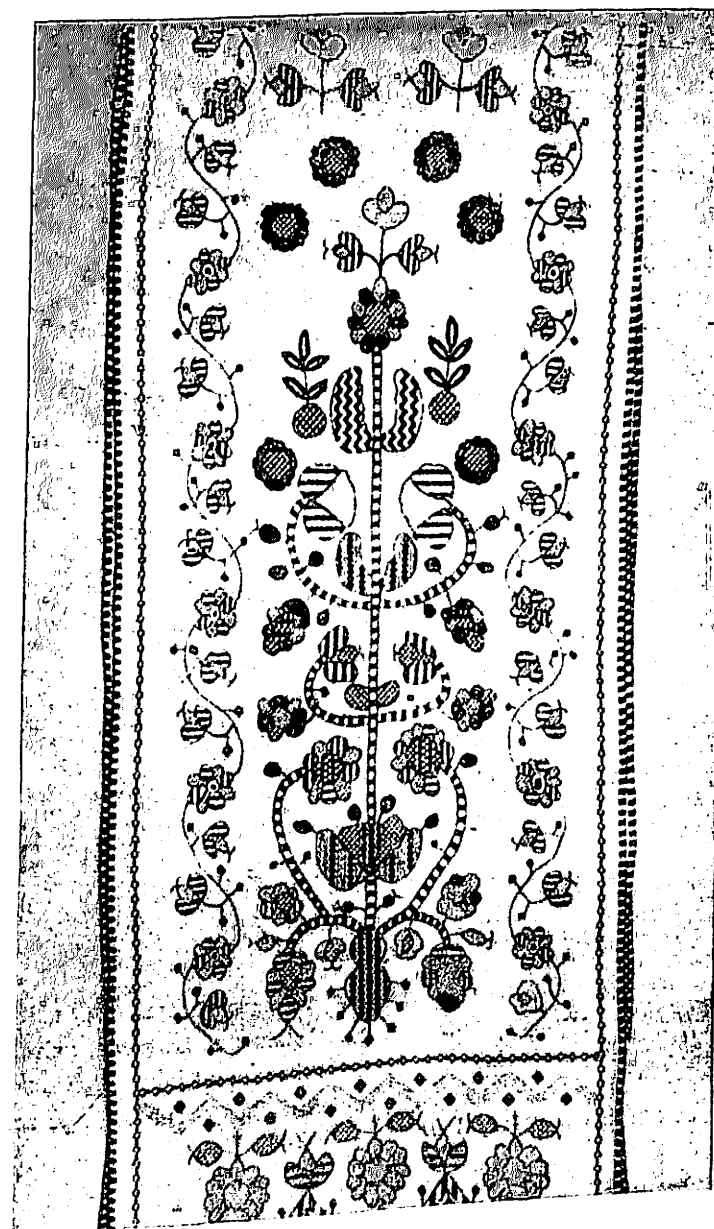
Жіноча сорочка західних областей

Рукав сорочки вишито геометричним узором, хрестиком і штапівкою багатьох кольорів.

Полик прикрашено чотирма рядами узору, замкненого з боків ретязями, що є характерним для Буковини.

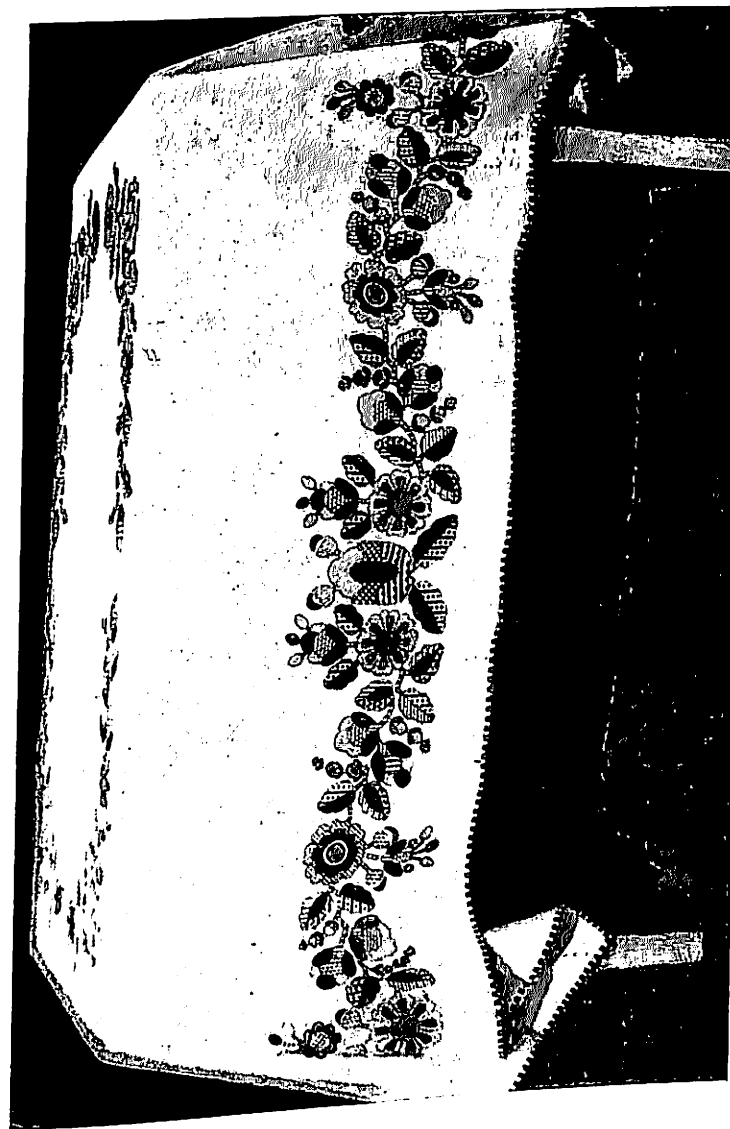
Підполиччя вишито хрестиками, які імітують вирізування.

Розкидка на рукаві, вишита хрестиком і штапівкою, йде косо, ніби ховаючись під руку. Похилі смуги важкого й легкого орнаменту чергуються між собою.

Рушник

Пишною смугою орнаменту, своєрідною центральною квіткою цей рушник характерний для Київщини. Статична квітка досить вдало пов'язується з динамічними ободками. Рушниковий шов, заповнюючи форми квітів, добре зрівноважує всі елементи орнаменту і збагачує рушник.

Скатерть

Вишито цю скатерть рушниковими швами, нитками червоного кольору.

Композицію — різні гірлянди квітів для поперечної та позовжньої сторін (по дві однакові гірлянди на протилежних сторонах) — створено на підставі вивчення полтавських рушників.

Кути скатерті не вишито, бо, коли скатерть лежить на столі, їх не видно.

Середину оформлено теж чотирма, не з'єднаними між собою, гірляндами.

Увесь узор вишито нитками червоного кольору.

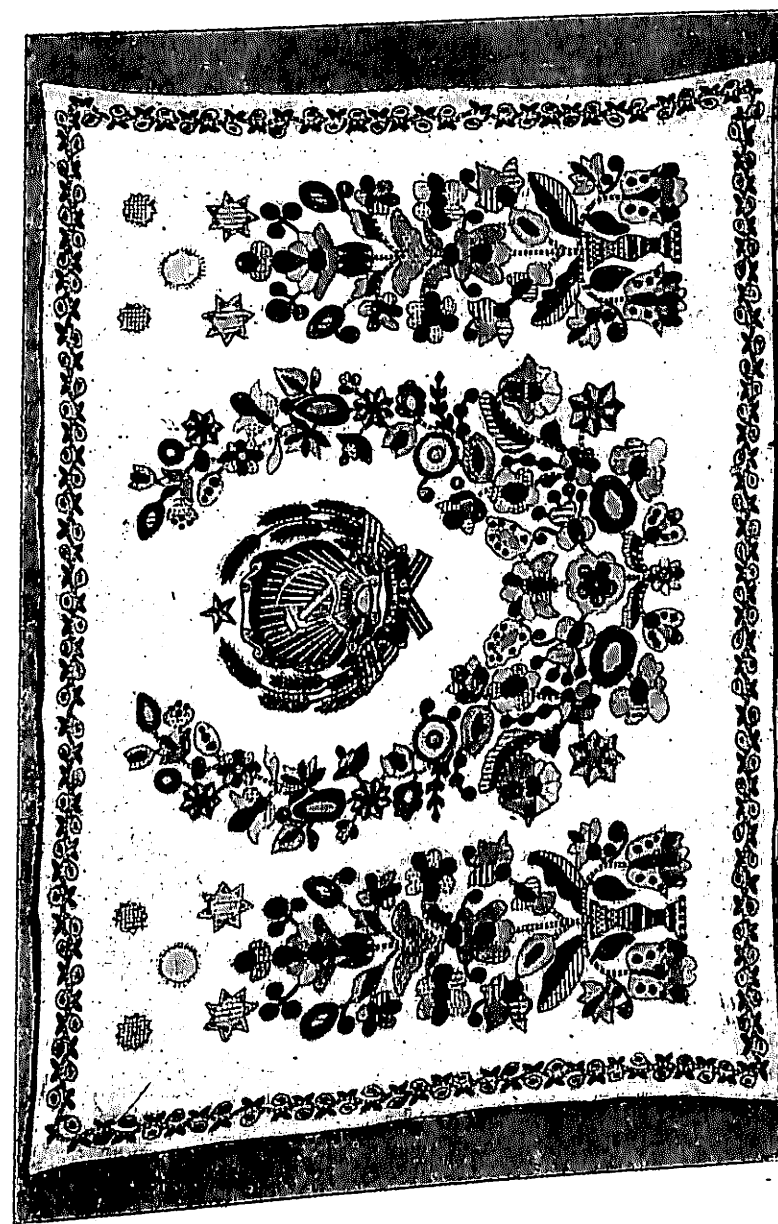
Скатерть для урочистих засідань

Ця скатерть з червоної тканини оформлена орнаментом із стилізованих квітів, вишитих полтавською декоративною гладдю, золотисто-жовтими нитками кількох відтінків.

Посередині скатерті вишито герб УРСР. Його обрамлено гірляндами квітів, які виходять з нижньої, основної смуги узору і піднімаються на висоту герба.

Під гербом вишито велику стилізовану семипелюсткову квітку, з-під якої з обох боків виходять по три колоски остистої пшениці і починаються гірлянди квітів. Вони тягнуться вздовж нижнього краю вгору, заповнюючи кут, утворений столом і скатертю. Гірлянди скомпоновано з переплєтених між собою квітів, бутонів, листків і колосків.

Вишивку розміщено лише з одного боку скатерті, який спереду спускається зі стола.

Панно

Панно скомпоновано на підставі вивчення рушникових узорів та рушникових швів. Вишито його червоними нитками рушниковим швом.

Центральна композиція має форму вінка, що піднімається вгору двома гірляндами, які обрамляють республіканський герб. Бокові вазони, скомпоновані як у рушниках, закінчуються вгорі елементами, що в народній вишивці зветься «сонечками». Обвідка, також характерна для народних рушників, надає панно закінченого вигляду.